

לקט ופרט

השלמה ל"נר למשיחי"
פ"א שבנימס ♦ שו"ת "עלי הגיון"

הרב טוביה בלוי
שנת הקהל ה'תשע"ז

לקט זפרט

זבו שלושה קונטרסים:

השלמה ל"נר למשיחיו" - הערות וביאורים נוספים בתניא קדישא
פ"א שביבים - עובדות, "זוארטים", פנינים וזכרונות
שו"ת "עלי הגנון" - פרקי דעת בעניינים העומדים על סדר היום

הרב טוביה בלוי
שנת הקהל ה'תשע"ו

עימוד ועיצוב:

טל: +972 (0)8-8502771
www.chazak.co.il
office@chazak.co.il

הקדמה

ב"ה

אתכבד להגיש בזה לידידיי, בשנת "הקהל", כינוס והקהלה של שלושה קונטרסים: א. השלמה ל"נר למשיחי" – הערות וביאורים נוספים בתניא קדישא; ב. פ"א שביבים – עובדות, "ווארטים", פנינים וזכרונות; ג. שו"ת "עלי הגיון" – פרקי דעת בעניינים העומדים על סדר היום.

כאשר זכיתי להיות, בשלהי שנת תנש"א, בבקרת רועה עדרו, לעבור לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע בחלוקת שטרות לצדקה, הואיל לזכותני בארבעה שטרות: הראשון – "בהצלחה רבה", השני – "עבור המשפחה", השלישי – "עבור הספרים שהנך כותב", והרביעי – "עבור ארץ הקודש". לפי זה, רואה הנני עצמי מחוייב "לכתוב ספרים", ויהי רצון שיהיו אלה לתועלת הרבים.

הסתייעתי רבות בעבודת קודש זו בנכדי היקר והנעלה הרה"ח ר' שלום דובער שי' בלוי, בן בני הרה"ג הרה"ח פרץ אוריאל שי'. בהערות והביאורים לתניא קדישא ובעריכת הספר "נר למשיחי", הסתייעתי רבות בנכדי היקר והנעלה הרה"ח ר' לוי יצחק שי' שפרינגר, חתנו של חתני הרה"ג הרה"ח ר' מרדכי מנשה לאופר שי'.

תפלתי ותקוותי שדבר זה יהווה תרומה צנועה להפצת המעיינות, וממילא לזירוז הגאולה השלמה, בביאת משיח צדקנו תיכף ומיד ובקרוב ממש.

בין פסח לעצרת

טוביה בלוי

תוכן העניינים

ה	נד למושיחי
נט	פ"א שבבים
צה	עלי הגיון

A decorative, ornate floral frame with intricate scrollwork and leaf patterns, surrounding the central text.

**"נר למשיחי"
השלמות**

**הערות וביאורים נוספים
בתניא קדישא**

במאמר הראשון שאמר כ"ק אדמו"ר זי"ע בעת קבלת הנשיאות, י' שבט תשי"א, הגדיר את דורנו כ"דור השביעי". חביבותו ומעלתו של הדור השביעי היא, כמבואר שם, בהיותו "שביעי לראשון" (עיין סעיף ג' במאמר).

כאשר מתבוננים בפועלו של הרבי במשך שנות נשיאותו, נוכחים לדעת כי הרבי הוא השביעי לראשון לא רק במובן של "שבע", אלא גם במובן של "שובע" (על דרך פירוש הצמח צדק בלשון חז"ל "משביעים אותו", מלשון "שובע" - קיצורים והערות לתניא ריש פרק א'). לאמור: הרבי השביע (ש' שמאלית) והרווה את דורנו, הרחיב והביא את תורתו של "הראשון", אדמו"ר הזקן, שתגיע ותילמד בהיקף רחב פי כמה וכמה מכפי שהייתה אפילו בזמן אדמו"ר הזקן עצמו. הדבר בא לידי ביטוי בכל אחד מספריו המרכזיים של אדמו"ר הזקן, כדלהלן:

תניא: הדבר מתבטא, בראש ובראשונה, בשיעורים בספר התניא הנלמדים ברבים, שבדורות הקודמים היו מעטים, ואילו בזמן נשיאותו של הרבי מספרם גדל בלי ערך ויחס כלל אל הדורות הקודמים - בבתי חב"ד, בתי כנסיות, ישיבות ומוסדות חינוך שהוקמו בכל העולם כולו. כך גם הלימודים הפרטיים במסגרת לימוד החת"ת, תקנת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, שהרבי עורר והפיץ ודרש ליישמה באיך-ספור שיחות ואגרות קודש, וכן חידוש המנהג הישן ללמוד פרק תניא בכל יום לפני תפלת שחרית (ראה ספר השיחות תשמ"ט ח"ב עמ' 412).

הרבי אף הורה (שיחות קודש תשל"ח ח"ג עמ' 303) להדפיס את התניא בכל מדינה, ומאוחר יותר (התועודיות תשד"מ ח"ב עמ' 724. ועוד) אף בכל עיר ועיירה שדרים בה יהודים, ולהשאיר במקום ההדפסה מספר חשוב מהעותקים

של התניא שהודפס שם (לקוטי שיחות ח"ו עמ' 324). אחד הטעמים לכך הוא, שהדפסת ספר התניא מעוררת אצל יהודי המקום תחושת שייכות והדבר מעורר בקרבם חיות ומחויבות ללימוד בספר. ואכן, עד שנת תשי"א, למעלה מ-150 שנה מאז הודפס בפעם הראשונה, נדפס ספר התניא ב-47 מהדורות, ואילו מספר ההדפסות מאז, שעלה דרמטית במיוחד לאחר קריאת הקודש האמורה, עומד על אלפים!

התניא הגיע, בהכוונתו ועידודו הישיר של הרבי, גם לכל סוגי האנשים – החל מן התרגומים המנגישים אותו לדוברי שפות שונות, כמו גם הדפסתו בכתב "ברייל" עבור העיוורים ל"ע, ועד להדפסת חיבורים הכוללים הערות, ביאורים ומראי-מקומות לתניא, שנכתבו על-פי הוראותיו ובהשראתו של הרבי, המקלים את לימוד התניא לאנשים בעלי רמות שונות.

יצוינו גם הרשימות על התניא שהתגלו רק אחרי ג' תמוז תשנ"ד; הביאורים הרבים בשיחות, מאמרים ואגרות קודש; והחוברת שנערכה על ידי הרבי, הכוללת מפתחות, לוח התיקון ועוד, הנדפסת בסיום ספר התניא מאז שנת תשי"ד.

מובן שבעקבות כל האמור, הספר הקדוש נלמד בדור השביעי בהיקף, ואולי גם ברמה, שכמותו לא נלמד מעולם.

בהתוועדות י"א ניסן תשמ"ב, יום ההולדת השמונים של הרבי, שזכית להשתתף בה, ביקש הרבי להכיר תודה לכל המשתתפים בהתוועדות. הרבי בחר לעשות זאת באמצעות חלוקת ספר התניא בהוצאה מיוחדת שנדפסה לשם כך, שנדפסו בה גם צילומי "דפי השער" של כל הוצאות ספרי התניא שהודפסו עד אז, בכל קצווי תבל, לכל אחד ואחת מהמשתתפים בהתוועדות.

מדברי הרבי בהתוועדות: כאשר ספר תניא זה יהיה רכושו ונכסיו של כאו"א מהנמצאים כאן, ובאופן שזה יהיה "חיי נפשו", הרי ע"י זה נפעל כללות ענין האחדות לכל בני ישראל שלומדים את ספר התניא, ואחדותם של כל בני הנמצאים באותם מקומות שבהם הודפס ספר התניא בכל קצווי תבל באופן עמוק ופנימי ביותר. . ועוד והוא העיקר: ללמוד בספר התניא בריבוי כל כך עד שהספר יתבלה מרוב שימוש, ויצטרכו להדפיס ספרים חדשים באופן ד"זה א-לי ואנוהו" בדפוס נאה כו' (התוועדיות תשמ"ב ח"ג עמ' 1245).

שולחן ערוך: גם ביחס לחיבורו המרכזי של רבנו הזקן בתורת הנגלה, ה"שולחן ערוך", הרבי הרחיב בצורה משמעותית את היקף ורמת הלימוד בו. זאת, הן בההדרת והדפסת הספר מחדש בתוספת הערות, ציונים ומראי

מקומות; הן בעיונים וביאורים שנשא הרבי בעצמו בהתוועדויות במהלך השנים; והן בייסוד הקובץ "יגדיל תורה", שבמסגרתו פנתה המערכת, בהוראתו הישירה של הרבי, אל ראשי הישיבות והכוללים לעורר אותם להשתתף "בהערות וכו' לשו"ע אדה"ז ולשו"ת הצ"צ" (ראה צילום כתי"ק בספר "דובר שלום" עמ' ד-ה').

תורה אור ולקוטי תורה ("ספרי היסוד של תורה שבעל-פה של חסידות", כהגדרתו של הרבי בספר השיחות תשנ"ב חלק א' עמ' 106): הרבי קרא והמריץ ללמוד בכל שבוע את המאמרים השייכים לפרשת השבוע בספר (ראה פירוט בקובץ "התקשרות" גליון ער"ה, במדור "ניצוצי רבי"), "הפרשה החסידית", ואת שאר המאמרים (ספר השיחות תשנ"ב ח"א עמ' 3-112. וראה שיחות קודש תשנ"ב ח"א עמ' 5-324).

הרבי עצמו חוזר במאמרו על הביאורים שבתו"א ולקו"ת תוך הוספת ביאורים והסברים, והראה דוגמא כיצד יש לדייק בכל פרט בהם, גם בדברים "צדדיים" לכאורה, כמו סדר העניינים וכדומה. כמו כן, הרבי עסק בההדרת הספרים, והוסיף להם מפתחות ורשימת תיקונים. גם בלוח "היום יום" ראה לנכון לציין תיקוני טעויות שנפלו בדפוס בתו"א ולקו"ת במאמרי השבוע.

•

ת"ל, זכיתי ללמד שיעורים בספר התניא במסגרות שונות, בפני קהלים מגוונים, במשך למעלה מחמשים שנה, דבר בו אני ממשיך לאויש"ט בעזה"י. במשך השנים העליתי על הכתב ביאורים, עיונים, הרחבות והערות על ספר התניא שנאמרו בשיעורים הללו, ופרסמתי אותם בספר "נר למשיחי" (יצא לאור במהדורה שלישית בשנת תשע"ד). במשך הזמן שמאז הדפסת הספר, נוספו עוד אילו הערות. בהזדמנות זו, לרגל יום הגיעי לגבורות, מצאתי לנכון לפרסם בזאת גם את ההשלמות ל"נר למשיחי".

יצוין: ידועה דרכו בקודש והדרכתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע להשתמש בכל ענין בעולם לכבודו ית' (ראה סוף מסכת אבות), כולל לימוד הוראות בעבודת ה' מכל תחום בעולם. לאור זאת, בלימוד התניא בפני חוגים מתאימים, הנני משתמש במשלים מתחומים שונים, על-מנת להמחיש רעיונות ומושגים הדורשים הבהרה והמחשה. גם משלים אלו נכנסו בין ההערות והביאורים.

יהי רצון שיהיה זה ה"מכה בפטיש" לביאת המשיח, שיתגלה תיכף ומיד ובקרוב ממש, בזכות הפצת מעיינות החסידות חוצה, כמובטח.

ספר של בינונים

הסכמות על התניא

רבים תמהים מדוע שלח רבנו את שלוחיו, מדפיסי התניא במהדורתו הראשונה, לבקש את הסכמות הרה"ק רבי זושא מאניפאלי והרה"ק מוהרי"ל הכהן, ולא, למשל, מאת ידידו הקרוב הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשב ועוד מתלמידי המגיד.

הושמעו בזה סברות שונות, וגם שמועות שונות.

יתכן, אולי, לומר שרבנו שלח אותם, בראש ובראשונה, להשתטח (בשמו?) על ציונו של רבו המגיד, באניפאלי, ולבקש את הסכמתו וברכתו, וממילא גם את הסכמת שני תלמידיו שגרו אז באניפאלי.

בעניין זה שמעתי (אחת מן השמועות הנ"ל) כי שניהם היו מתלמידי המגיד היחידים שלא הנהיגו עדה, כך שהווייתם כ"תלמידים" נשארה בלי שינוי גם אחרי הסתלקות המגיד, ולכן, במידה מסוימת, "ייצגו" את המגיד יותר משאר תלמידיו, כביכול.

פרק ב'

והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש
רוח ונשמה שלהם מבחי' אחוריים של נפש רוח
ונשמת ת"ח

הדבר מוסבר היטב לפי המבואר להלן, בפרק כ"ד, שאדם החוטא גרוע מבעלי חיים הטמאים, עליהם נאמר שם בשם הזוה"ק שהם "אתכפיין

קמיהו” לפני הצדיקים. לפי זה, אדם שאינו נכנע בפני הצדיק מהווה דוגמא קלאסית של אדם החוטא, ולכן אינו יכול לקבל חיות בבחינת ”פנים“ אלא רק בבחינת ”אחוריים“, כדרכה של הסטרא אחרא.

פרק ד'

לבושים אלו מהתורה ומצוותיה . . גבהה וגרלה
מעלתם לאין קץ וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה
עצמן כמו”ש בזהר דאורייתא וקב”ה כולא חד פי’
דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב”ה והקב”ה
בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא היודע והוא
המדע וכו’

אחת ההוכחות של כ”ק אדמו”ר הזקן, בפרק ב’, לכך שנשמת ישראל היא חלק אלקה ממעל ממש, היא מהשוואת בני ישראל לבנים: ”כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית’“, וחכמתו של הקב”ה היא כביכול הוא עצמו ית’, כלשון הרמב”ם ”הוא המדע והוא היודע“. תוכן הדומה, לכאורה, לתוכן הדברים כאן.

בספרי ”נר למשיחי“ התייחסתי לשאלה: אם שניהם, גם התורה וגם בני ישראל, מקורם בחכמתו של הקב”ה כביכול, מדוע גבהה יותר מעלת התורה על ישראל? – עיין שם.

יש להוסיף על הנאמר שם, ולבאר זאת גם על-פי המבואר בשער היחוד והאמונה פרק י”א. שם נאמר שהאדם נברא ”במאמר ואותיות . . או אפילו בהבל העליון לבד“. ב”הבל העליון“, כפי שמשמע מרצף הדברים שם, הכוונה למחשבה. כך נאמר גם באגרת התשובה פרק ה’: ”המשכת וירידת הנפש האלקית . . נמשכה מבחינת פנימיות ומקור הדבור הוא הבל העליון“.

לפי זה, עיקר ההדגשה בפרק ב’ היא על ”נשמות ישראל עלו במחשבה“, לעומת התורה שהיא חכמתו ית’, והחכמה היא הרי למעלה ממחשבה – המחשבה היא היא הביטוי וה”לבוש“ של החכמה, כמוסבר בראש פרקנו, ולכן ניתן לומר על שניהם: ”הוא המדע“ וכו’. זה, לכאורה, כוונת הנאמר בפרק ב’ ”נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית’“ – הנשמה נמשכה ממחשבה, שהיא (המחשבה) הכלי והלבוש של החכמה.

פרק י"ג

אין בחי' אהבה זו נקראת בשם עבודת אמת כלל
מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה וכתוב שפת
אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר ואעפ"כ
לגבי מדרגת הבינונים נקראת עבודה תמה כאמת
לאמיתו שלהם

בדומה לכך מצינו במשנה (פרה, פ"ח, משנה ט'), שנהרות המתייבשים אפילו פעם אחת בשבע שנים נקראים "נהרות המכזבין", והינם פסולים למי חטאת (ראה ליקוטי שיחות ח"ו עמ' 92-3 בשולי הגליון להערה 38).

דוגמא לדבר מלטאה הנקראת "זיקית", המחליפה את צבע עורה במצבים שונים (בהתאם לסביבה - למטרת הסוואה, וכן בנסיבות נוספות). בעור הזיקית קיימים מספר סוגי תאים, שכל אחד מהם יכול להשפיע על השכבה החיצונית של העור ולגרום לה להיראות בצבעים שונים.

מחד, אין זו אחיזת עיניים. בזמן שהעור נראה בצבע פלוני, באותה שעה אכן זה צבעו של העור. אך מאידך מובן שאי אפשר להכליל ולומר שזה צבעה של הזיקית, אפילו באותו זמן בו היא נראית בצבע זה! לאמור: גם דבר הפועל ומשפיע בצורה ממשית, אם אינו בר קיום, אי אפשר להגדירו כ"אמיתי".

פרק כ"א

לגבי הקב"ה אין שום צמצום והסתר והעלם
מסתיר ומעלים לפניו וכחשכה כאורה כדכתיב
גם חשך לא יחשיך ממך וגו'

הנאמר כאן תואם את הרעיון המובא ב"תורה אור" (נו, ד) על הפסוק (תהלים קיג, ד) "רם על כל גויים ה', על השמים כבודו": שכל עכו"ם מקבלים שפעם וחיותם מבחי' רוממות רם כו' על השמים כו'. שכשהוא בבחי' המשפילי לראות בשמים אזי מי כה' אלקינו כתיב שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על ישראל. והיינו בהמשכת גילוי אור א"ס ב"ה למטה שתלוי במעשה התחתונים הממשיכים בעבודתם בחי' גילוי זה. משא"כ במקור למעלה שהוא בחי' רוממות גם העכו"ם מקבלים שפעם משם ע"י השתלשלות וירידת המדרגות. באותו מזמור נאמר גם "המשפילי לראות בשמים ובארץ" - שגם השמים וגם הארץ הם "השפלה" לגביו ית'.

יש להמחיש את הדברים באמצעות משל. בעלי-חיים נמוכים הרוחשים על הארץ, כגון נמלים, סביר שיש ביניהם עצמם הבדלים בגובה. אילו היתה נמלה גבוהה מביטה על נמלה נמוכה יותר, היתה אולי חשה עליונות על פני חברתה, ולהיפך בהסתכלות הנמלה הנמוכה על הגבוהה. אך כאשר אדם, שגובהו הוא פי כמה וכמה מהנמלים מביט בהן, אין הוא רואה שום הבדל ביניהן. לדידו כולן שוות. לאמור: מנקודת מבט גבוהה מאד, אין שום משמעות להבדלים במקום נמוך, שרק במקומם תופסים מקום וחשיבות.

ככה ממש, להבדיל הבדלות אין קץ, נבין את היחס בין הקב"ה לבין הדרגות השונות בהשתלשלות ובבריאה - שלעינינו נראים כאמיתיים ומשמעותיים, "גבוה מעל גבוה", "כגבוה שמים על הארץ", אשר לגבי הקב"ה כל דרגות אלו הן "כאין וכאפס", "כולא קמיה כלא חשיב".

פרק כ"ז

צריך לשמוח בקיום הלאו

יש להביא לכך משל "מודרני", ממשחק כדורגל - שתי קבוצות משחקות, וכל קבוצה מתאמצת להכניס את הכדור אל הרשת של הקבוצה המתחרה. אחד מבני הקבוצה, ה"שוער", מופקד על שמירת השער של קבוצתו ותפקידו לעצור את הכדור שלא יחדור לשער שלו.

מובן שאם שאר חברי הקבוצה יצליחו כל העת להדוף את הכדור מבעוד מועד כך שלא יתקרב אל השער לכל אורך זמן המשחק, לא יחוש השוער שום רגש של שמחה ו"סיפוק" מהמשחק, כיון שלא הזדמן לו למלא את משימתו. רק כאשר הכדור מתקרב אל השער ועלול לחדור אליו והוא מצליח לעצור אותו, או-אז יחוש סיפוק ושמחה.

פרק כ"ח

אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע כי לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים

ראה "כתר שם טוב" סימן קעא: וכן בצדיקים. . יש לוקח החמדה או אהבה ויראה רעה לעבודת ה' לאהבה וליראה אותו. שם, סימן רמ: (ואם) (רק

מי ש) הוא מופשט מגשמיות ואפילו הכי מתעורר בלבו לפעמים אהבה רעה או יראה רעה . . אזי הוא עצה שלו שיוציא יקר מזולל וילמוד קו"ח ויתעורר על ידי זה באהבת הבורא ויראתו יותר ועי"ז יברר ניצוצין קדישין מפסולת המאנין תבירין.

פירוש המושג "העלאת המדות", כפי שקיבלתי מרבותי, על-פי משמעות המובא לעיל מכתר שם טוב ומקומות נוספים (ראה סימנים רז, רכז, רפז, רצה): כאשר אדם מתעורר באיזו מדה, הרי עליו לנצל את התעוררות אותה מדה לקדושה. למשל, כשמתעוררת במחשבתו מדת האהבה בעניני העולם, אף שאת תוכן האהבה הזרה יש לבטל – הרי את עצם תכונת האהבה שקיימת בו כעת בהתעוררות ובגילוי – עליו לנצל ולהשתמש בה לאהבת ה'. כך גם במדת היראה-רתיעה, ושאר המדות.

כאן מתבטא, לכאורה, אחד ההבדלים בין דרך חב"ד לדרך חסידות "פולין", בין "עבודה בכוח עצמו" לבין "עבודה בכוח הצדיק", כך שהצדיק הוא שמעלה את רגשותיו ומחשבותיו של הקשורים אליו, כאמור כאן בהמשך הפרק.

פרק ל"ז

אח"כ גרם החטא ונתגשמו הם והעולם עד עת קץ
הימין שאז יודרך גשמיות הגוף והעולם

לאור זאת יש ליישב את התמיהה הבאה:

זכירת מעשה העגל היא מצוות עשה מן התורה (כך משמע ממגן אברהם ס"ס ס"ק ב' בשם ילקוט שמעוני בחוקותי רמז תרע"א, וכך פוסק רבנו הזקן בשולחן ס"ס סעיף ד'), ואנו זוכרים זאת כל יום בברכת "אהבת עולם" שבברכות קריאת-שמע (שולחן ערוך רבנו הזקן שם), וגם באמירת שש זכירות שלאחר תפלת שחרית.

נשאלת השאלה: במה חשוב כל-כך מאורע זה עד שנצטוונו לזכור ו"להנציח" אותו מדי יום? מה גם שמדובר באירוע שלילי המזכיר את גנותם של ישראל (ראה מגן אברהם שם, שמטעם זה לא תיקנו לקרוא בצבור פרשה זו כמו שתיקנו לגבי מעשה עמלק)!

אמנם, לפי דברי רבנו כאן, הרי "קץ הימין" (הגאולה העתידה) מבטל את השפעת חטא העגל. לפי זה, כל עבודתנו בזמן הגלות, שהיא זו שתביא את הגאולה, כדברי רבנו (להלן פרק ל"ז), מהווה תיקון לחטא העגל. פירוש הדברים: בזכירת

חטא העגל אין הדגשה על המאורע החד-פעמי שהיה אז. הציווי הוא לזכור את המצב בו אנו נתונים (כתוצאה מחטא העגל) של הגשמת הגוף והעולם והסתרת האלוקות שבעולם, על מנת לעבוד ולתקן מצב זה, ולהביא לזיכוכ הגוף והעולם וגילוי אור א"ס ב"ה בימות המשיח (יתכן שזו הכוונה בלקוטי שיחות חכ"א עמ' 191, אשר מעשה העגל הינו, בדומה לשאר הזכירות, ענין כללי, בהיותו ההיפך מ"אנכי . . לא יהי' לך").

לאור האמור יובן הנפסק בשולחן ערוך רבנו הזקן (שם) שזכירת מעשה העגל בברכת "אהבת עולם" מתבטאת במלה "ליחדך" (כפי שהוכחתי בספרי על מנהגי ומקורותיהם) (בהוצאת תשע"ג עמ' קמז, ובהוצאת תשע"ה עמ' קסא-ב) בכוונת אדמו"ר הזקן, עיי"ש). שהרי הפעולה השלילית שנוצרה בחטא העגל היא הסתרת אחדותו של הקב"ה, והתיקון לזה בימות המשיח יהיה כשאחדות ה' תתגלה ותורגש בכל פרט בבריאה.

זכירה זו מהווה, אם כן, חלק ממילוי חובתנו לצפות לישועה, שכן זכירת מעשה העגל מעוררת אותנו להשתדל לבטל את התוצאה של מעשה זה, כעין המבואר בדברי הנביא "ויכלמו מעונותיהם" במאמר "חובת ומהות הציפיה למשיח" (ספר "נר למשיחי" מהדורה שלישית עמ' של"ז).

פרק ל"ז

דבר שהיה תחלה תחת ממשלת קליפת נוגה . .
כגון קלף התפלין ומזוזה וספר תורה . . אתרוג . .
ומעות הצדקה . . וכן כח נפש החיונית הבהמית
שבאברי גוף האדם

יש לומר שרבנו הזקן מדייק להביא דוגמאות מכל הסוגים הכלליים הקיימים בקליפת נוגה בעולם הזה (ראה בתחילת פרק ז'): חי (קלף - העשוי מעור בהמה), צומח (אתרוג), דומם (מעוה), מדבר (כח הנפש).

פרק ל"ט

רק לפרקים ועתים . . ובפרט בהשתחוואות שבה
שכל השתחוואה היא בבחינת אצילות

מכאן, אגב, עוד הוכחה לכך שהנקודה שכתפלת "ברוך שמה" צריכה להיות לפני המלים "בכל עין ועדן" ולא לאחריהן נראה "על מנהגים

ומקורותיהם" מהדורת תשע"ה עמ' רנ. "כפר חב"ד" גליון 1619. "הערות וביאורים" (אהלי תורה) גליון א' צ' עמ' 48 ואילך]:

לא ניתן לפרש "דסגינא קמה . . בכל עדן ועדן", שהרי ההשתחווה הינה רק "לפרקים ועתים" ולא בכל זמן, אלא על כרחך המלים "בכל עדן ועדן" מתייחסות להמשך: "לא על אנש רחיצנא וכו'" – שהרי לגבי בטחון בה' נאמר "בטחו בו בכל עת" (תהלים סב, ט), והכוונה בכך היא שהבטחון בה' צריך להיות גם בזמן שהאדם שרוי במצב לא טוב (כפי שנאמר (תהלים כג, ד) "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי").

פרק מ"א

לשם יחוד קב"ה ושכינתיה

בענין אמירת "לשם יחוד" לפני קיום המצוות ישנם חילוקי מנהגים מן הקצה אל הקצה: הנודע ביהודה שלל לגמרי את אמירת נוסח זה, שלא נמצא בשני התלמודים (ראה נוב"י יו"ד מהדו"ק סי' צ"ג. או"ח מהדו"ת סי' ק"ז). מאידך, יש הנוהגים לאומרו לפני כל תפלה ולפני קיום כל מצוה, ורבים מגדולי ישראל החזיקו במנהג זה (ראה בספרים שנשמנו ב"פסקי תשובות" סי' ה' הערה 18 והערה 21). מנהגנו לומר "לשם יחוד" פעם אחת ביום, לפני "ברוך שאמר".

נראה, בדרך אפשר, לבאר את הסיבה והטעם למנהגנו זה, יחד עם ביאורו של הרבי (בספר השיחות תשנ"ב ח"ב עמ' 454. עיין שם):

בתניא כאן מבואר, שתוכן אמירת "לשם יחוד" זהה לאהבת הצדיק, "רעיא מהימנא", המבואר בתניא פרק י'. על הבינוני, לעומת זאת, להרגיל את עצמו בכוונה זו רק באופן של "מעט מזער", כאמור כאן, ובפרק מ"ד [ראה גם "נר למשיחי", מהדורת תשע"ד עמ' סג-ד].

לכן, בסדורו של אדמו"ר הזקן, השווה לכל נפש (לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 115. הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' מז. ועוד), והרי "מדת כל אדם" היא מדת הבינוני (תניא פרק י"ד), קבע רבנו לומר זאת רק פעם אחת ביום, כדי "להוציא אהבה זו המסותרת מההעלם וההסתר אל הגילוי להיות בהתגלות לבו".

לעומת זאת, בשאר חצרות החסידים, תלמידי הרב המגיד ממעזריטש ותלמידיהם הקדושים, שהדריכו את מחונכיהם לנהוג בדרכי הצדיקים (כפי שמצינו, למשל, לגבי "העלאת המדות", שבתניא פרק כ"ח מורה שלא לעסוק בזה "כי לא נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים", ואילו בשאר חצרות החסידים הדריכו לעסוק בזה) – גם בענין זה הנהיגו לומר "לשם יחוד" לפני קיום כל מצוה ומצוה.

לשם יחוד קב"ה ושכינתיה . . ואף שלהיות כוונה זו אמיתית בלבו שיהיה לכו חפץ באמת יחוד העליון הזה צריך להיות בלבו אהבה רבה לה' לבדו לעשות נחת רוח לפניו לבד ולא לרוות נפשו הצמאה לה' אלא כברא דאשתדל בתר אבוי ואמי' דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה כו' [כמ"ש לעיל בשם רעיא מהימנא]. מ"מ יש לכל אדם להרגיל עצמו בכוונה זו כי אף שאינה באמת לאמיתו לגמרי בלבו שיחפוץ בזה בכל לבו מ"מ מעט מזער חפץ לבו בזה באמת

יש להצביע על תוכן זהה בפרק מ"ד: "ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי' חלק אחד מני אלף ממדרגת אהבת רעיא מהימנא. מ"מ הרי אפס קצהו ושמן מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל בכל דור ודור כמ"ש בתיקונים דאתפשטותיה בכל דרא ודרא לאנהרא לון וכו' רק שהארה זו היא בבחי' הסתר והעלם גדול בנפשות כל בית ישראל".

פרק מ"ח

אילו היתה השתלשלות העולמות מאור א"ס ב"ה
בלי צמצומים

ההבדל בין "השתלשלות" לבין "צמצום":

"צמצום" פירושו, שהאור הנעלה יותר מסתתר ונעלם מפני התחתון. על דרך דוגמא, כמו אור הנראה מבעד לוילון, או קול הנשמע מעבר לקיר. במקרים אלו האור או הקול עצמו משתנה ונעשה פחות איכותי. כך גם בנמשל – הירידה מעולם לעולם היא באופן של צמצום, שהאור המאיר בעולם האצילות, למשל, לא מאיר בעולם הבריאה, וכן הלאה.

לעומת זאת ב"השתלשלות", אף שכמובן גם כאן האור נחלש, הדבר דומה יותר לאור הנראה מרחוק או קול הנשמע ממרחק, בלי שום מסך ווילון ("העלם") המסתיר בין המקור לבין הרואה או השומע. אמנם גם כעת האור נחלש מפאת המרחק, אך מאידך אין במקרה זה שום שינוי מהותי באיכות האור. האדם רואה בעיניו את המגורה עצמה המאירה במקומה, ורק מפני המרחק האור הלך וקטן והקול נשמע כקול נמוך יותר. משל זה מתאים ל"השתלשלות" הספירות – הירידה מספירה לספירה בתוך אותו עולם עצמו (למשל, מ"חכמה דאצילות" ל"בינה דאצילות") ללא שינוי מהותי בדרגת האור.

לכן, הצמצום ההדרגתי של גילוי האור, כלומר: הדירוג ב"העלם", מתבטא בשוני בין "עולם" ל"עולם", ואילו הירידה ההדרגתית באור עצמו מתבטאת בשוני שבין "ספירה" ל"ספירה".

עם זאת, יש להדגיש, שגם ב"צמצום" מעולם לעולם, שאז האור מסתתר כנ"ל, הרי זה רק העלם ולא סילוק – ראה (לכללות ענין הצמצום) באגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"א עמ' כ-כא, ובמקומות נוספים בספרי חסידות חב"ד, שנשמנו שם.

פרק מ"ט

ושם נאמר ונשנה באריכות ענין וסדר המלאכים

מעבר לתוכן המבואר כאן בתניא, לפי פשוטם של דברים, מתרץ אדמו"ר הזקן בדרך אגב תמיהה בנוסח ברכת יוצר אור: כיון שמדובר בסדר הקדושה של המלאכים ולא של בני ישראל, מה מקום להזכיר זאת בתפלה שלנו?

אלא, בסדר הקדושה של המלאכים אנו מקבלים מהם כעין גושפנקא לעבודת ה' שלנו – "מלא כל הארץ כבודו היא כנסת ישראל למעלה וישראל למטה" (על-דרך המשא-ומתן בין משה רבנו ומלאכי השרת שקדם למתן תורה – כמפורט בגמרא שבת פח, ב. ונתבאר בלקוטי שיחות ח"י"ח עמ' 28 ואילך – שבסופו "נאלצו" המלאכים להודות ולהסכים לנתינת התורה לבני ישראל. זה גם תוכן ה"קדושה" שבחזרת הש"ץ, בה אנו מזכירים שוב כי גם המלאכים הודו והסכימו שהמשכת קדושת הקב"ה אפשרית רק על ידינו בעולם הזה.

פרק נ"א

דברים חומריים וגשמיים ונראים מתים אך בתוכם
יש אור וחיות המהוה אותם

לפי המבואר כאן – שדבר חומרי וגשמי נראה מת, ורק האור האלוקי שמהוה אותו הוא החיות שלו – יש לבאר בדרך הרמז את העובדה שיום הולדתם של הבעל שם טוב ושל רבנו הזקן הוא ביום ח"י באלול [נוסף לאימרה החסידית המפורסמת (לקוטי דבורים ח"ג עמ' 946. ספר השיחות תש"ה עמ' 122. ונתבאר בלקוטי שיחות ח"י"ט עמ' 250 ואילך) שח"י אלול הביא ומביא חיות באלול]:

בכך שהבעל שם טוב ורבנו הזקן גילו כי "דבר ה'" נמצא בתוך כל דבר ודבר (ראה בהרחבה בחלק השני של התניא, "שער היחוד והאמונה", וראה בפרק א' שם: ופירש הבעש"ט ז"ל וכו'. וכן: "זו"ש האריז"ל שגם בדומם ממש כמו אבנים ועפר ומים יש בחי' נפש וחיות

רוחנית". ראה גם להלן בהערה לשעהיה"א פרק ו'), הרי שהם בעצם "החיו" כל פרט ופרט בבריאה - הם גילו שאינו "מת" כפי שנראה מצד עצמו, וזאת משום שדבר ה' נמצא בתוכו, מהוה ומחיה אותו.

הסבר נוסף: שיטת החסידות מדריכה לעבוד את ה' באמצעות הגוף ולא בשבירתו. הדבר מתבטא, בראש ובראשונה, בפתגמו המפורסם של הבעל שם טוב על הפסוק (משפטים כג, ה) "כי תראה חמור שונאך . . . עזוב תעזוב עמו" (הובא ב"כתר שם טוב" הוצאת תשס"ד עמ' רצד, ושם נסמן (בהערה 78)): כי תראה חמור - כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה - שונאך - שהוא שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות, ועוד תראה שהוא - רובץ תחת משאו - שנתן הקב"ה להגוף שיזדכך ע"י תומ"צ והגוף מתעצל בקיומם. ואולי יעלה בלבבך - וחדלת מעזוב לו - שיוכל לקיים שליחותו, כי אם תתחיל בסיגופים לשבור את החומריות, הנה לא בזו הדרך ישכון אור התורה, כי אם - עזוב תעזוב עמו - לברר את הגוף ולזככו ולא לשברו בסיגופים. עד כאן.

על הפסוק "לא נתתי ממנו למת" (כי-תבוא כו, יד) כתב הרמב"ם (הלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"ג הלכה י'): לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף. לפי זה, דווקא על-ידי שיטת הבעש"ט, הגורסת בירור וזיכוך הגוף, הגוף היהודי נחשב כדבר חי. בלי זה, כאשר האדם אינו עסוק ב"לקיים את הגוף", נכלל הגוף בהגדרה "מת".

שער היחוד והאמונה

הקדמה

דרך כלל... דרך פרט

את הגדרת שני אופני התבוננות אלו כ"דרך כלל" ו"דרך פרט", ניתן לבאר בשתי דרכים:

א. בפשטות, תוכן ההתבוננות הראשונה הוא בענין כוללני יותר, ואילו ההתבוננות השניה – באהבת ה' לירד למצרים להוציא נשמותינו ולקרבנו אליו למרות גדולתו (וכמבואר בחלק ראשון פמ"ו הרגשת הקירבה הבאה כתוצאה מדבר כזה, "כמים הפנים לפנים". על-דרך ההסבר לכך שברוב הפעמים בתורת חב"ד מביאים משל מכחות הנפש, עפי"מ"ש ומבשרי אחזה אלוקה (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חי"ח עמ' שעו)) – הרי היא מדגישה יותר יחס ספציפי ומפורט אל האדם המתבונן.

ב. בענין השני קל יותר להתבונן, כפי שכותב רבינו בחלק ראשון פרק מ"ו אודות ענין זה: "קרוב הדבר מאד מאד", ומפרט בפרק מ"ו ובפרק מ"ט.

פרק ד'

כי שמש ומגן ה' אלקים... כמו שהנרתק מגין בעד
השמש כך שם אלקים מגין לשם הוי"ה ב"ה

כפי שכבר צויין בספרי "נר למשיחי", לא אחת, לפנינו אחת הדוגמאות לדרכו של אדמו"ר הזקן בפרשנות הפסוקים – לבאר את כפילויות הלשון לכאורה.

כמו שהנרתק מגיין בעד השמש כך שם אלקים מגיין לשם הוי"ה ב"ה
 תוכן הדברים מופיע גם במאמר של אדמו"ר הזקן על הפסוק "אנכי מגן
 לך" בתורה אור י"ב, א'. שם מובן שה"מגן" לבחינת החסד (אברהם) הוא
 "אנכי".

אך לאמיתו של דבר שני הענינים חד הם: שם אלקים מורה, כידוע, על
 ספירת הגבורה (זח"ב פ"ג, ב'. וח"ג י"א, ב'. להלן ריש פרק ו'). גם בחינת "אנכי"
 מרמזת על הגבורה, כידוע מאמר חז"ל (מכות כ"ד, ריש ע"א) "אנכי ולא יהיה
 לך מפי הגבורה שמענום", הרומז על כך שנתנית התורה היא מבחינת
 הגבורה (ראה תורת מנחם ח"ה עמ' 198, ועוד. גם, במדרש (שמות רבה פכ"ט, ט') דרשו את
 הפסוק (עמוס ג', ח') "אריה שאג" על הדיבור "אנכי", ו"אריה" בגימטריא
 גבורה - ראה "ספר הליקוטים דא"ח צמח צדק" ערך אריה עמ' א'תקד
 ועמ' א'תקיא).

אם כן, תוכן שני הענינים זהה, שהרי הגבורה ענינה הסתרה וצמצום,
 כמבואר בפרקים אלו בשער היחוד והאמונה, והדבר רמוז בפסוק "אנכי
 מגן לך", כיון ש"אנכי" רומז על בחינת הגבורה. כך גם בפסוק "שמש
 ומגן ה' אלקים", הכוונה היא שמדת הגבורה (הנרמזת גם בשם אלקים) היא המגן
 והנרתק.

פרק ו'

השמים והארץ שכל עצמותם ומהותם נתהווה
 מאין ואפס המוחלט רק בדבר ה' ורוח פיו ית' וגם
 עדיין נצב דבר ה' לעולם ושופע בהם תמיד בכל
 רגע . . . אם כן הם בטלים באמת במציאות לגמרי
 לגבי דבר ה' ורוח פיו ית'

הימצאותן של האותיות, "דבר ה'", בתוך כל הברואים, אינה כמו דבר אחד
 ה"מונח" ומופקד בתוך דבר אחר, ואף משפיע עליו, דוגמת הנשמה המחיה
 את הגוף ומניעה ומנהיגה אותו כרצונה. דבר ה' הוא מציאותו האמיתית של
 הנברא, שזו משמעותה האמיתית של אחדות ה' לפי שיטת הבעש"ט.

ניתן אולי להמחיש את הדברים במשל "מודרני", ובאופן שיתקבל על
 דעתו של כל אחד. כידוע, כל חומר "גזי" (אירי) יכול להיהפך לנוזלי (אדים),
 ולאחר מכן יכול הנוזלי להיהפך למוצק (גוש קרח). החומר הנוצר נראה אמנם
 גושי, וניתן למישוש ולראיה מוחשית, אך הוא עצמו אינו אלא אותו אויר

של מצבו הקודם שאותו לא ניתן היה למשש ולראות. כך ניתן להבין בהגיון אנושי את העובדה שהמציאות שלנגד עינינו אינה אלא דבר ה' הרוחני.

אילו ניתנה רשות לעיין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו לא היה גשמיות הנברא וחומר וממשו נראה כלל לעינינו כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו

להמחשה גשמית של "אילו ניתנה רשות לעיין וכו'" – ניתן להשתמש במשל דלהלן:

ידוע שחוש הראיה של האדם קולט ומעביר למוח רק חלק ממרחב הראיה שבאופק, אותו חלק שממקד את תשומת לבו.

שתי הסיטואציות הבאות ימחישו את התופעה האמורה:

1. מי שמצלם במצלמה את המרחב שהיה לנגד עיניו ברגע שלפני הצילום, יבחין בעצמים וגופים שלא "ראה" אותם בעיניו, למרות שעמד אז במעמד זהה לעמידתו בעת הצילום.

2. שני אנשים עומדים במדרכות משני עברי הכביש שביניהם, כאשר כל אחד מהם נמצא בטווח ראייה ברור של חברו, בזמן שמתרחשת תופעה כלשהי בכביש שביניהם (מבלי שהתופעה תסתיר את אפשרות הראיה ההדדית שלהם, כמובן). לאחר מכן מתברר שהם לא ראו זה את זה, למרות היותם בטווח ראייה הדדית ברורה לחלוטין.

והנמשל מובן.

פרק ז'

שם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם
אדנות כי הוא אדון כל הארץ

ב"שיעורים בספר התניא" פירש שההקבלה היא במובנם הפשוט של המושגים "מלכות" ו"אדנות": כיון שהוא האדון והשולט על כל הארץ, לכן שם אדנות מורה על מדת המלכות. אבל, לפי זה היה די במלים "שם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות", ולא כל-כך מובן המשפט הבא "כי הוא אדון כל הארץ". כנראה בגלל קושי למד ב"שיעורים בספר התניא" ש"כי הוא (אדון כל הארץ)" מתייחס למדת המלכות, ולא ל"שם אדנות". וצ"ע.

נראה לומר, שההקבלה בין "מלכות" ל"אדנות" הינה בעומק יותר: מעבר לכך ששני הביטויים מורים על שליטה, נגזר מכך ששניהם מבטאים הכרה במציאות הבריאה. לגבי מדת המלכות הוסבר קודם, בסמוך, ש"אין מלך בלא עם", ובהמשך לזה, כשמקביל את מדת המלכות לשם אדנות - מוסיף שגם הוא - שם אדנות - מורה על כך ש"הוא אדון כל הארץ". לכן זה השם המורה על מדת מלכותו יתברך.

פרק י"א

כמו שהמדות שבנשמת האדם כשבאות להתגלות במעשה הן באות מלובשות באותיות המחשבה. כך עד"מ . . . נקרא גילוי זה והמשכת פעולה זו בשם מאמר וצירוף אותיות

ההקבלה בנמשל לאותיות המחשבה - באה בהמשך הפרק, שם מבאר רבנו כי ישנם שני מיני עולמות: עלמין סתימין המקבילים לאותיות המחשבה, ועלמין דאתגליין המקבילים למאמר ודבור מבאר. בשלב זה, מתייחס רק לגילוי הנקרא "מאמר" - דבור.

עלמין סתימין דלא אתגליין . . . ועלמין דאתגליין

עולם הבריאה שהוא דוגמת המחשבה הוא ענין עלמין סתימין, כמו ענין המחשבה שהוא סתום ונעלם לעצמו. דעם היות שגם במחשבה ישנם אותיות, הרי אותיות אלו הם בהעלם ואינם בגילוי לזולתו. ועולם היצירה ועולם העשייה הם עלמין דאתגליין כמו הדיבור והמעשה שהם בגילוי (תורה מנחם חנ"ד עמ' 23. וראה נר מצוה ותורה אור קמה, ב. ועוד).

אגרת התשובה

פרק ב'

כל זה לענין כפרה ומחילת העון שנמחל לו לגמרי
 .. ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו
 ע"ז ח"ו

"כל זה" הכוונה לכל מה שנתבאר בפרק א': לא רק "מצות התשובה" עצמה
 שהיא "עזיבת החטא בלבד", כמבואר שם, אלא גם המבואר בסיום הפרק,
 שבספרי המוסר פורטו תעניות וסיגופים לעובר על כריתות ומיתות ב"ד.

כאן ממשיך אדמו"ר הזקן ש"כל זה" הוא לענין הכפרה ומחילת העון,
 שבזה נכלל גם שלא ייענש על זה - שהרי אחת הסיבות לתענית, שהוזכרו
 בסוף פרק א', היא "כדי לינצל מעונש יסורים של מעלה ח"ו" - ואילו בפרק
 ב' ממשיך ומבאר שלב וענין נוסף, שאינו חלק מהכפרה ומחילת העון, אלא
 השלב שלאחריו: שיהיה לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם
 החטא.

שיהיה לרצון לפני ה' .. היה צריך להביא קרבן
 עולה אפילו על מ"ע קלה

הסיבה לכך שאדמו"ר הזקן מזכיר את הבאת קרבן עולה על ביטול מצות-
 עשה, היא משום שמכאן הוכחה לרעיון שישנו שלב נוסף אחר הכפרה
 ומחילת העון:

הרי אמרו בכרייתא (שהובאה לעיל בפרק א') "עבר על מ"ע ושב אינו זז משם
 עד שמוחלין לו". אם כן, לשם מה נדרש להביא קרבן עולה? אלא על כרחך,

שמטרת הבאת קרבן עולה היא כדי "שיהיה לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו".

מכך מוכח שגם קרבן חטאת, הבא על לא-תעשה, אינו פועל את עצם הכפרה (שזה נפעל, כאמור בכרייתא שם, על-ידי תשובה ויוהכ"פ), אלא את השלב הבא – שיהיה לרצון כו'.

לסיכום פרק ב' ופרק ג', ישנם שלושה אופנים להגיע "להיות מרוצה וחביב לפניו ית'": (א) בזמן הבית – ע"י קרבן (עולה על מ"ע וחטאת על מל"ת). (ב) ע"י תענית. (ג) מי שריבוי הצומות מזיק לו, כמו בדורותינו אלה – בצדקה.

יש להעיר כי ב"אגרת התשובה" פרק י"א משווה תפלה לקרבן עולה שאחרי תשובה על ביטול מצוות עשה. נמצא מכל האמור כי אחרי תשובה צריכות לבוא אחת מן ארבע האפשרויות הללו. ויש לעיין.

פרק ג'

יתענה עוד ד' פעמים פ"ד עד אחר חצות היום

נראה שתעניות אלו צריכות להיות, כללית, במקביל לפ"ד התעניות המלאות. כלומר: בחורף בו מתענה עשר תעניות (כפי הדוגמא שמביא רבנו) מ-84 התעניות המלאות, יתענה עוד 40 פעמים חצאי יום, כאשר כל עשרים חצאי יום נחשבים עשר תעניות, וכך ישלים את עשר התעניות מ-84 התעניות של הפעם השניה וכן של הפעם השלישית, באותו החורף בו התענה את עשר התעניות של הפעם הראשונה.

אם כנים הדברים, יתכן אולי לומר שתעניות אלו (של חצאי הימים) הינם בימי שני וחמישי:

בחודשי החורף (מר-חשוון – אדר) ישנם לכל הפחות 146 ימים (בשנה פשוטה הסרה) ולכל היותר 178 ימים (בשנה מעוברת שלמה). כלומר, בין 21 ל-25 וחצי שבועות. בניכוי הימים האסורים בתענית (חנוכה, ראש חודש וכו') – נמצא שבממוצע ישנם בכל חורף בערך 40 ימי שני וחמישי הראויים לתענית.

אגרת הקדש

סימן א

(ועל העמדת וקיום בחינת הראש שבנפש הוא השכל המתבונן כו' אמר טעמה כי טוב סחרה כו' ומבואר במ"א):

ראה "אגרות קודש" לכ"ק אדמו"ר זי"ע, ח"א, עמוד קכ"ב-קכ"ג.
לפי פשוטם של דברים (ובהשלמה לנאמר שם) – תמצית הדברים: האמונה, שהיא בבחינת "מתניים", מאמצת ומחזקת את ה"מדות", אהבת ה' ויראת ה', שהן בבחינת "זרועות", אלא שלפני המדות (רגשות), צריכה להיות התבוננות, הפעלת ה"ראש" (שכל), שכן לפי שיטת אדמו"ר הזקן "מוחין מקור למדות" (ראה, למשל, תניא, סוף פ"ג). גם השלב הזה מבוסס, כמובן, על האמונה הקודמת לה, כך שהסדר הוא: אמונה, התבוננות, רגש, מעשה (מקביל ל-4 אותיות שם הוי"ו ולסדר ההשתלשלות הכללי הכולל: חכמה, בינה, מדות, מלכות).

לאור האמור ניתן להסביר, בדרך אפשר, מדוע מבאר רבנו תחילה את ה"זרועות" (המדות) ש"אימוצם" בא על-ידי ה"מתניים" (האמונה), ה"חגורים" ב"עוז", זו תורה, ורק אחר-כך, ובסוגריים, הוא מבאר את ה"ראש". וכדלהלן:

בפרק ט"ז למדנו שניתן לצרף את ה"מחשבה" ל"מעשה", כלומר, ישנה אפשרות "לקפוץ" מן ההתבוננות אל המעשה (שהוא העיקר) ולדלג, כביכול, על המדות (כשבמקומן ישנה האהבה המסותרת הטבעית, עיין שם). לפי זה יתכן מצב של "טעמו כי טוב" לכשעצמו, כלומר – הרגשת הנעימות שבשכל, ובפשטות: לימוד התורה, נגלה וחסידות.

בקשר לזה יש להזכיר את הידוע שכ"ק אדמו"ר הזקן קרא (בהיותו בשקלוב):
 "טעמו וראו כי טוב ה'" (תורת מנחם ח"ט עמ' 6-65. חלק כ"ב עמ' 166).

כן יש להצביע על המסופר (הובא בספר "הרב" (מכון הרב, תשע"ה) עמ' כג, ו"ש"נ):

נשאל מאדמו"ר הזקן נ"ע נבג"מ ע"ד הדרושים מדא"ח שנזכר בהם
 תמיד ענין הביטול במציאות ובחי' ומדריגות גבוהות מאוד בעניני עבודה
 ואתכפיא ואתהפכא וכדומה, והלא אנו רואים מאנ"ש שאין אתנו אפי' בחי'
 הביטול היותר תחתונה במדריגה מהמוזכר בדא"ח. וא"כ מה תועלת בזה?

והשיב, באמת הוא קושיא אבל יש לזה תירוץ. סיפר שפעם אחד בהיותו
 במעזריץ עם החברים התבוננו וראו שאי אפשר שיבוא משיח, אם לא
 ע"י שיהי' כל אחד מישראל במדרגת אתכפיא ואתהפכא. ובאשר שבכל
 דור ודור נתמעטו הלבבות והמוחין וקשה מאוד אם כולם יגיעו למדרגות
 גדולות כאלה. ושאלו לרבינו המגיד נ"ע איך יהיה הדבר? והשיב להם שאין
 זו קושיא, דכתיב "והסירותי את לב האבן מבשרכם ואתן לכם לב בשר"
 באתערותא דלעילא וכאשר יגיע העת לבוא, אז יערה רוח ממרום ויהיו כולם
 במדריגת הנ"ל. זו היא תשובת המגיד נ"ע.

ואמר אדמו"ר נבג"מ, שבזה מתורץ הקושיא הנ"ל, כי הלא נאמר והסירותי
 את לב האבן, ולמה לא נאמר את מוח האבן? אך הענין כך הוא, כל עניני
 הביטול שיהי' לעתיד לבא בלב, צריך להיות נקלט עתה במוח הגם שאינו
 מאיר בלב ואינם במדרגת הביטול כלל, עם כל זה צריך לידע זאת במוח כל
 ענין הביטול המציאות והמדרגות הגבוהות, אף שאינו מאיר בלב. ועל זה
 נאמר: "והסירותי את לב האבן", אבל במוח צריך לידע בעצמו, ולכן צריכים
 הדא"ח כדי שיוקלט ויוקבע במוחו כל המדריגות העתידות להיות לעתיד
 לבוא, כי בלא זה אי אפשר להיות והסירותי את לב האבן גם כן כו' וד"ל.

סימן כ'

כתר הוא ממוצע בין המאציל לנאצלים.. גם המל'
 דאצי' נקרא כתר ממטה למעלה

ידוע שבפסוקים מסויימים, במלה "מקום" הכוונה לספירת המלכות (ראה
 המשך תרס"ו בהוצאת החדשה עמ' נא. ו"ש"נ). לפי זה, בנוסח "ברין שמה" שאומרים
 כשפותחים את ארון הקודש להוצאת ס"ת (ומקורו בזה"ק), במשפט "ברין
 כתרך ואתרך", כוללים את כל האצילות - מ"כתר" (הממוצע בין המאציל לנאצלים)
 עד "מלכות" (הספירה האחרונה).

A decorative, ornate frame with intricate scrollwork and floral motifs, rendered in a light gray color with a subtle shadow effect. It encloses the central text.

פ"א שנינים

**עובדות, "זוארטים",
פנינים וזכרונות**

פ"א שביבים

לכבוד יום מלאת לי בגבורות שמונים שנה
לאויש"ט, הנני מגיש לידידיי זבני משפחתי שוי'
צרור 'שביבים' - עובדות, 'זוארטיס', פנינים
וזיכרונות

א.

"מה אשיב"

ברוך הגומל לחייבים טובות, שבחסדו הגדול החיינו וקיימנו והגיענו, אותי ואת רעייתי מרת חנה פרומט תחי', להגיע לגיל גבורות שמונים לאויש"ט, כה ייתן ה' וכה יוסיף.

"מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי". ניתן לפרש את הפסוק, על פי דברי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בתניא קדישא, סימן ב' באגרת הקודש, "שבכל חסד וחסד שהקדוש ב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד". המילה "מה" מבטאת, כידוע, ענווה והתבטלות, כפי הלשון "ונחנו מה", וכמבואר בחסידות. לפי זה, עלינו להשיב לה' על "תגמולוהי" וחסדיו את "מה", לאמור: "מה (התבטלות) אשיב (אחזיר) לה', כל תגמולוהי עלי".

ואכן, דהע"ה, בעל מזמור זה, אומר במקומות אחרים: "לא גבה לבי ולא רמו עיני", וכן "ואנכי תולעת ולא איש".

את המילה "תגמלוהי" ניתן להפרש בהקשר זה במובן של "הגומל לחייבים טובות", כמוסבר בהמשך דברי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע שם, בהכרה שאיננו ראוי לחסדים "שמא יגרום החטא".

ב.

מח ולב

שמי, "טוביה בלוי", שווה בגימטרייה שמונים, ואם נכתוב את השם בלוי בסיומת א', "בלויא" - כפי שהדבר רשום, משום מה, בכל המסמכים הרשמיים, וכך גם כתבו וחתמו זקניי, אבי ואחי הגאון רבי יעקב ישעיה - כולם זצ"ל (אני לכשעצמי הורדתי את הא' מחתימתי, משום שהדבר גרם בלבול ועיוות בהגיית השם) - הגימטרייה היא שמונים ואחת.

על כך יש להוסיף כי השם טוביה שווה בגימטרייה לב, ובלוי - בגימטרייה מח. ידוע סיפורו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע על ביקורו של אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, בווינה בשנת תרס"ג, אז התפעל הפרופסור מהחיבור ששורר אצלו בין עולמות ההשכלה והרגש, דבר שהוא, כידוע, ממהותה של חסידות חב"ד. שמי, אם כן, מייצג אותו ייחוד בין מח ולב.

אגב: השם בלויא בסיומת א' שווה בגימטרייה לב טוב.

ג.

טובה תחת רעה

לכבוד מלאת לרעייתי מרת חנה פרומט תחי' שמונים שנה, אגיש בזה רעיון קצר:

במזמור "אשת חיל" (משלי, לא), נאמר, בין השאר: "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה". הפסוק הזה אומר דרשני, ובשתיים: אחת, גמול פירושו בדרך כלל תשלום או השבה על פעולה נגדית; על מה משיבה הרעיה לבעלה? שנית, מה החידוש בכך שהאשה גומלת לבעלה "טוב ולא רע"? וכי מדוע מגיעה לו ממנה רעה?

התשובה נמצאת בתוכן הפרק עצמו. בפסוקי הפרק אנו מתוודעים לעמלה הרב של אשת החיל מבוקר ועד ערב, ומאידך, הבעל, כפי שנאמר בהמשך, "נודע בשערים בשבתו עם זקני ארץ". הוא מצדו לא משתתף בטרחתה,

וסומך עליה 'בעיניים עצומות' – "בטח בה לב בעלה". לפי זה, הטוב שגומל הבעל לרעייתו, אולי, הוא בהיותו "נודע בשערים" ו"בשבתו עם זקני ארץ" – מבחינה רוחנית, כמובן. אך מאידך, מבחינה מעשית, הוא גורם לה 'רע', בכך שהיא נושאת לבדה בעול. על כך אומר הפסוק, "גמלתהו טוב ולא רע": למרות הכול, אשת החיל גומלת לבעלה אך טוב. הסיפור הממחיש את הדברים בצורה הנוקבת ביותר הוא סיפור חייו של רבי עקיבא, שנשטש את רעייתו לעשרים וארבע שנים ועסק בתורה ועבודה והיא השיבה לו רק טוב.

בענייננו: לצערי, לא היה סיפק בידי לסייע רבות לרעייתי תחי' בעמלה הרב לקיום והחזקת הבית והמשפחה, ובמיוחד בטרחתה הבלתי נלאית לשמירת בריאותי שלי, כיוון שההשגחה העליונה הועידה אותי "לשבת עם זקני ארץ", לעסוק בענייני כ"ק אדמו"ר זי"ע וכו'.

יהי רצון שתקוים, כפי שאכן קוימה עד עתה, ת"ל, ברכתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתבו אליה (אגרות קודש, חלק יז, עמוד א): "כשתתבונן אפילו לשעה קלה תראה חסדי השי"ת עמה ועם בעלה שי' בעבר ובודאי יומשכו גם בעתיד", דברים שאנחנו זכינו שהשמיע כ"ק אדמו"ר זי"ע באזניה בהיותנו ביחידות לראשונה בחודש השביעי תשל"ד (ראה להלן על תוכן המכתב האמור).

ד.

"וויל, זיץ"

זכיתי, עוד מילדותי ונערותי, להיות קשור, במידה זו או אחרת, עם רבים מגדולי ישראל ששהו בירושלים, לפני שזכיתי להתקשר בצורה מלאה ומוחלטת לאורו הגדול של כ"ק אדמו"ר זי"ע. בשביבים הבאים יועלו זיכרונות מאותם ימים.

הפרט הראשון שעולה בזיכרוני הוא – זכותי הגדולה שהגאון האדיר, שר התורה משטעבין זצוק"ל, הגיע לחגיגת בר המצווה שלי (ט"ז אייר ה"ש"ט), בזכות אבי זצ"ל, כמובן. כנהוג, נשאתי דרשה בפני המסובים (אותה הכין עבורי אחי הגאון רבי יעקב ישעיה זצ"ל), ופתחתי אותה בציטוט דברי הגמרא שעליהם נסבה הדרשה, בכוונה להתעמק ולהתפלפל בהם בהמשך הדברים. כשסיימתי לצטט בעל פה את קטע הגמרא והתוספות במסכת מנחות (בסוגיית הזמנה מילתא היא), עוד לפני שהמשכתי בהשמעת הפלפול, אמר לי הגאון מטשעבין: "וויל, זיץ" [מצוין, שב].

מדי דברנו אודות הגאון מטשעבין, יובא כאן מכתב שכ"ק אדמו"ר זי"ע, שהתפרסם לאחרונה על ידי ועד הנחות בלה"ק:

ב"ה, טו"ב סיוון תשכ"ג,

ירושלים

לכבוד ידייני עוז הרב הגאון הצדיק המפורסם חו"פ תפארת ישראל כקש"ת מוהרמ"מ שניאורסון שליט"א אדמו"ר מליבוויטש

שלום ורוב ברכה

בהודי והלל להשי"ת אבשר לבשר לכ"ק שליט"א כי עם התחלת בניית הבנין החדש עבור הישיבה הקדושה שזיכני השי"ת, אנו עורכים בעזה"ת מסיבת מצוה ביום חמישי י"ב לחודש תמוז שנת תשכ"ג.

מובטחני כי בבשורה זו תגל נפש כ"ק אף הוא כלבבנו וכנפשנו ואף מרחוק יקח חלק בשמחתנו.

אנא יזכירנו כ"ק שליט"א בתפילתו כי נזכה בעזרתו יתברך לראות יחד עם כל ידידינו בהשלמת הבית ובחנוכתו לתפארת התורה ולומדיה, ונזכה לראות בבנין בית הבחירה בית מקדשנו ותפארתנו במהרה דידן.

כ"ד ידידו המצפה לגאולה וישועה שלמה

דוב בעריש וויידענפלד בן רחל

מכתב זה מעורר התפעלות עצומה. הגאון מטשעבין נחשב לאחד מענקי גדולי התורה עוד בגליציה שלפני השואה, והיה מקובל על כל חוגי היהדות החרדית כשר וגדול – ידוע גם שספרו "דובב מישרים" לא מש משולחנם של גדולי גאוני ליטא – ובנוסף לכך היה חסיד מובהק של אדמו"רי בית רוז'ין עוד מהדור שקדם לו. ועם זאת, התייחסותו לכ"ק אדמו"ר זי"ע, כפי שמשקפת במכתב, מבטאת התבטלות מוחלטת והערצה עצומה, עד כדי חתימתו בשמו ושם אמו, "דב בעריש בן רחל", כדרך החסידים.

ה.

"שתגדל ישר"

לקראת בר המצווה שלי, לקח אותי אבי זצ"ל להתברך אצל גדולי ישראל בירושלים. כשנכנסנו לרה"ק ה"בית ישראל" מגור זצ"ל, בירך אותי האדמו"ר בלשונו החריפה: "זאלסט וואקסן גלייך" [שתגדל ישר]... גם לפני חתונתי נכנסתי להתברך מפיו, והוא אמר לי כך: "עליך לשבת וללמוד ולהתפלל, שלא יהיו קידושי טעות..." והוסיף כי זכות אבותיי מסייעת בידי (ראה עוד להלן על הקשר עם ה"בית ישראל" זצ"ל).

ו.

עם הגרי"צ דושינסקי זצ"ל

בשנות ילדותנו התגוררנו בשכונת בית ישראל בירושלים, וגדלנו בצלו של הגה"צ רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, רבה של ירושלים מטעם העדה החרדית. התפללנו בבית הכנסת שלו בשבתות, היינו נכנסים תכופות לביתו, והקרבה בין המשפחות הייתה הדוקה מאד. אבי, רבי ברוך יהודה בלוי זצ"ל, אף היה מזכירו משך מספר שנים. יש באמתחתי סיפורים רבים בנושא זה, אך קצרה היריעה.

הקשר המיוחד בין המשפחות החל בעקבות כך שסבא, רבי משה בלוי זצ"ל, בחר בגרי"צ דושינסקי זצ"ל כממלא מקומו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל והעלה אותו ואת משפחתו מהונגריה לירושלים - לאחר מסע ארוך בחוץ לארץ אצל גדולי הרבנים וגדולי התורה לבחירת רב לעדה החרדית.

לאחר מערכת הבחירות הדרמטית להנהלת העדה החרדית בשנת תש"ה, שהסתיימה בניצחונם של אנשי פלג נטורי קרתא, הצטננו מעט היחסים בין סבא לגרי"צ זצ"ל. כידוע, נטורי קרתא, בהובלת אחיו הצעיר של סבא, רבי עמרם בלוי זצ"ל, היה זרם אופוזיציוני קנאי בתוך העדה החרדית, שהתנגד לדרכו של סבא, ששימש מנהיג אגודת ישראל - המסגרת הפוליטית של קהילות החרדים. היו מי שזקפו את ניצחונה של נטורי קרתא בבחירות להחלטתו של הגרי"צ זצ"ל לשלול זכות הצבעה מחברי אגודת ישראל ששולחים את ילדיהם להתחנך במוסדות בית יעקב, שם לומדים בשפה

העברית – דבר שגרם לכך שנמנע מרוב האגודאים להצביע בבחירות. תוצאות הבחירות שינו את פניה של העדה החרדית, ולמעשה גרמו להתפלגותה מתוך אגודת ישראל.

למרות הנתק המסוים שחל בין השניים, סבא עדיין היה מבאי ביתו של הגרי"צ זצ"ל והתקבל אצלו בכבוד רב. סבא גם נהג להתפלל בכל ליל ש"ק בבית מדרשו של הגרי"צ זצ"ל. זכור ביותר ההספד המר שנשא הגרי"צ זצ"ל בהלווייתו של סבא, בו בכה בכי תמרורים וקרא "מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי אוון". הדבר גם לא השפיע לרעה על הקרבה בין המשפחות, שנמשכה גם לאחר מכן, ולאורך כל שנות ילדותנו היוותה דמותו הק' מקור השראה רוחנית לכל משפחתנו, יחד עם דמותו של הסבא זצ"ל.

ז.

מזל טוב ב"קול ישראל"

בילדותי הקמתי בבית הכנסת של הגרי"צ דושינסקי זצ"ל "חברת תהלים" לילדי האזור, בשם "עטרת צבי" – על שמו.

סבא זצ"ל היה אז העורך הראשי של ביטאון אגודת ישראל, "קול ישראל", ואני ניצלתי את קשרי המשפחתיים לפרסום מודעות בעיתון מטעם חברת התהלים. לרגל אירועים ושמחות של ילדים וחברים בקהילה הייתי מגיש לסבא מודעת ברכה, והוא היה מפרסם אותה בעיתון, חינם אין כסף.

באותו שבוע שבו נולדה נכדתו הראשונה של הגרי"צ זצ"ל, חלה שמחה אצל חבר נוסף בקהילה. הכנתי שתי מודעות מזל טוב ובאתי לסבא בבקשה שיכניס את שתיהן בעיתון. אך סבא הסכים לפרסם רק מודעה אחת עבורי, ואילץ אותי לבחור באחת מהשתיים. מאחר שסברתי שלרב לא יחסרו מודעות ברכה, החלטתי לפרסם את מודעת הברכה לחבר הקהילה.

מאוחר יותר, כשעליתי לביתה של הרבנית אסתר דושינסקי, היא סנטה בי בחיוך ואמרה: "למה לא הכנסת מזל טוב לשמחתנו בעיתון?"...

ח.

עם הגרי"מ דושינסקי זצ"ל

הגרי"צ דושינסקי זצ"ל נפטר בחג הסוכות בשנת תש"ט, זמן קצר לאחר הקמת המדינה. אני זוכר היטב את ההכרזה על בנו יחידו, הגאון רבי ישראל משה זצ"ל, למלא מקומו בהנהגת הישיבה והקהילות שמסביב לישיבה. הגרי"מ זצ"ל היה אז אברך צעיר בן עשרים ושבע, ולאחר התפילה במניין הקבוע של אביו – שהתקיים במלון באבד – נשא דבר תורה.

אספר סיפור מעניין אודות הגרי"מ זצ"ל. במהלך השנים, ביקר הגרי"מ זצ"ל אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע פעמיים. אחרי שחזר מביקורו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע בשנת תשי"ט, נכנסנו אליו ושוחחנו אתו על מה שהיה בפגישה – כדרכנו תמיד, לאחר כל ביקור אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע של רב או אדמו"ר שעמדנו אתו בקשר. לאחר מכן דיווחתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע על השיחה עם הגרי"מ זצ"ל, באמצעות הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה, שעמד אתי בקשרי מכתבים.

במכתב התשובה של הר"א צימר ע"ה, הוא ציטט שאלה מפי "החלונות הגבוהים" – כשהכוונה היא לכ"ק אדמו"ר זי"ע, כמובן: "המסרו המדובר על דבר ההכרח, ועתה בייחוד, דלימוד החסידות בקביעות וכמובן גם בישיבותיהם? אם הושמט או שקיצרו צריך ליצור הזדמנות שיוכלו לשאלם הדובר על זה, ומה, ובפרטיות, וכו' וכו'".

הגרי"מ זצ"ל בפגישתנו לא הזכיר כלל שכ"ק אדמו"ר זי"ע דיבר אתו בנושא לימוד החסידות בישיבתו, ועל פי הוראת כ"ק אדמו"ר זי"ע האמורה נכנסנו אליו שוב וסובבנו את השיחה כך שהוא עצמו העלה את הנושא ודיברנו עליו בהרחבה.

כעבור יותר מארבעים שנה מאוחר יותר, חיתן אחי הגאון רבי יעקב ישעיה זצ"ל את אחד מצאצאיו, והגרי"מ זצ"ל כיבד אותו בנוכחותו בחתונה. הוא היה אז חולה וחלוש מאד, עד כדי כך שלא יכול היה לרדת מהרכב שהביא אותו עד סמוך לאולם שבו נערכה החתונה.

אחי ואני, יחד עם החתן והמחותנים, יצאנו לקבל את פניו של הגרי"מ זצ"ל. כשראיתי אותו הפטרתי "צריך להיכנס פעם לבקר..." ולהפתעתי הוא הגיב על אמירתי והעיר: "ומתי תהיה הפעם הזו?". בעקבות זאת, כבר למחרת תיאמנו ביקור בביתו וישבנו במחיצתו – אני ואחי הרה"ג הרה"ח ר' עמרם שי' – שעה תמימה והתרפקנו על זיכרונות עבר. יצוין כי באותה

תקופה, מפאת חולשתו הגדולה, הוא כבר לא קיבל אנשים בכלל, ורעייתו הרבנית אף הביעה את התפעלותה משיחתו הארוכה אתנו.

בין הדברים עלה גם ביקורו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. המעניין הוא שהדבר הראשון שבו הוא נזכר מאותו מפגש היה נושא לימוד החסידות בישיבות דושינסקי...

ט.

הסמכה לבתיבה

הרב אברהם מוקוטובסקי ע"ה – "כי טוב", בשמו הספרותי המפורסם – היה מגדולי העסקנים והוגי הדעות, ה'אידיאולוגים', של תנועת פאג"י. יחד עם זה, כידוע, היה הר"א ע"ה סופר דגול. אני הייתי כרוך אחריו ומיודד אתו מאד ואת חיבוריו בלעתי בשקיקה. אחד מספריו הידועים, "כחודו של מחט", על חסידות קוצק, השפיע עליי עמוקות, וייתכן שבלא מודע אף דחף אותי לראשונה לחיפוש אחר עבודת השם אמיתית ובעקבות כך להתוודעות לדרך החסידות, בה דבקתי בכל מאודי.

בשנת תשי"ט, כשאני כבר הייתי חסיד בלב ונפש של כ"ק אדמו"ר זי"ע, פנה אליי הר"א ע"ה וביקש ממני שאציע לו בכתב בצורה מסודרת את שיטת חסידות חב"ד. דיווחתי על כך לכ"ק אדמו"ר זי"ע והבעתי את חששי שמא אינני מוסמך ואינני רשאי להתיימר לעשות זאת.

במכתב התשובה כתב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע כך: "בשאלתו אשר פלוני בקשו להציע לו בכתב מהות חסידות חב"ד, ושואל המוסמך הוא לכך. הרי הנ"ל הוא מסוג מיוחד, שלא מכל אחד מקבל הסברה בהאמור, וכיון שפנה אליו, מהנכון למלאות בקשתו כפי ידיעותיו, ועל החששא שלו האם מוסמך לכך – הנה בטח יציין להנ"ל המקורות, והעיקר שיאמר להנ"ל את החשש. ומכמה טעמים נכון שתהי' אצלו העתקה ממה שימסור להנ"ל, בכדי שבאם יהי' מתאים יוכל להשתמש בזה גם במקום אחר".

ראיתי בכך בהחלט מעין הסמכה לשמש שופר להפצת המעיינות, לייצג ולהסביר את שיטת חב"ד, בפרט בכתביה.

י.

הירחון

כעבור שנה, בשנת תש"כ, בדברנו על החסר במכתבי עת רעיוניים שיסבירו את דעת היהדות החרדית בנושאים שונים בצורה בהירה – העלה הר"א ע"ה רעיון להקים במה כזאת בשיתוף עם חב"ד, שבה, כמובן, יינתן ביטוי מכובד גם לדעתו הק' של כ"ק אדמו"ר זי"ע, אלא – כך טען – שלשם השגת המטרה שהדברים יתקבלו על דעת הכול – אין על הירחון המוצע לשאת את שם חב"ד באופן מוצהר.

כתבתי על כך לכ"ק אדמו"ר זי"ע, והמענה היה כדלהלן (יצוין שחלק מהמכתב המדובר, מתאריך י"ב אלול תש"כ, מופיע באגרות קודש, חלק י"ט, אך, משום מה, בהשמטת פרטים נוספים, המהווים רובו של המכתב) – אעתיק בזה את הקטע הנוגע לענייננו, המתפרסם כאן לראשונה:

"במ"ש אודות ירחון, אינו מובן מה יש להתבייש ולהעלים שיהי' זה שייך לחוגי חב"ד, בה בשעה שהתגובה בחוגים אלו שכותבם במכתבו טוב היא, שלכן יסייע זה להשפעה ולא להיפך. כן יש לעיין למה לא יוכלל זה בהבטאון (הכוונה לביטון חב"ד, וראה על כך להלן – המעתיק) אשר תקותי שבקרוב, עכ"פ בסמיכות לאחר הי"ט, יתחיל להופיע. ולכתבו שפלוני אומר שאז לא ירצה להשתתף בהאמור, הנה אין זה מובן, כיון שבכל מכ"ע – רגיל שמשתתפים בזה גם מחוגים אחרים, אלא שמסתייגים שעושים זה מבלי שמקבלים ע"ע כללית התכנית".

*

אגב, באותו מכתב כותב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע כך: "במש"כ ע"ד שם אמו – הרי מבאר שהי' לה בזה הוראה ודיוק ובמילא כן צריך לכתוב, שהרי בעל השם הוא בעה"ב על שמו וכגון דא".

הרקע לדברים היה כזה: בדרך כלל, הייתי כותב את שם אמי, מרת רחל טעמרל ע"ה, בלשון הקודש – "תמרל". זאת, על פי מה שראיתי בדברי הפוסקים, ששמות אידישאים שהשורש שלהם לקוח מלשון הקודש, יש לכתוב בלשון הקודש. יום אחד התגלגל לידיי תצלום בו נראתה אמי ע"ה בהיותה נערה, ובגב התמונה כתב סבי, אביה, את שמה – "רחל טעמרל". על שאלתי בנדון השיב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע את המענה האמור.

אגב דאגב: במכתב שכתבי לכ"ק אדמו"ר זי"ע סיפרתי שמצאתי בבית הכנסת ספר תניא, שמהדורת הדפוס שלו לא הופיעה ברשימת דפוס התניא, ושאלתי מה לעשות בספר. במכתב התשובה כתב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע: "ת"ח על נכונותו לשלוח התניא שבביהכנ"ס ויבקש מתו"ת בלוד טופס תניא שהו"ל בשביל החילוף".

יא.

"לגוס מן המערכה?!"

בשלב כלשהו פרש הר"א מוקוטובסקי ע"ה מפעילות ציבורית והתמסר לכתיבת ספרים וחיבורים. במכתב נוקב וחריף מאד (נדפס באגרות קודש, חלק טו, אגרת הישפא), כתב לו כ"ק אדמו"ר זי"ע כך: "ע"פ השמועות המגיעות לכאן, נראה שזה זמן רב ביותר אשר כ' משך ידיו מעסקנות בצ"צ, כהרגלו מאז (מלבד הו"ל של ספרים). ומובנת הפליאה מתופעה הכי מצערת ומכאיבה זו. האומנם לדעת כ' עתה היא שעת הכושר לגוס מן המערכה? או שלדעתו אכשור דרא? וקס"ד שעסקנות רצוי' אין מצליחה עתה, וכן לא תעמולה ליר"ש לתומ"צ - מופרכת בהחלט ע"י המציאות. ובפרט אשר מי מאתנו תוכן לבות בני", אשר ח"ו לא ישמעו לקול מוכיח ע"פ דרך התורה, גם אם ידבר אליהם השכם והערב, וכמרו"ל הוכח תוכיח עד מאה פעמים, ובדברים יוצאים מן הלב. מה שכן ברור, אשר העדר העסקנות בודאי שלא תוסיף דבר להטבת המצב ביהדות ותומ"צ. . . אולי אין הסגנון דיפלומטי או מנומס כדי צרכו - אבל בודאי שאין החריפות מספיקה כלל בערך הצרה ומצוקה בה עניני יהדות נמצאים בכ"מ".

הוא עצמו אף סיפר לי שביחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, הביע כ"ק אדמו"ר זי"ע בפניו את דעתו כי עליו לשוב לפעילות ציבורית. כשהעיר שהוא מבין מכך שכ"ק אדמו"ר זי"ע סבור כי הפרסומים והחיבורים שהוא כותב אינם ראויים - קם כ"ק אדמו"ר זי"ע ממקומו ואמר: "אני יודע איזו מהפכה עשה "איש וביתו" (ספרו של הר"א ע"ה על נושא הבית היהודי) בבתים רבים, אך יחד עם זאת היית צריך להמשיך בעסקנות הציבורית".

גם באוזניי שלי התבטא כ"ק אדמו"ר זי"ע ביחידות אודות הר"א ע"ה. היה זה כשהעליתי הצעה בשמו לעשות מיזם משותף על התנ"ך, אז שאל אותי כ"ק אדמו"ר זי"ע: "מה יהיה עם פעילותו הציבורית? האם זה כבר "לאחרי כל הברורים"? כבר לא שייך שיחזור?".

יב.

השבת הפיקדון

לפני פטירתו (בלא עת, יש לציין) של הר"א מוקוטובסקי ע"ה, נכנס אליי ביום בהיר אחד ומסר לי תיק מלא במכתבים שזכה לקבל מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע. לימים, לאחר פטירת אביו, ניגש אליי יום אחד בנו בכורו של הר"א ע"ה, הרה"ח ר' שלום צבי ע"ה, שהיה בן גילי וחבר נעוריי, ואמר לי: "לטובת נשמתי ולטובת ילדיי החלטתי להיות חסיד חב"ד". הרש"צ ע"ה היה כשרוני מאד, בעל ראש גאוני ממש, ובגילו המבוגר יחסית, כשכבר היה אב למשפחה, חולל מהפך בחייו ובכת אחת נכנס לעולם החסידות והפך לחסיד בלב ונפש. בשעתו הוא אף כתב מאמר על חובת הציפייה והדרישה מאת הקדוש ברוך הוא להביא את משיח, ומסר לי אותו לפרסום ב"כפר חב"ד". בשלב זה החלטתי להשיב את הפיקדון לבעליו, ומסרתי לו את תיק המכתבים שנתן לי אביו.

אגב: למרבה הצער, באופן טרגי ממש, ביום שישי לפני ערב - באותו יום ממש שבו הכניס הרש"צ ע"ה את בנו ללמוד בתלמוד-תורה חב"ד - נפטר מדום לב בדמי ימיו.

יג.

הכתרת האדמו"ר מזוועיהל

בשכונת בית ישראל בירושלים, שכונת ילדותי, התגורר הרה"ק רבי שלמה מזוועיהל זצ"ל, שהיה קדוש וצדיק יסוד עולם ובעל מופת גדול. בשנים ההן, לא היו לו חסידים רבים והוא עצמו היה מתפלל בבית כנסת חסידי בשכונת בתי אונגריין. בדרכו לבית הכנסת הוא עובר בשדה פתוח מול ביתנו, ואנחנו, אני ואחי הרה"ג הרה"ח ר' עמרם שי', שידענו על מנהגו להעניק שני מיל (אלפית ליה) לכל ילד שפגש וראה כי ציצייתיו בחוץ - היינו רצים לעמוד בדרכו ולקבל את התשר...

הר"ש זצ"ל הסתלק בשנת תש"ה, כשאני הייתי ילד בן תשע. אני זוכר שאיכשהו מצאתי את עצמי נסחב עם המבוגרים בהלוויה להר הזיתים, ואת הדרך חזור לביתו עשינו באוטובוס ערבי, ומישהו שילם עבורי את דמי הנסיעה.

לאחר הלוויה, נכנסנו לביתו של הר"ש זצ"ל, שם התקיים מניין לתפילה, וכך זכיתי להיות נוכח בהכתרת בנו לממלא מקומו. הרה"ח ר' אליהו רוט ע"ה, שהיה מחסידיו הנאמנים והמובהקים של הר"ש זצ"ל הכריז שהרה"ק רבי גדליה משה זצ"ל, בנו של האדמו"ר, יהיה לאדמו"ר, וכך הוא קיבל על עצמו את ההנהגה.

יד.

רק ב"כאילו"

הרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינוב זצ"ל הגיע מפולין לארצות הברית לאחר השואה. בערוב ימיו הוא תכנן לבקר בארץ הקודש, אך ממש תוך כדי ההכנות למסע הסתלק לבית עולמו. גדולי האדמו"רים החשיבו מאד את הרש"ש זצ"ל, ועל כך תעיד אמירתו של האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל, שהתבטא כי "כשרבי שמעון שלום יגיע לארץ, לא אנהל טישים בעצמי אלא אלך להשתתף בטישים שלו".

בנו של הרש"ש זצ"ל, הרה"ק רבי ירחמיאל מאיר זצ"ל, עלה לארץ והתמנה לממלא מקומו של אביו, ואני זכיתי להיות אתו בקשר קרוב וידידותי מאד. עולה בזיכרוני כי פעם, כשבועיים לפני חג הפסח, התקשר אליי הרי"מ זצ"ל, הזדהה בשמו – "מדבר מאיר קאליש" – וביקש שאשמש כמשגיח על אפיית המצות שלו. חששתי לקבל את התפקיד ודחיתי את הבקשה, יחד עם התנצלות ובקשת סליחה.

אביא בזאת 'ווארט' מעניין ששמעתי ממנו. נאמר בפסוק "אם אמרתי כמו הנה דור בניך בגדתי", ובדרך הצחות יש לומר כך: "אם אמרתי כמו" – אם נחשיב את כל ה"כמו" וה"כאילו עובד עבודה זרה" – "דור בניך בגדתי", אז הרי כל אנשי הדור בוגדים, חלילה... לכן מוטב להשאיר את ה"כמו" בגדר "כמו" ולא ממש.

*

רעיון דומה שמעתי בשם הרה"ק רבי יעקב לייזר זצ"ל מפשוורסק, אתו הזדמן לי להיות בקשר ולשוחח רבות וארוכות כשהתאכסן בשכונת פאג"י, עוד בהיותי בחור צעיר והוא – חתנו של האדמו"ר מפשוורסק, הרה"ק רבי איציקל זצ"ל.

אחרי הסתלקותו של האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל, נשא הר"י זצ"ל הספד מר וכאוב בבכיות גדולות. הדבר היה לפלא בעיני השומעים, לאור העובדה שהשניים היו יריבים אידיאולוגיים של ממש – הר"י זצ"ל דגל בדרכה הקנאית של חצר סאטמר, בניגוד גמור לדרכה של חצר גור.

מישהו אף ניגש אליו והקשה בפניו: "הלא הסאטמר רב קבע כי מי שמשנתף בבחירות כאילו עובר על ג' עבירות הידועות, ואילו ה"בית ישראל" לא רק שהשתתף בעצמו בבחירות אלא שבגללו אף השתתפו אלפים רבים בבחירות! איך זה, אם כן, שהספדתם אותו כצדיק גדול כל כך?!".

בחריפות האופיינית לו השיב הר"י זצ"ל: "חז"ל אומרים כי "כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו". נו, ולמלמד אסור לקחת את בן חברו לחתן?... אלא מאי, יש דברים שנשארים ב"כאילו"...".

טז.

"בוא תלמד את הרב..."

הרה"ק רבי אהרן מבעלז זצ"ל התגורר בתל אביב, ובחודשי הקיץ – עד לאחר החגים – היה שוהה בירושלים, בשכונת קטמון. בתקופות האלו, בהיותי בחור ישיבה צעיר, הייתי נמצא אצלו הרבה, משתתף בתפילות ונוכח בטישים, מקבל 'שיריים' ושומע 'תורות'.

במוצאי שבתות היה הרה"ח ר' אהרן טאובר – אביו של הרה"ח רבי עזריאל טאובר – מוותיקי חסידי בעלז בירושלים, נוסע במשאית שלו לקטמון ואני הייתי מצטרף אליו. בעוד השבת כבר יצאה מזמן, בקטמון עוד המתינו שהאדמו"ר ייצא לסעודה שלישית...

בתחילה, בהיותי בן למשפחה לא חסידית, לא הבנתי את הנהגתו של הר"א זצ"ל לאחר את התפילה כל כך. הבעתי את פליאתי באוזני החסידים, והם הפנו אותי לחסיד ר' אברהם לייב ע"ה – שהיה חסיד בעלז מובהק, יהודי בעל צורה ועובד השם אמתי, שהיה עוד מה'יושבים' בבעלז המקורית.

הצגתי לפני הר"א את פליאתי, והוא אמר לי בחריפות, בעודו חופן את זקנו: "אתה יודע מה? נביא אליך את 'הרב', ואתה תלמד אותו מה לעשות..." מאז הבנתי שעל יהודים גדולים וקדושים אין מקום להקשות קושיות...

טז.

טבילת משקפיים

הרה"ק מרימניץ זצ"ל התאכסן למשך תקופה מסוימת בשכונת פאג"י, אצל חסיד מבוגר בשם ר' יהודה לייב הוברמן. בתקופה הזו הזדמן לי לדבר אתו מספר פעמים במגוון של נושאים. עולה בזיכרוני כי לאחר טבילתו במקווה הוא היה טובל גם את משקפיו.

יז.

שיעורים בערלוי

כאשר הגאון רבי יוחנן סופר, האדמו"ר מערלוי זצ"ל, הגיע לארץ מהונגריה, הוא הקים את ישיבתו בשכונת פאג"י. באותה תקופה למדתי אמנם בישיבת "עץ חיים", אבל מפעם לפעם נכנסתי לישיבת ערלוי ושמעתי מפיו שיעורים ביורה דעה, גמרא מסכת חולין והלכות שבת. היה לי אתו קשר קרוב, ופעמים רבות שוחחתי אתו בנושאים שונים. גם שנים רבות מאוחר יותר הוא הכיר אותי ושמח לראותי.

אחד מתלמידיו של הר"י זצ"ל, שהגיע אתו עוד מהונגריה, היה רבי דניאל פריש, בעל "מתוק מדבש", עמו למדתי בחברותא כמה פעמים. אני זוכר שכבר אז, כשהיינו נערים צעירים, הייתה לו משיכה מיוחדת ללימוד זוהר. בבית הכנסת היה סט אחד ישן של ספר הזוהר, ובכל הזדמנות היה קורא לי לשבת וללמוד אתו יחד זוהר.

יח.

"אזא קדושה!..."

לאחר ביקורו של הרה"ק רבי אברהם יצחק קאהן, האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל, אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, נכנסנו אליו לדבר אתו על מה שאירע בפגישתו עם כ"ק אדמו"ר זי"ע. הוא דיבר על כ"ק אדמו"ר זי"ע בהתפעלות עצומה ומלמל כמה פעמים: "אזא קדושה, אזא קדושה! [קדושה כזו, קדושה כזו]...".

אני לכשעצמי התרשמתי מאד מכך שדווקא ה"קדושה" של כ"ק אדמו"ר זי"ע היא זו שתפסה אותו. ידוע לכל שכמה מהנהגותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע לא עלו בקנה אחד עם שיטת הקנאות, ולמרות זאת, התפעל הרא"י זצ"ל דווקא מקדושתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. הדבר הזה הפליא אותי מאד.

נקודה נוספת עליה דיבר הרא"י זצ"ל בהתפעלות גדולה הייתה הענוותנות והפשטות שבה נהג כ"ק אדמו"ר זי"ע. הוא סיפר כראיה לכך את העובדה שתוך כדי השיחה ביניהם כ"ק אדמו"ר זי"ע רצה לעיין בספר, ובמקום לקרוא לגבאי הוא בעצמו קם והביא את הספר מארון הספרים.

*

באותו מפגש סיפר לנו הרא"י זצ"ל שהוא אמר לכ"ק אדמו"ר זי"ע באותה יחידות שדווקא על חב"ד מוטלת האשמה בכך שה"משנה ברורה" התקבל כפוסק ולא כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע. בגליציה, פולין והונגריה - אמר הרא"י זצ"ל - הפוסק היחיד והמקובל היה כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, אך כשהחלה העלייה לארץ הקודש הדבר השתנה, פשוט משום שבארץ לא היו בנמצא עותקים מודפסים של שולחן ערוך הרב!

באותו עניין אזכיר את שסיפר לי הגה"ח ר' אהרן שפירא שי'. כשייסדו את ישיבת בעלז בירושלים, הממונים מטעם הישיבה ביקשו להקים "קניין ספרים", ספרייה לתועלת הלומדים בישיבה. הם ערכו רשימה של הספרים אותם הם מעוניינים לרכוש, והכניסו אותה לעיונו של הרה"ק רבי אהרן מבעלז זצ"ל. הרה"ק זצ"ל עיין ברשימה ואמר: "במקום "חיי אדם" שהכנסתם, קנו עוד שולחן ערוך הרב"...

י"ט

"אל תשחק באשו!"

עוד סיפר לי הגר"א שפירא שי' סיפור אותו שמע מכלי ראשון, מפי בעל המעשה עצמו:

כידוע לכל, כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע היה משגר מכתבי ברכה לכל גדולי הרבנים והאדמו"רים לקראת ראש השנה. כ"ק אדמו"ר זי"ע המשיך במנהג זה, אך בשונה ממנהג חמיו נ"ע לא היה חותם "המברך ומתברך".

בין המקבלים את אגרת הברכה והאיחולים היה גם הרה"ק רבי אהרן מבעלז זצ"ל. הרה"ח ר' שלום פויגל, הגבאי של הרה"ק זצ"ל, הביע תרעומת

על כך ש"אברך צעיר", שלא כחותנו, אינו מבקש ברכה כי אם רק משגר את ברכתו שלו.

הר"א זצ"ל היה נסער מאד לשמע הדברים, ואמר: "שולם! היזהר לך, אל תשחק באש!".

ב.

מתאים ל"אבן האזל"

סיפר לי ידידי וחבר נעוריי, הגאון רבי חיים אורי פריינד שליט"א, חבר בד"צ העדה החרדית:

אחיו, מורי ורבי, הגה"צ רבי נתן נטע פריינד זצ"ל, שכיהן כר"מ בשיבת "עץ חיים", קרא פעם באחד מגליונות "התמים" פלפול בסוגיה סבוכה במסכת בבא קמא מאת ראש ישיבת תומכי תמימים בוורשה, הגה"ח רבי יהודה עבער הי"ד, בעל "שארית יהודה".

הגרנ"נ זצ"ל התרשם מאד מהגאונות הגדולה הניכרת בפלפול, ובהזדמנות הקרובה שבה ביקר אצל מורו ורבו הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, ראש ישיבת "עץ חיים" ובעל "אבן האזל", הרצה בפניו את הפלפול. הגרא"ז זצ"ל האזין לפלפול, התפעל ממנו מאד והתבטא: "זה היה מתאים להיכנס לאבן האזל".

*

אגב: מפי הגרנ"נ זצ"ל שמעתי שכאשר הציעו לו להיות ר"מ בשיבה עלה לרבו הגרא"ז זצ"ל ושטח בפניו את התלבטותו האם לקבל את המשרה. הוא התבטא: "אני פוחד מן האחריות הכרוכה במשרה זו". בתשובה סיפר הגרא"ז זצ"ל כי כאשר הוצעה לו משרת הרבנות של סלוצק עלה למורו ורבו הגר"ח סלובייצ'יק מבריסק זצ"ל ואמר לו כי הוא פוחד מן האחריות הכרוכה בתפקיד, ועל כך השיב לו הגר"ח זצ"ל: "ולדעתך יש לבחור למשרה זו מי שאינו פוחד מן האחריות? ...!".

עוד שמעתי מפי הגרנ"נ זצ"ל שהגרא"ז זצ"ל סיפר לו שבתקופת הדפסת ספרו "אבן האזל" היה עובר על עלי ההגהה גם בש"ק, כלימוד בעלמא, ובמוצאי ש"ק היה מציין את התיקונים הדרושים על פי זכרונו, עד שבאחד הלילות חלם כי ב"מעשה רב" של הגר"א מווילנה מובא איסור על כך, וחדל מזה.

יצוין שזכיתי גם אני להיות שומע לקחו של הגרא"ז זצ"ל בשיעוריו השבועיים בישיבת "עץ חיים". יצוין עוד שלמרות גדלותו המפורסמת – התנהג בענווה ובפשטות בלתי רגילה. שמעתי מפי הגאון רבי אריה לוי זצ"ל שפעם השמיע שיחה מוסרית לפני בעלי בתים בנושא "שלום בית". אחרי השיחה ניגש אליו הגרא"ז זצ"ל, שישב באותה שעה בבית הכנסת, ואמר לו כי הקשיב לשיחתו והיא השפיעה עליו מאד, זאת למרות שידוע היה לכל באי בית הגרא"ז זצ"ל הכבוד הרב שנהג ברבנית.

בא.

חלום ומציאות

את הסיפור הבא שמעתי מפי הרב ל', מקורבו של אחד מחשובי האדמו"רים בארץ הקודש שליט"א. אותו אדמו"ר לא היה בקשר מעולם – לפני המעשה שעליו נספר – עם כ"ק אדמו"ר זי"ע. באחד הלילות ראה האדמו"ר את כ"ק אדמו"ר זי"ע בחלום, וכ"ק אדמו"ר זי"ע העיר לו כי הוא מניח את תפילין דרבינו תם זמן רב לאחר חליצת תפילין של רש"י, באמרו כי אין זה ראוי כל כך על פי הלכה, ואף ציין רמז לכך שהנחת התפילין דרבינו תם צריכה להיות בסמיכות לחליצת תפילין של רש"י, על פי לשון הפסוק "שמר תם וראה ישר".

ואכן, מאז אותו חיזיון, שינה האדמו"ר את הנהגתו והחל להניח תפילין דרבינו תם בסמיכות לתפילין של רש"י. כשהזדמן לו להיות בארצות הברית, סר ליחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. לתדהמתו הרבה, מיד בהיכנסו לחדר היחידות שאל אותו כ"ק אדמו"ר זי"ע: "אתם מניחים תפילין דרבינו תם מיד אחרי תפילין של רש"י? ..."

בב.

רק בהלכה!

הזדמן לי להיות בקשר קרוב מאד עם הרה"ק האדמו"ר ה"לב שמחה" מגור זצ"ל, בעיקר בקשר לפעילותו במסגרת מאבקו הטהור של כ"ק אדמו"ר זי"ע בתיקון גזירת "מיהו יהודי". כזכור, כ"ק אדמו"ר זי"ע ניהל מערכה אדירה למען שלמות העם וגרס כי חובה לשנות את החוק המגדיר מיהו יהודי כך שהנוסח יהיה "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה או שהתגייר

כהלכה". חוגגי המפד"ל טענו שאין צורך בתיקון נוסח החוק, והמתנגדים התייצבו אף הם כנגד וטענו שיש לתקן את החוק בנוסח שונה.

באחד הימים, בעיצומו של המאבק, קיבלתי שיחת טלפון מביתו של ה"לב שמחה" זצ"ל. בשיחה מסרו לי כי "ממש עכשיו ביקרה כאן משלחת מחוג מסוים, והם שכנעו את הרבי שהנוסח "כהלכה" לא טוב וכי יש להם הצעות טובות יותר לתיקון נוסח החוק. תבוא מהר הנה, נכניס אותך בלי תור, ותנסה להסביר לרבי למה החוק צריך להיות מתוקן דווקא כן "כהלכה"."

יצאתי במהירות לביתו של ה"לב שמחה" זצ"ל, הוכנסתי אליו והסברתי בפניו את דעתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע. במשך כמה דקות נימקתי מדוע זו ההצעה הנכונה והטובה ביותר. ה"לב שמחה" זצ"ל הקשיב לדברי, ולפתע נכנס לדברים ואמר: "הרבי מחזיק רק "כהלכה"? נו, אז צריך להיות "כהלכה"!". הוא כביכול אמר לי: מה אתה מסביר לי הסברים? הרבי אמר – באלו המילים השתמש ה"לב שמחה" זצ"ל; הוא לא אמר "הליובאוויטשער רבי", אלא כך בפשטות, "הרבי"! – אז כך צריך להיות!

כללית, זכיתי להיות שליח מרכזי של כ"ק אדמו"ר זי"ע במלחמת הקודש האמורה, בהיותי חבר פעיל ב"ועד לשלמות העם" בראשות הרה"ח ר' יהודה פלדי ע"ה. במוצאי ש"ק בראשית תשמ"ד העניק לי כ"ק אדמו"ר זי"ע בקבוק משקה בחלוקת כוס של ברכה ואמר שעליי לפעול בעניין מיהו יהודי ולצרף אלי לעניין את הרה"ח ר' חנוך גליצנשטיין ע"ה ויבלחט"א הרה"ח ר' עדין אבן ישראל שי'.

בג.

בראנפן לדרך

סיפר לי הרה"ח ר' משה לב, חסיד גור מובהק, תלמיד חכם עצום וגאון גדול, את הסיפור הבא:

כאשר הגיע הרה"ק רבי אהרן מבעלז זצ"ל לארץ הקודש, הוא הלך לבקר את הרה"ק האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל. ה"אמרי אמת" זצ"ל ישב אז יחד עם שלושת בניו – ה"בית ישראל", ה"לב שמחה" וה"פני מנחם" – זכר כולם לברכה.

הגישו לשולחן משקה והר"א זצ"ל אמר "לחיים" ואיחל ש"יעזור השם יתברך שתהיה ישועה כללית ועוד לפני כן ישועה פרטית לכל מי שצריך".

ה"לב שמחה" זצ"ל שמע את האיחול והגיב: "נו, עד הקרעטשמע צריך גם קצת בראנפן...".

הר"א זצ"ל התרגש מאד לשמוע את האמרה החסידית, וכדרכו בקודש ביקש מה"לב שמחה" זצ"ל שיחזור על האמרה שוב, ושוב, ושוב.

בהקשר זה חזרתי בפני הר"מ לב על רעיונות דומים בשם כ"ק אדמו"ר זי"ע: אחד, שימת לב לעובדה שעוד בגלות מצרים כבר "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם"; ושניים, על התפילה "שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך" מסביר כ"ק אדמו"ר זי"ע כי בקשתנו ותפילתנו היא שהקדוש ברוך יתן לנו כבר כעת, עוד בגלות, מטוב ויפתור לנו כבר עכשיו את כל הבעיות, בכדי שבגילוי הגדול בגאולה נשמח "בישועתך", בקדוש ברוך הוא עצמו ולא בכך שאנו יוצאים מהצרות.

בד.

מה שלום הרגל?

בשכנות לנו התגורר קצין משטרה בדימוס, יהודי חרדי ששם משפחתו היה קליין, והוא סיפר לי את הסיפור הבא:

במהלך שירותו במשטרה, הוא נשלח לתקופה בת חצי שנה של לימודים והשתלמות בארצות הברית, ובמהלך התקופה נכנס לכ"ק אדמו"ר זי"ע ליחידות. לפני הכניסה ליחידות הוא רשם על פתק שהגיש, כנהוג, את שמות בני המשפחה לברכה. ביחידות עצמה שאל אותו כ"ק אדמו"ר זי"ע לפתע: "מה שלום הרגל של אשתך?"

בפתק לא הזכיר האיש דבר על בעיה כלשהי ברגלה של אשתו, ולא הבין כלל על מה כ"ק אדמו"ר זי"ע מדבר. רק אחר כך הוא הבין למה הכוונה – חמש עשרה שנים לפחות קודם לכן, כשהוא ומשפחתו התגוררו עוד בבת ים, בנו למד בכיתות הנמוכות בבית ספר חב"ד. יום אחד הגיע הילד לבית הספר עצוב, והמורה, שbirr אצלו לפשר העניין, הבין ממנו כי לאמו יש בעיה רפואית ברגליים. המורה הציע לילד לכתוב לכ"ק אדמו"ר זי"ע ולבקש את ברכתו, והילד אכן עשה כך וחתם בשמו ושם אמו. שנים רבות מאוחר יותר, הכיר כ"ק אדמו"ר זי"ע את המשפחה, על פי השמות שנכתבו בפתק, וזכר את הבעיה ברגלה של האישה...

"אתה מתפעל מהתפיסה והזיכרון הפנומנלי של הרבי", אמרתי לו, "אבל לא זה העניין. כשהרבי שומע על צרה של יהודי, הוא מפנים את הכאב וחי

את אותו יהודי. לכן, גם כעבור שנים רבות הוא עדיין הרגיש וזכר את אותה בעיה ברגלה של אשתך..."

בה.

טובל ושרץ בידו

הפוסק הנודע הגה"ח רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, מורי ורבי, חיבב אותי מאד והייתי קרוב אליו ביותר. הנה סיפור פיקנטי שעולה בזיכרוני: ישבנו פעם בחדר הקדמי במקווה של שכונת הבוכרים, השכונה שבה הוא כיהן כרב, כשלמקום נכנס כרוח סערה נער צעיר, בחור ישיבה על פי מראהו, ודיווח בהתרגשות על פיגוע שביצעה חוליית מסתננים. כל הנוכחים במקום נחרדו ונדרכו, התאספו סביב הבחור וביקשו לשמוע עוד פרטים ומידע. הנער עמד במרכז, נהנה מתשומת הלב שהתפתחה סביבו, והמשיך לספר בפאתוס על האירועים החדשותיים.

הגרא"ח זצ"ל פנה אליו ו'התעניין': "אמור לי, בחור, מניין לך הידיעות האלו?", והבחור ענה: "קראתי עכשיו בידיעות אחרונות".

"אתה בעצמך קראת?", שאל הגרא"ח זצ"ל, והבחור, בהתלהבות גוברת, השיב בחיוב.

"אם כן, רוץ מהר וטבול במקווה..." אמר הגרא"ח זצ"ל.

*

אגב: פעם התבטא הגרא"ח זצ"ל באוזניי כי בישיבת "אהל משה", ישיבת הגרי"ל דיסקין זצ"ל, שבה למד בצעירותו (אגב: בראשות הישיבה עמד זקננו הגאון החסיד רבי יעקב אורנשטיין זצ"ל), הצטופפו בשעתו עשרה בקיאים בש"ס על ספסל אחד ואיש לא התפעל מכך ולא עשה מכך 'עניין'...

בו.

חלומות חסידיים

פעמים רבות היה מגיע לירושלים להתוועד הגה"ח רבי חיים שאול ברוך זצ"ל, ואני הייתי שומע בשקיקה את דבריו. באחת ההתוועדויות הוא סיפר על החסיד הגדול רבי פסח מלסטובקר, שהיה נזהר שלא לשכב על מיטה

שאישה הציעה. פעם אחת הוא התארח במקום כלשהו וחבורה של צעירים "שפיצים" רצו 'לסדר' אותו על "צדקנותו המופרזת", ובלי ידיעתו נתנו לו לשכב על מיטה שאישה הציעה. בקומו בבוקר הרגיש רבי פסח בדבר וביקש שהדבר לא יחזור על עצמו. אלא שהצעירים הפוחזים נתנו שוב לאישה להציע את המצעים על מיטתו, ללא ידיעתו. בבוקר למחרת אמר רבי פסח: "מה אכפת לכם שאחלום קצת חסידות?"

בהתוועדות אחרת הקדיש הגר"ש זצ"ל שעה תמימה לדבר על אבסורד נוראי: אחד מתלמידיו, במטרה לשמח אותו, שלח לו מאמריקה תמונה בה נראה התלמיד יושב ולומד מאמר חסידות... קהות חושים שכזו! - אמר הגר"ש זצ"ל בכאב לב - אותו בחור אפילו לא מבחין בבעיה. הוא באמת מתכוון לשמח אותי, הוא באמת חושב שהתמונה הזו יפה, ולא שם לב לצירוף הבלתי נורמלי בין שיא הפנימיות, לימוד חסידות, לשיא החיצוניות, לשבת ולהצטלם לתמונה! ...

זכורני גם כי באחת ההתוועדויות סח הגר"ש זצ"ל אודות דמותו הייחודית של המשפיע האגדי בליובאוויטש - רבי שמואל גרונום אסתרמן זצ"ל. רבי שמואל גרונום, אמר, ידע חסידות פחות מאתנו היושבים כאן, אבל הוא היה "משפיע". למדו ממנו איך לחיות וכיצד להתנהג - פחות בשיעורים שהוא מסר ויותר בעצם המציאות שלו, בעצם הווייתו והנהגתו, ב"דוגמא חיה" שהוא הראה.

*

להלן 'ווארט' ששמעתי מהגר"ש זצ"ל: הגמרא מספרת שרב ששת היה נוהג לומר "חדאי נפשאי, לך קראי, לך תנאי" [שמחי נפשי - עבורך אני קורא, עבורך אני שונה]. והביאור בזה הוא: רב ששת, כידוע, היה עיוור, ובכתבי האריז"ל מובא שנשמתו הייתה גלגול נשמתו של התנא בכא בן בוטא, שהיה אף הוא עיוור. על כן היה אומר רב ששת לנשמתו: גופי כבר לא יקום בתחיית המתים, משום שאת תקומי בלבוש גופו של בכא בן בוטא. לכן עלייך לשמוח, משום שרק בשבילך ולמענך אני לומד, שונה ומתפלל.

אגב: בספרי "נר למשיחי" הבאתי בשמו של הגר"ש זצ"ל הסבר על הנאמר בתניא בפרק כ"ו, יעוין שם.

כז.

חכם בעיניו

סיפר לי הגה"ח המפורסם רבי שלמה יוסף זווין זצ"ל:

כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע שידך פעם את אחד מצאצאיו, ואחד ממקורביו הביע באוזניו את דעתו כי השידוך איננו נראה בעיניו. כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע לא קיבל את דעתו של אותו מקורב והשידוך יצא לפועל. כעבור זמן התפרקה החבילה והזוג התגרש. ניגש אותו מקורב לכ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע ואמר לו כי הנה הוכחה צדקתו בעניין השידוך המדובר. כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע השיב לאותו מקורב: "פעטאך! על מי, סבור הנך, נאמר הפסוק "משיב חכמים אחרור"? עליך?!...".

אגב: עם הגרש"י זצ"ל הייתי נפגש פעמים תכופות, בעיקר בנושאים הציבוריים ובענייני העסקנות החב"דית. ידוע לכל כי הגרש"י זצ"ל היה 'ציוני' מוצהר, ומפורסם מכתבו החריף של כ"ק אדמו"ר זי"ע אליו בנושא. עם זאת, הנני מעיד בזאת על האנקדוטה הבאה: פעם נפגשנו יום לפני ה' אייר, ובסיום השיחה סיכמנו להיפגש שוב בהמשך. נענה הגרש"י זצ"ל ואמר: "מחר לא נוכל להיפגש. מחר הרי חל החגא..."

כח.

בעל המאמר

לקראת י"א ניסן תשל"ב, יום ההולדת השבעים של כ"ק אדמו"ר זי"ע, הרה"ח ר' ברק'ה וולף ע"ה, דובר חב"ד, הכניס לכל העיתונים החשובים בארץ כתבות ומאמרים אוהדים על כ"ק אדמו"ר זי"ע ותנועת חב"ד. לי היה חלק גדול בכתיבה ובעריכת הפרסומים, כמו בכל פעולותיו של ר' ברק'ה ע"ה, המסור והנאמן, זכור לטוב.

כל כלי התקשורת הסכימו בחפץ לב לפרסם את מה שביקשנו, מלבד עיתון אחד - "הצופה", עיתונה של המפד"ל. באותה תקופה עמד ברקע המאבק הטהור שניהל כ"ק אדמו"ר זי"ע למען שלמות העם ונגד גזירת חוק "מיהו יהודי", אז התקיף כ"ק אדמו"ר זי"ע בתדירות גבוהה ובאופן חריף ביותר את נציגי המפד"ל שישבו בממשלה ולא עשו דבר למען תיקון הפרצה הנוראה. מסיבה זו, הדתיים-לאומיים לא רצו לשתף אתנו פעולה ולשמש לנו אכסניה.

עם זאת, ידענו שהם לא יוכלו לסרב לפרסום מאמר מאת הגה"ח רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל. אך מאחר שהגרש"י זצ"ל לא חש בטוב באותה עת ולא היה באפשרותו לכתוב מאמר, הועלה הרעיון שאני אכתוב מאמר בשמו והוא יאשר לפרסם אותו בחתימתו.

ואכן, כתבתי מאמר על דמותו המופלאה של כ"ק אדמו"ר זי"ע, תחת הכותרת "איש האשכולות". הגרש"י זצ"ל ערך תיקונים קלים מאד במאמר, ואישר לנו לפרסם אותו בחתימתו. זכורני שהוא התייחס בפרפראזה למשפט שבו פותח בעל "מסילת ישרים" את ההקדמה לספרו: "החיבור הזה לא חיברתי אלא..." – ואמר בחיוך: "החיבור הזה לא חיברתי...".

*

כעבור כשמונה שנים, בשנת תש"מ, ערכתי את האלבוט "הרבי – שלושים שנות נשיאות", לרגל מלאות שלושים שנה לנשיאותו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. סברתי כי יהיה זה רעיון מצוין לפרסם באלבוט את אותו מאמר שכתבתי בשמו של הגרש"י זצ"ל, "איש האשכולות", שוב בחתימתו.

בהקשר לכך נזכרתי בסיפור שבו הוא עצמו – הגרש"י זצ"ל – היה בעל המעשה, אותו סיפר לי בשעתו.

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה ידיד קרוב מאד של הגרש"י זצ"ל, עוד מימיהם ברוסיה. הם היו רבנים בערים שכנות, עמדו בקשר הדוק כל העת ואף הוציאו יחד לאור קובץ תורני. פעם ניהלו השניים ביניהם ויכוח למדני בנושא "הפקר". כל אחד העלה טענות וסברות לדעתו, אך אף אחד מהם לא הצליח לשכנע את רעהו בצדקתו ושניהם נותרו בדעתם. כעבור שנים, בעת עריכת האנציקלופדיה התלמודית, הגישו צוות האברכים לעיונו של הגרש"י זצ"ל, העורך הראשי, את הערך "הפקר" שכתבו. בין שאר הדברים השתמשו העורכים בהגדרה למדנית שמצאו בספר "חזון יחזקאל", ואף ציינו אותו כמקור לדברים. ההגדרה הלמדנית הזו נלקחה מאותו ויכוח שהתנהל בין הגרש"י זצ"ל לגר"י זצ"ל, אלא שאותו השמיע אז דווקא הגרש"י זצ"ל והגר"י זצ"ל שלל אותו בתוקף... אמנם הסברה הזו הייתה שלי ולא של ידידי, אמר הגרש"י זצ"ל, אבל הוא כבר קנה אותה בכל הקניינים שבעולם וכעת היא שייכת לו.

כך גם בענייננו, הגרש"י זצ"ל קנה את המאמר בכל הקניינים שבעולם, ולכן פרסמתי אותו שוב בשמו...

ב.ט.

פרוטקציה עליונה

ברכת כוהנים מורכבת, כידוע לכל, משלושה פסוקים: "יברכך ה' וישמרך", "יאר ה' פניו אליך ויחונך", "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".

ברכת כוהנים, כפשוט וכמבואר בכמה וכמה מקומות, היא ברכה כוללת לכל עם ישראל, ויש לומר שרואים בבירור ביטוי לכך בחלוקת הפסוקים:

ברכת "יברכך" מתייחסת לפן הגשמי – כפי שרש"י על אתר מפרש את הברכות: "יברכך – שיתברכו נכסיך. וישמרך – שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממנוך"; ברכת "יאר" מתייחסת לממד הרוחני – זאת גם נלמד מפירוש רש"י: "יאר ה' פניו אליך – יראה לך פנים שוחקות (וכפי שאנו אומרים בתפלה: "כי באור פניך נתת לנו תורת חיים"). ויחונך – ייתן לך חן", דברים המתייחסים במפורש להתגלויות רוחניות מאת ה'; ואילו ברכת "ישא", הנושאת את השלום, מסמלת את החיבור בין הגשמיות לרוחניות – כידוע, גשמיות ורוחניות לכשעצמן לא הולכות ביחד. אך הקדוש ברוך הוא "נושא את פניו" ומפעיל עבור בני ישראל 'פרוטקציה', ובגילוי שלמעלה מהשתלשלות מחבר את ההפכים גשמיות ורוחניות ומשכיך ביניהם שלום, למען עם ישראל.

ל.

קנאות מזויפת

איתא בגמרא סוטה (כב, ב): "אמר לה ינאי מלכא לדביתיה [אמר ינאי המלך לאשתו]: אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס".

על כך ניתן לשאול: מדוע נבחר דווקא הצמד זמרי-פנחס לבטא את ההנגדה של צדיק מול רשע? מדוע לא קורח ומשה, אחיתופל ודוד או כל זוג אחר מסיפורי התנ"ך?

התשובה: כאשר אדם מבצע את המוטל עליו לעשות, גם אם הוא מקיים את המצווה ללא כוונה לשם שמים, הרי הוא את שלו עשה ואת המצווה קיים, כי "המעשה הוא העיקר". לעומת זאת, ישנם מעשים שאינם בגדר חובה מעשית גרידא אלא עליהם להיות מונעים ממוטיבציה רגשית פנימית וטהורה.

כלומר: בכל הנוגע להוראות ברורות ומפורשות של עשה ואל תעשה, יש לבצע בדיוק את הנאמר, עם רגש אמתי או בלעדיו; אך בכל מה שתלוי ברגש, אי אפשר 'לזייף' – בהיעדר רגש פנימי אמתי, המעשה הופך לצביעות. הדוגמה הקלאסית למעשה שמונע על ידי רגשות היא הקנאות. אי אפשר להיות קנאי מלאכותי או 'לחקות' קנאות. רק מי שבושרת בליבו אש הקנאות האמתית, יכול לעשות את מעשה פנחס. אחרת – הוא צבוע, העושה "מעשה זמרי" ו"מבקש שכר כפנחס".

לא.

להאמין ולאכול

בפרשת אחרי נאמר "לא תלך רכיל בעמך", וברש"י על אתר: "ותרגומו – לא תיכול קורצין . . נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חיזוק, שדבריו מקוימים ויעמידם על האמת".

ניתן לומר, אולי, שזו המהות העומדת בבסיס הרעיון של "סעודת משיח", על פי תקנתו הקדושה של הבעל שם טוב הקדוש זיע"א. ביושבנו לאכול סעודה גשמית באחרון של פסח, אנו מבטאים את מוחשיות האמונה והביטחון שלנו בביאת המשיח במהרה, "והוא גמר חיזוק, שדבריו מקוימים ויעמידם על האמת". כלומר: עצם אכילת סעודת המשיח נותנת תוקף ומאמתת את התגשמות הציפייה לגאולה.

לב.

ימשיך בכל השטחים

בחורף שנת תשכ"ז כתבתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע שאני עוסק באינטנסיביות בארבעה תחומים, שכל אחד מהם דורש התמסרות מלאה, ולהרגשתי, אינני יכול להקדיש לכל אחד מהנושאים את מרב המאמצים, כדרוש. במכתב ביקשתי שכ"ק אדמו"ר זי"ע יורה לי באילו תחומים להמשיך ולהקדיש את כולי ועל אילו מהם לוותר.

בסיום מכתב התשובה, הוסיף כ"ק אדמו"ר זי"ע בכי"ק: "ימשיך בכל השטחים שכותבם – אלא שבפרטים הטכנים יעמיס על אחרים וירווח לו. וק"ל".

מעניין לציין שבחתימת המכתב כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע: "בברכת הצלחה בחינוך עטה"ק ובהפצת המעינות וכו'" - מילים שרמזו בכירור על כל התחומים כולם, אותם פירטתי במכתבי.

*

בשנת תשכ"ח, בהיותי ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, הבעתי בפני כ"ק אדמו"ר זי"ע את כוונתי לעזוב את עבודתי בשדה החינוך. כ"ק אדמו"ר זי"ע הגיב על כך במשפט שעד היום מהדהד בזיכרוני בכל עוצמתו: "בתקופה הנוכחית, אינני יודע אם יש מישהו שיכול לאפשר למישהו שהצליח בחינוך לעזוב את החינוך".

לג.

יסוד עיקרי

בשנת תשכ"ג זכיתי לשהות לראשונה בחודש החגים במחיצת כ"ק אדמו"ר זי"ע. באותה עת ערכתי רשימת יומן מהנעשה בבית חיינו, אותה פרסמתי בביטאון חב"ד.

לפני פרסום היומן, הגשתי אותו לכ"ק אדמו"ר זי"ע להגהה. אחד התיקונים שערך כ"ק אדמו"ר זי"ע ביומן שכתבתי יכול ללמד אותנו החסידים מסר מאלף לדורות. את הרשימה פתחתי במשפט הבא: "אחד מיסודותיה העיקריים של חסידות חב"ד הוא ההתקשרות לרבי", וכ"ק אדמו"ר זי"ע מתח קו מחיקה על המילה "העיקריים" - לאמור, ההתקשרות לרבי היא אמנם יסוד, אך לא "יסוד עיקרי". חסיד חב"ד חייב לעמול ולהתייגע בעצמו בעבודת השם ללא עזרת הרבי, הצדיק.

לעומת זאת, הרוצה ללמוד מהו באמת "יסוד עיקרי" בחסידות חב"ד, יפתח את לוח היום יום בתאריך ט"ז כסלו, שם נאמר כך: "יסוד עיקרי בשיטת חב"ד הוא, אשר המוח השליט על הלב בתולדתו, ישעבד את הלב לעבודת השי"ת, מתוך השכלה הבנה והעמקת הדעת בגדולת בורא העולם ב"ה".

ודי למבין.

על תיקונים נוספים יוספר, אי"ה, בל"נ, בהזדמנות אחרת.

לד.

טפל דטפל

בשכונת מאה שערים בירושלים התגורר בחור שבא ממשפחה הרוסה והתקרב לחב"ד על ידי המשפיע, אוהב ישראל, הגה"ח רבי משה וובר זצ"ל. הגר"מ זצ"ל דאג לבחור, שהיה מבוגר ממני בשנתיים, שיקם אותו ושלח אותו ללמוד בישיבה המרכזית ב-770. אך גם לאחר שנים מספר בישיבה ב-770, הבחור עדיין לא השתדך, על אף גילו המבוגר.

בשנת תשכ"ג, לפני נסיעתי הראשונה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, ביקש ממני הגר"מ זצ"ל להזכיר את הבחור מול פני הקודש ולבקש מכ"ק אדמו"ר זי"ע שאנ"ש על אתר ידאגו לבחור לשידוך מתאים. בהיותי ביחידות עשיתי כבקשתו של הגר"מ זצ"ל, וכ"ק אדמו"ר זי"ע השיב: "כן דואגים לו, אבל בשידוך צריך להסתכל על העיקר ולא על הטפל, והוא מסתכל על הטפל דטפל".

כשפגשתי את הבחור התעניינתי אצלו באשר להצעות השידוכים שלו, והוא התלונן ש"מציעים לי ספרדיות"... אז הבנתי למה התכוון כ"ק אדמו"ר זי"ע ב"טפל דטפל".

בביקורי הבא בחצרות קדשנו אותו בחור כבר היה נשוי, לאישה בעלת תשובה אמריקאית, ובפעם הבאה שזכיתי להיות בבית חיינו הוא כבר הספיק להתגרש ולהתחתן שוב – הפעם עם אישה ממוצא ספרדי...

לה.

סטודנטים בישיבה

כך סיפר לי אבי זצ"ל:

בשנת תרפ"ד, בעקבות גזירת גיוס לצבא הליטאי, הועתקה ישיבת סלובודקה ממקומה המקורי ותלמידיה עלו והתיישבו בחברון עיה"ק. בחורי הישיבה הביאו עמם מליטא תופעות חדשות כמו לבוש מודרני, בלוריות מתנפנפות, זקנים מגולחים ועוד כהנה וכהנה הנהגות והליכות שלא היו מקובלות באותה תקופה בקרב החוגים היראים והחרדים לדבר ה'.

הגאון ר' דוד בהר"ן ע"ה, מגדולי קנאי ירושלים, ארגן משלחת של זקני ירושלים ונכבדי העדה – ביניהם היה אבי זצ"ל – ופנו ל"סבא מסלובודקה", הגאון רבי נתן צבי פינקל זצ"ל. הם מחו בפניו כנגד הנהגתם של תלמידיו, והביעו את מורת רוחם מהתופעות השליליות והרוח המודרנית שהביאו עמם בחורי הישיבה.

"הסבא", שהיה עטור בתפילין, הסיט את התפילין של ראש, ואמר: "ובתור טטודנטים, הם מוצאים חן בעיניכם?...". הכוונה הייתה ברורה – אילולא היו הבחורים כאן בישיבה, הם כבר מזמן היו הולכים לרעות בשדות זרים.

לו.

שורשים חב"דיים

אספר מעט על השורשים החב"דיים של משפחתנו – המגיעים עד לחסידי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע.

סבי זקני, הגה"ח רבי יעקב אורנשטיין זצ"ל, היה 'ממונה' מטעם כולל חב"ד בירושלים לפני כמאה שנה. עולה בזיכרוני כי כשדודי רבי עמרם בלוי ע"ה קיבץ את הערותיו וחידושי התורניים של הסבא והוציא אותם לאור בספר, הוא ביקש ממני לכתוב מבוא על תולדותיו של הסבא. ערכתי מבוא מפורט על קורות חייו של הסבא, ובין השאר סיפרתי על 'חב"דיותו', מכמה זוויות.

בסופו של דבר, החלקים החב"דיים בתולדותיו של סבא 'צונזרו' והושמטו מהספר, אך בין הסיפורים כתבתי גם את העובדה המעניינת הבאה, אותה שמעתי מאבי זצ"ל: הסבא היה תלמידו המובהק של הגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל, ואף עמד בראשות ישיבתו. בשבתות היה מתפלל במנין של הגרי"ל זצ"ל בותיקין, ולאחר התפילה היה הולך לבית הכנסת "צמח צדק" כדי להשלים ולשמוע "כתר". כלומר, על אף שהיה תלמידו הקרוב של הגרי"ל זצ"ל, והתפלל במחיצתו, לא הסכים לוותר על קטעי התפילה בציבור בנוסח החב"די.

אגב: בגלל ה'צנזורה' האמורה, ביקשתי שהמבוא לא יפורסם בשמי, וכך נעשה. המבוא אכן מודפס בראש הספר, אך לא בחתימתי.

לז.

עם סבא, רבי משה בלוי זצ"ל

אחת הדמויות שהשפיעו עלי בילדותי יותר מכל היה, כאמור לעיל, סבי הגדול, רבי משה בלוי זצ"ל. הייתי נכדו חביבו, הוא אהב להשתעשע וללמוד אתי וביליתי המון במחיצתו.

אני נזכר בחג הפסח תש"ו, חודשים מספר לפני פטירתו. הייתי אז ילד בן עשר, ומדי יום למדנו יחד מדרש רבה על שיר השירים, והייתי מתלווה אליו לכל מקום. היינו הולכים יחד ברחוב והוא היה מסביר לי מחכמת החיים שלו על כל הנושאים שבעולם. בין היתר, סבא הצביע על שמות בתי העסק שחלפנו על פניהם והסביר לי מדוע הם נקראים בשמותיהם. בדרך עברנו ליד עסק לקליעת שטיחים ומטאטאים וכדומה, שנקרא בשם "ששת". שאלתי את סבא מה פשר השם וכיצד הוא קשור למלאכת הקליעה, וסבא חשב ואמר לי שהוא משער שהעובדים במקום הם עיוורים, ולכן העסק נקרא "ששת", על שמו של האמורא העיוור. נכנסתי לחנות וגיליתי שאכן, העובדים כולם עיוורים...

*

באותו חג פסח אחרון לחייו, התלוויתי לסבא זצ"ל באחד מימי חול המועד לביקור אצל כמה מגדולי התורה בירושלים, כמנהגו בכל חג לערוך אצל רבותיו ביקור חג. ביקרתי יחד אתו אצל הגרז"ר בענגיס זצ"ל, שהיה אז הראב"ד מטעם העדה החרדית; הגאון מפרשבורג, רבי עקיבא סופר זצ"ל, בעל "דעת סופר"; הגרי"ז סולובייצ'יק זצ"ל, הרב מבריסק; והרה"ק האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל.

זכורני כי בניגוד גמור לתדמית הנוקשה והמסתגרת של הגרי"ז זצ"ל, בשיחה עם סבא הוא דווקא היה נינוח ובמצב רוח עליו וחופשי.

אני זוכר עוד כי בביקור אצל ה"אמרי אמת" זצ"ל, שהיה אז כבר חולה וחלוש, האדמו"ר התנצל בפני סבא ואמר: "תמחל לי, ר' משה, שאינני יכול לקום מפניך".

לח.

לדעת להקשיב

אבי, רבי ברוך יהודה בלוי זצ"ל, שימש כמזכ"ל החינוך העצמאי במשך עשור, החל משנת תשי"ב, שנת הקמת הארגון, ועד לשנת תשכ"ב. גדולי התורה שהקימו את התנועה וכיהנו בנשיאותה בחרו בו לתפקיד כאיש אמונם. בעשר השנים שבהן אבא עמד בראש החינוך העצמאי, הוא פיתח והרחיב את התנועה בתנופה גדולה והגדיל מאד את מספר בתי הספר והתלמידים ברשת החינוך.

בשנת תשכ"ב הופעל לחץ כבד על הנהלת החינוך העצמאי לפטר את אבא ממשרתו. הלחצים הגיעו משני כיוונים: מצד אחד עמדו גורמים פוליטיים שהתנגדו להשקפותיו ודעותיו של אבא, ומן הצד השני ניצבו גדולי התורה בארצות הברית, שאחזו בהשפעה גדולה על הנעשה בארגון – אלו לחצו על ההנהלה לפטר את אבא מתפקידו, משום שאחד התומכים הגדולים של החינוך העצמאי, הנגיד מרדכי זאב וולפסון, דרש זאת בתוקף, מסיבה לא ברורה. ואכן, בעקבות מסע הלחצים פוטר אבא מתפקידו.

זמן לא רב לאחר פיטוריו של אבא, זכיתי לנסוע לראשונה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, לחודש תשרי תשכ"ג. כשנכנסתי ליחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, רשמתי בפתק שהגשתי ברכה מיוחדת עבור אבא וביקשתי שתימצא בשבילו משרה מכובדת אחרת כראוי לו.

כ"ק אדמו"ר זי"ע התייחס למה שכתבתי, ואמר: "יש פה באמריקה תומך גדול של החינוך העצמאי בשם וולפסון. אולי ראוי לגשת אליו ולבקש ממנו שהפיטורים יבוטלו".

בהיותי "חכם בעיניו", השכתי על אתר שוולפסון הוא זה שעומד מאחורי הפיטורים של אבא, ולכן ככל הנראה אין טעם לגשת אליו ולבקש ממנו לפעול בעניין. כ"ק אדמו"ר זי"ע הגיב בברכה שגרתית, ובכך הסתיים העניין.

כעבור זמן מה התקיימה בירושלים חתונה לאחד מצאצאיו של העסקן ר' מנחם פרוש ע"ה, בה השתתף גם הנגיד וולפסון. אחי הרה"ג הרה"ח ר' עמרם שי', ניגש לשולחן הכבוד, וכדרכו, ללא גינונים ומחלצות כבוד, פנה ישירות לוולפסון ואמר לו במפגיע: "אני בן של ר' יהודה בלוי, ואני רוצה לשמוע למה פיטרת את אבא שלי"...

להפתעתו הרבה של אחי, מר וולפסון התייחס לשאלה והסביר לו ברצינות את הסיבה: "למרות שהבאתי תרומות וכספים רבים לחינוך העצמאי, ולמעשה החזקתי את התנועה מבחינה כלכלית, הרגשתי שאבא שלך לא מתייחס אליי בכבוד הראוי לי. החלטתי לפטר אותו מהתפקיד, ואז הוא בעצמו או אחד מהקרובים שלו יבואו אליי לבקש ולהתחנן שאשיב אותו לתפקיד, וכשאראה לו את רוחב לבי הוא כבר יידע להעריך אותי כראוי..."

לט.

קנאים פוגעים בו

אבי זצ"ל נפטר, בגיל צעיר, בחודש טבת בשנת תשל"ג. בחודש תשרי של אותה שנה, כשאבא כבר היה חולה מאד, זכיתי לשהות במחיצת כ"ק אדמו"ר זי"ע, והכנסתי לקודש פנימה מכתב ובו ביקשתי ברכה לרפואה שלמה עבור אבא. בין הדברים סיפרתי במכתב סיפור שיש בו משום הזכרת זכות אבות, וביקשתי שהדבר יעמוד לזכותו של אבא ולרפואתו.

וזה דבר הסיפור:

בשנת תרפ"ט ביקר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בארץ הקודש, ובין היתר ערך ביקור בירושלים אצל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל וגם אצל הגרא"י קוק ע"ה. באותה תקופה דרך כוכבו של קנאי צעיר, שהוביל את תנועת נטורי קרתא, בשם ר' עמרם בלוי – אחיו הצעיר של סבא, רבי משה בלוי זצ"ל.

ביקורו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע אצל מנהיגי הציונות הדתית היה לצנינים בעיני הקנאים, והר"ע ניסח פשקוויל חריף ובוטה מאד, שהכיל ביטויים קשים מאד כנגד כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ("יצחק יצחק לגזירה שווה" ועוד כהנה וכהנה). הר"ע ידע שאחיו, סבא, לא ירשה לו להדפיס ולהפיץ את הכרוזים, ולכן שמר על חשאיות והלך להדפיס את המודעות בבית דפוס ממשלתי...

הר"ע הביא את המודעות מבית הדפוס, נכנס לבית הכנסת בשכונת בתי מילנר, נעל אחריו את הדלת וחיכה ל"קלעפער", המדביק המקצועי, שייקח ממנו את הפשקווילים וידביק אותם. אבא, שלמד בישיבת "אוהל משה" הסמוכה, הבחין במעשיו של דודו ורץ לספר על כך לאביו. סבא הגיע במהירות לבית הכנסת והתרה באחיו, מעבר לשער הסגור, למסור לו את המודעות, אך הוא מיאן להקשיב. סבא ניסה לערב בעניין את אביהם,

רבי יצחק שלמה בלוי זצ"ל, אבל גם לאביו סירב הר"ע בעקשנות לשמוע. הוא ציטט בלהט את הפסוק "האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר"...

לסבא לא נותרה ברירה. הוא פרץ בכוח את דלת בית הכנסת, לקח מידיו של אחיו את המודעות ושרף אותן באש...
על הסיפור זכיתי למענה מכ"ק אדמו"ר זי"ע: "אזכיר עה"צ".

מ.

"ראיתי יהודי שלא מסיח דעת מהקב"ה!"

אחי הגדול, הגאון רבי יעקב ישעיה בלוי זצ"ל, פוסק הדור וחבר בד"צ העדה החרדית, ביקר אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע פעמיים.

הפעם הראשונה הייתה בשנת תשמ"ה, אז הגיע אחי לביקור ראשון בארצות הברית. בני הרה"ג הרה"ח ר' פרץ אוריאל שי', שהיה אז תלמיד ב"קבוצה", שכנע את אחי לסור לביקור ב-770. אחי הגיע ל-770 לתפילת מנחה עם כ"ק אדמו"ר זי"ע ותו לא, ללא הזדמנות של ממש להתוודע אליו מקרוב.

אך לאחי הספיק מבט אחד על פני קדשו של כ"ק אדמו"ר זי"ע בכדי להפוך למעריך מושבע! כששוחחתי אתו על התרשמותו מהביקור ב-770 ושאלתי אותו מה הוא ראה, הדהימה אותי התשובה: "ראיתי יהודי שלא מסיח את דעתו מהקדוש ברוך הוא!". המשפט הזה העיד בעיניי יותר מכל על גדלותו של אחי, שניחן בראייה רוחנית זכה מיוחדת במינה.

*

ביקורו השני של אחי אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע היה בשנת תשמ"ט. אחי עבר לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע ב'דולרים', והציגו אותו כראש ועד הכשרות של העדה החרדית. כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר בתגובה: "מן הסתם אתה יודע את הכתוב בספרים ש"כשר" הוא ראשי תיבות "כמוצא שלל רב", והוסיף בחיוך: "אין צורך להיבהל מכך שדבר הקשור עם שלום קשור עם טרחה, ובפרט דבר הקשור עם "שלל רב"... והעיקר שיהיה שלום רב, ובכל הפרטים, ובדרכי נועם".

מעניין לציין כי כ"ק אדמו"ר זי"ע אף העניק לאחי באותו מעמד שני דולרים "עבור קדושת ירושלים".

*

על גודל הערצתו והתבטלותו של אחי זצ"ל כלפי כ"ק אדמו"ר זי"ע יכולני להעיד כעד ראיה. בכמה וכמה הזדמנויות, כמו עיניי ראיתי כיצד הוא מקבל, ללא ערעור ופקפוק כלשהו, פסקים והנהגות של כ"ק אדמו"ר זי"ע, בנושאים שיש בהם מחלוקת הלכתית.

מיותר לציין את העובדה כי בעיני אחי, הפוסק האחרון היה תמיד כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע. שולחן ערוך הרב נחשב בעיניו כאחד מספרי הראשונים ממש, ובכל מחלוקת בין הפוסקים הכריע ברורות כפי פסק כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, והדבר בא לידי ביטוי ביותר מעשרים מפסקי הלכה חשובים שכתב.

מא.

בלוי חב"דניק!?

בתחילת הפעילות שלי במסגרת צעירי חב"ד בירושלים, נפגשנו - אני וכמה עסקנים נוספים - עם מר זלמן שז"ר, שהיה אז יושב ראש הסוכנות היהודית, וביקשנו לקבל תקציב, "הקצבה" בלשון הימים ההם, עבור הפעילות שלנו.

בפתח הפגישה הצגתי את עצמי כנכדו של רבי משה בלוי זצ"ל, ולמשמע הדברים שז"ר חייך ואמר: "עד כדי כך הוא (הכוונה לכ"ק אדמו"ר זי"ע) הצליח? לעשות את בלוי לחב"דניק?...".

הרה"ח ר' צבי אייזנבך ע"ה, שהשתתף גם הוא בפגישה, השיב לשז"ר: "אם היית יודע מה זה אייזנבך, היית מתפלא עוד יותר...".

מב.

יש בלוי בלויבאוויטש!?

בחודש תשרי שנת תשכ"ח זכיתי לשהות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, ואף להיות נוכח בסעודה בדירתו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, בקומה

העליונה ב-770, ביום טוב השני של חג הסוכות. זקני החסידים והנכבדים ישבו יחד עם כ"ק אדמו"ר זי"ע סביב השולחן, ואנוכי ועוד מספר אברכים צעירים עמדנו בסמוך.

במהלך הסעודה, כ"ק אדמו"ר זי"ע הורה למסובים לומר לחיים, ולפתע אמר: "בלוי איז זיך מיישב צי ער זאל זאגן, זאל ער זאגן "לחיים" נבלוי מתלבט אם לומר לחיים, שיאמר לחיים!...]".

הגה"ח רבי שמואל לוויטין זצ"ל, שישב ליד השולחן, שמע את דברי כ"ק אדמו"ר זי"ע והתבטא בפליאה: "יש בלוי בליובאוויטש? ! האם הוא קרוב של ר' עמרם בלוי?".

כ"ק אדמו"ר זי"ע השיב לגר"ש זצ"ל: "אינכם יודעים מיהו? הרי היה לו אח שלמד כאן בישיבה (הכוונה לאחי הרה"ג הרה"ח ר' יוסף שי, ישלח לו השי"ת רפואה שלמה וקרובה). כבר שנים רבות מאז שהוא התקרב...".

"הוא הרי מנהל "מבצע תפלין" בכותל, ושם כבר הניחו רבבות תפלין! ידועה מעלת "רבבות", כמבואר בלקוטי תורה וכו" – המשיך כ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר, כשהוא מביט לעברי.

באותה הזדמנות הורה כ"ק אדמו"ר זי"ע לנו, האברכים, לנגן ניגון. פתחנו בניגון "ושמחת", בתוספת של נעימה אותה לימד הרה"ח ר' זלמן לוי ע"ה, במסגרת "מקהלת חב"ד" שהקמנו, בניצוחו של הרה"ח ר' יוסף מרטון ע"ה, לשם הופעה ב"ערבי חב"ד". כ"ק אדמו"ר זי"ע פנה אליי ושאל: "מניין ההוספה הזאת? מ"ספר הניגונים" שלך?". כ"ק אדמו"ר זי"ע התכוון לחוברת "אנעים זמירות" שחיברתי יחד עם הר"י מרטון ע"ה והופיעה זמן לא רב לפני כן.

מיג.

"דבר מסוים"

באותה סעודה פנה הגה"ח רבי שמואל לוויטין זצ"ל לכ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר ש"לשמואל אהרן (קזרנובסקי) יש משהו לספר".

פניו של הרה"ח ר' שמואל אהרן קזרנובסקי ע"ה האדימו כסלק, והוא פתח ואמר בהתנצלות: "נו, הרי עכשיו שמחת תורה, ולקחנו משקה, אז אספר". הרש"א ע"ה סיפר בשם הרבנית נחמה דינה ע"ה, רעייתו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, כי בעלה התבטא באוזניה כי "אם הוא – הכוונה

לכ"ק אדמו"ר זי"ע - היה בזמן כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, הוא גם היה "דבר מסוים".

סביב השולחן נפלה תדהמה וכל המסובים השתתקו. כ"ק אדמו"ר זי"ע שבר את הדממה ואמר: "הסיפור הוא לא בזמנו ולא במקומו. אמור לחיים".

מד.

"והיה הוא ותמורתו יהיה קודש"

המשפיע המקובל הגה"ח רבי מנחם זאב גרינגלס זצ"ל היה קרוב מאד לכ"ק אדמו"ר זי"ע עוד לפני הנשיאות, והוא בעצמו סיפר לי על ההתרחשות הבאה:

זמן מה לאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בי' שבט תש"י, טרם שכ"ק אדמו"ר זי"ע קיבל את הנשיאות בגלוי, השמיע הגרמ"ז זצ"ל באוזני כ"ק אדמו"ר זי"ע 'ווארט': נאמר בפסוק "אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש", ובמילים אלה רמוז היום הגדול, העשירי לחודש שבט, כך: "תחת השבט - אותיות שבט - העשירי יהיה קודש".

כ"ק אדמו"ר זי"ע השיב שאכן נכון הדבר, והוסיף מיד כי ראשי התיבות של "המר ימירנו והיה הוא", בפסוק הבא, הם צירוף שם הוי' של חודש שבט.

מיד נענה הגרמ"ז זצ"ל ואמר: "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש"... הרמז להיותו של כ"ק אדמו"ר זי"ע ממלא מקומו של כ"ק חמיו נ"ע - היה ברור.

מה.

לבקש אמת

בתקופת היותי נער צעיר בן שש עשרה בערך, בשנת תשי"ב, התחלתי לחוש חוסר סיפוק בדרכי הרוחנית. זאת, למרות שנחשבתי "בחור טוב", למדן וירא שמים, והיו שניבאו לי גדולות. בתוכי פנימה חשתי צימאון למשהו נעלה יותר, והתחלתי לחקור, 'לבקש' ולחפש אחר דרך חדשה ואמתית בעבודת השם.

במשך כשנה וחצי התעניינתי והתחקיתי אחר כל מיני שיטות והסתובבתי בכמה חצרות חסידיות וחוגים ליטאיים שונים. בכלם למדתי והתבוננתי, ולא מצאתי את שאהבה נפשי. זכורני כי הרה"ק בעל ה"חלקת יהושע" מביאלה זצ"ל קרא לי אליו לשיחה מוסרית רצינית במטרה להשפיע עלי לקבל את הדרכתו בעבודת השם.

מוז.

המעיל שנשבח

באותן שנים של חיפוש אחר נתיב בעבודת השם, נהגתי ללכת בכל ליל שבת – יחד עם הרה"ח ר' שלמה צבי וייס ע"ה, שהיה חסיד גור – להשתתף בטיש של הרה"ק האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל. הדרך מביתנו בשכונת פאג"י, ששכנה אז סמוך מאד לגבול הירדני, אל בית מדרשו של ה"בית ישראל" זצ"ל בשכונת גאולה, הייתה בחזקת סכנה, במיוחד בשעות הלילה. את הדרך היינו עושים מתוך אמונה ותקווה שאף כדור של צלף ירדני מעבר לגבול לא יפגע בנו, חלילה.

באחת השבתות הצטרף אלינו גם ר' דוד צבי בידרמן ע"ה – בנו של הרה"ק האדמו"ר מלעלוב זצ"ל, חתנו של הרה"ח ר' אברהם פרשן ע"ה – שהיה תלמיד בישיבת "שפת אמת" של חסידות גור.

ה"בית ישראל" זצ"ל נהג בכניסתו ל'טיש' להסתובב בקרב הקהל, להתעניין ולהחליף כמה מילים עם החסידים. כשנכנס ה"בית ישראל" זצ"ל והבחין בנו, אמר לנו: "בטח גם תחזרו בשלושה. שלושה זה כוח". לפי הבנתנו, ה"בית ישראל" זצ"ל חשש שאנחנו שנינו – אני ור' דוד צבי בידרמן ע"ה – נעזוב את ה'טיש' מוקדם יותר, מאחר שאיננו חסידי גור, בשעה שר' שלמה צבי וייס ע"ה יישאר בבית המדרש עוד, כדי להשתתף בחזרת ה'תורות', כנהוג בקרב החסידים, והוא ייאלץ לעשות את הדרך חזרה לביתו בגפו.

למעשה, בשלב כלשהו אכן החלטנו לשוב הביתה, כשר' שלמה צבי וייס ע"ה עדיין נשאר בבית המדרש. לאחר כברת דרך, בעמדנו ברחוב צפניה, נזכר ר' דוד צבי בידרמן ע"ה שהוא שכח את המעיל בבית המדרש של גור. סבנו על עקבותינו לקחת את המעיל, ובינתיים סיים ר' שלמה צבי וייס ע"ה את ענייניו והיה מוכן לחזור גם הוא הביתה, וכך אכן חזרנו בשלושה...

מוז.

"ואין להקשות"...

בשלב מסוים של החיפושים והתהיות, בשנת תשי"ג, התוודעתי לשיטת חסידות חב"ד. בראשות ישיבת ערב "המתמידים", שבה למדתי, עמד הגה"ח ר' אברהם לייב קליין ע"ה. הרא"ל ע"ה היה חסיד חב"ד, אם כי לא מוצהר. זה היה בסביבות פורים, והוא למד אתי את המאמר "יביאו לבוש מלכות" בתורה אור. כך נחשפתי לראשונה לתורת חב"ד.

לאחר מכן התחלתי להתקרב יותר ולהתעמק עוד בתורת חסידות חב"ד. שמעתי שיעורים בתניא מפי המשפיע הגה"ח רבי משה יהודה רייכמן זצ"ל, ולמדתי חסידות עם הרה"ח ר' שמעון יעקובוביץ ע"ה ויבלח"ט הרה"ח ר' צבי גרינוולד שי'.

התחלתי בהחלט לחוש שמצאתי את מקומי ואת דרכי בעבודת השם, אבל היו לי עדיין כמה התחבטויות, הסתייגויות וספקות באשר לדרך חב"ד. התייעצתי עם כמה מהחסידים והם הציעו לי לכתוב את שאלותיי במכתב לכ"ק אדמו"ר זי"ע.

עשיתי כעצתם, ושיגרתי מכתב לכ"ק אדמו"ר זי"ע. באותו שלב, עדיין שמרתי על התקרבותי לחב"ד בסוד מפני הוריי ומשפחתי. לא רציתי לצער אותם וכביכול להביע אי אמון בדרך שבה הם חניכו אותי. אשר על כן, שכרתי תא דואר – דמי השכירות עמדו אז על שבע לירות לשנה – וציינתי אותו כמען למכתבו החוזר של כ"ק אדמו"ר זי"ע. כך וידאתי שהמכתב יגיע אליי באופן אישי ולא לבית הוריי.

ואכן, כעבור זמן קיבלתי מכתב תשובה מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע. במכתב (נדפס באגרות קודש, חלק ז, עמוד ססח) השיב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע על השאלות שהעליתי במכתבי, ולפליאתי הוסיף את הקטע הבא: "ואין להקשות מה הי' בדורות הראשונים קודם שנתגלתה תורת החסידות, כי קושיא זו דומה להיש מקשים מה הי' בזמן המשנה קודם שהיתה הגמרא ובזמן הגמרא קודם שהיו ספרי הראשונים וכו' והאריכות בזה אך למותר".

התפלאתי למקרא הפסקה האמורה, משום שדווקא קושיה זו, משום מה, לא הפריעה לי. את רוח קדשו הגלויה של כ"ק אדמו"ר זי"ע ראיתי לאחר שאבי זצ"ל כבר גילה את סודי שהתפרסם ונוכח לדעת כי הפכתי לחסיד חב"ד. הוא לקח אותי לשיחה, ושאל אותי רק שאלה אחת: אם אכן

דרך החסידות היא הדרך הנכונה בעבודת השם, מה היה לפני שהתגלתה החסידות? מובן שהמענה היה כבר מוכן על לשוני...

מה.

"בשנה זו"

נישאתי בכ' כסלו שנת תשט"ו, ולצערנו ולמגינת לבנו, במשך מספר שנים לא זכינו להיפקד בפרי בטן. בכל הזדמנות הזכרתי את העניין לברכה לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע, ומעולם לא זכיתי להתייחסות מיוחדת, מעבר למענה השגור בלשון קדשו של כ"ק אדמו"ר זי"ע: "אזכיר על הציון".

בחודש ניסן תשי"ח, יותר משלוש שנים לאחר חתונתנו, כתבתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע מכתב כאוב. במכתב הזכרתי את יום ההולדת של רעייתי, וכתבתי כי היא עצובה ושבורה לגמרי מכך שעדיין לא זכינו בילדים. הוספתי וכתבתי שמצב רוחה של אשתי מעורר בעיות ופוגע בהצלחה להפוך את ביתי שלי לבית חב"די, בה בשעה שאני עצמי עוסק בקירוב נערים וצעירים רבים לאור החסידות. אני זוכר שהשתמשתי במרירותי בביטוי "פלטרין שלך לא כבשת ואתה הולך וכובש חו"ל"...

להפתעתי הרבה, כעבור זמן התקבלה בתיבת הדואר שלנו מעטפת דואר אוויר מוכרת ממזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע, שהייתה ממוענת לא אליי כי אם לאשתי, שכלל לא פנתה ולא כתבה לכ"ק אדמו"ר זי"ע!

במכתב (נדפס באגרות קודש, חלק יז, עמוד א) כותב כ"ק אדמו"ר זי"ע:

במענה להודעה ע"י בעלה הרב שליט"א מיום הולדתה, הנה יהי רצון שתהיי השנה הבאה לקראתה לשלום שנה טובה ומוצלחת בטוב הנראה והנגלה.

ומובן וגם פשוט שכל שיתגדל הבטחון בהשי"ת בורא העולם ומנהיגו המשיג על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית תתוסף גם המשכת ברכות השי"ת למטה ותתגדל מדת הברכה וההצלחה, וכבר ידוע הוראת תורתנו תורת חיים, אשר על האדם להיות בשמחה ובטוב לבב, שהרי כל ימיו וכל שעות ורגעים שבימים אלו מוקדשים הם לעבודת הבורא וכמ"ש עבדת את ה"א בשמחה ובטוב לבב, ובמכל שכן שצריך להיות כן בהנוגע לאשה עקרת הבית, וכנראה במוחש שמצב הרוח בבית תלוי במצב רוח האשה, ואין הברכה

שורה אלא מתוך שמחה, וכיון שנצטוינו על זה בודאי שאפשר הדבר, ובפרט כשתבונן אפילו לשעה קלה תראה חסדי השי"ת עמה ועם בעלה שי בעבר ובודאי יומשכו גם בעתיד וכנ"ל הכלי להמשיך הברכה ולקבלה, תוקף הבטחון ושמחה פנימית ואמיתית, ויהי רצון אשר בשנה זו ימלא השי"ת משאלות לבבם לטובה בזחו"ק.

אני נתקפתי התרגשות ותדהמה למקרא הברכה המפורשת שכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע, בלשון בלתי שגרתית בעליל: "ויהי רצון אשר בשנה זו ימלא השי"ת משאלות לבבם לטובה בזחו"ק".

ואכן, כעבור תשעה חודשים, בחודש כסלו תשי"ט, נולד בשעה טובה ומוצלחת ולמזל טוב בננו בכורנו, הרה"ג הרה"ח ר' יעקב מאיר שי'.

מ.ט.

משנה מזל

בהמשך לכך, אספר אנקדוטה פיקנטית. באותו מכתב שכתבתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע, שאלתי האם נכון לעבור דירה באותה עת. למעשה, לא קיבלתי מכתב חוזר מכ"ק אדמו"ר זי"ע והנושא ירד מסדר היום. בשנת תש"נ הודפס כרך יז באגרות קודש, וכשעיינתי בו גיליתי דבר מדהים: המכתב הראשון שהופיע בו היה אותו מכתב לרעייתי, והמכתב העוקב הבא אחריו בספר ממוען אליי! מסתבר שכ"ק אדמו"ר זי"ע אכן השיב למכתבי שלי, אך מסיבות לא ברורות אני עצמי לא קיבלתי את המכתב בשעתו. באותה שעה עמדה על הפרק שוב שאלת מעבר דירה, ואנו ראינו בכך את ברכתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע למעבר דירה.

לחביבות העניין, אצטט כאן קטעים ממכתבו האמור של כ"ק אדמו"ר זי"ע:

במענה למכתבו מכ"ה אדר, בו כותב אודות מצב רוח זוגתי מרת... שתליט"א שפעמים בעצב היא וכו'.

בודאי יוכל להסבירה אודות ענין הבטחון בבורא עולם ומנהיגו המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית ולית אתר פנוי מניי והאומנם יהי עצב איש ואשה הישראלים הנמצאים בקרבת מקום ממש עם מלך גדול וטוב בטוב אמיתי, שפשיטא שאין לו ממה לדאוג וממה לפחד בדי אמות של המלך, והנמשל מובן, ובפרט שבאמת אין זה נמשל אלא אמיתית הענין ממש, אלא שבאין ערוך

למעלה ולמעלה מזה, וכפיוט הידוע אין ערוך לך וכו'.

...במ"ש אודות הדירה, באם להחליפה – הנה בכלל בענינים
כאלו יש להתחשב בדעת האשה עקרת הבית, וכיון שדירה נאה
מרחיבה דעתו של אדם, אין להתרשם באם עליו להכנס לחוב במדה
ממוצעת, שהרי כן הוא מנהגו של עולם.

ג.

מסיר כתמים

בתנו רייזל שושנה תחי' נולדה עם כתם לידה בולט מאד על ידה, דבר
שהדאיג מאד את אימה, רעייתי. פנינו לרופאים ומומחים, ואחד מהם הציע
לנו לעבור טיפול בקרינה, שעשוי אולי, במידה גדולה של ספק, להצליח
ולהסיר את כתם הלידה.

בתנו הייתה אז תינוקת כבת חצי שנה, והתלבטנו מאד האם לגשת לטיפול
המדובר. כתבנו על הבעיה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, ובמכתב התשובה (נדפס באגרות
קודש, חלק כב, עמוד לא) שלל כ"ק אדמו"ר זי"ע את הרעיון, וכתב כך: "טיפול
קרני "רדיום" בנוגע לקטנים בפרט, וביחוד בגיל רך ביותר – צריך זהירות
יתרה. ובאם יש רופא חושש – אין לעשותו. והרופא כל בשר ישלח רפואתה
באופן הטוב הנראה ונגלה".

למעשה, אינני יודע איך וכיצד, ללא שום טיפול והתערבות, כתם הלידה
נעלם כלא היה...

נא.

עשה לך רב

במכתב מח' ניסן תשט"ו (נדפס באגרות קודש, חלק יא, עמוד יז) – שנים רבות לפני
שהביע בפומבי את רצונו הקדוש שלכל אחד יהיה "עשה לך רב" שידריך
אותו וייעץ לו בעניני עבודת ה' – כתב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע על החשיבות
הגדולה שיש בעניין של "עשה לך רב", כך:

בשאלתו אם להטבת ההנהגה ולעבודה כדבעי מספיק
הלימוד בספרים שיחות וכו' - הנה מובן שלא כן הוא, אלא מוכרח

לכאור"א שיהי' מי עומד על גבו, והרי כבר נאמר עשה לך רב, וכידוע בדיוק לשון עשי' שהא מלשון מעשין על צדקה לשון כפי', היינו אפילו אם אין התלמיד רוצה בכך. ובפרט כשהמדובר בעניינים שתורת החסידות מדברת אודותם, שהם עניינים דקים לפי"ע ובמילא הטעות בזה עלולה יותר ומזקת יותר.

וידוע ג"כ הפירוש בדברי משה, רבן של כל ישראל, כתוב זאת זכרון בספר (ואעפ"כ) ושים באזני יהושע. מובן ג"כ שאין יוצאים ידי חבתו בועשה לך רב, אלא שצ"ל ג"כ וקנה לך חבר, היינו שיהי' מי שיוכל לגלות לו ולפניו נגעי לבבו, וכפתגם כ"ק אדמו"ר האמצעי, שעי"ז הנה שני נפה"א נלחמים על נפש הבהמית אחד.

ניגשתי עם המכתב למורי ורבי הגה"ח רבי נחום שמריה ששונקין זצ"ל, וביקשתי ממנו להיות "עשה לך רב" שלי. הגרנ"ש זצ"ל לקח את הדברים ברצינות, וגער בי: "ומה נראה לך? שאתה תחליט אם יש לך מה לשאול אותי ואז תבוא להתייעץ אתי? אתה מבקש לעשות לעצמך חיים קלים ולעשות בעצמך את רוב העבודה? לא כך! תבוא אליי שלוש פעמים בשבוע, נלמד יחד חסידות, ותוך כדי הלימוד, אם יתעוררו אצלך שאלות או ספקות, תעלה אותם".

וכך אכן הווה. במשך תקופה ארוכה, היינו יושבים ולומדים יחד חסידות, לפעמים בבית הכנסת חב"ד במאה שערים ולפעמים בביתו שלו.

מחובתי לציין, ולו במילים ספורות, את אישיותו התורנית-חסידית המופלאה של הגרנ"ש זצ"ל, כחסיד אמתי, גאון בתורה ובחסידות, עובד ה' באמת ובפנימיות בלי כל "בליטה" חיצונית. אכן, הגרנ"ש זצ"ל זכה למעריצים רבים, שלא היו למעשה בין חסידי חב"ד, שבזכותו היו לחסידי חב"ד נאמנים.

נב.

הדרכות מהגרנ"ש ששונקין זצ"ל

זכיתי לשמוע מפי מורי ורבי הגרנ"ש ששונקין זצ"ל סיפורים והדרכות רבים, שרובם גם נדפסו בספר זיכרונותיו, אך אוסיף עליהם את זאת:

1. בעבודת ה' הדריכני לקבל עליי כעיקר יסודי את תוכן פרק טז בתניא, על "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", עיין שם.

2. בחזרת דא"ח ברבים נהג להשמיע את תוכן המאמר על כל פרטיו (בעל פה, כמובן), אך בלי להיות צמוד ללשון הספר, כך שהאמירה הייתה "חופשית" וזורמת, ואף בתוספת הסברה משלו. באופן כזה זכו כל השומעים לקלוט את תוכן המאמר היטב.

3. כאשר ביקרו כאן שלוחיו הראשונים של כ"ק אדמו"ר זי"ע, בשנת תשט"ז, כמפורסם – התבטא הגרנ"ש זצ"ל: "במכתב ששיגר הרבי לקראת הביקור, הזכיר את תפקיד השלוחים לעסוק בהפצת המעיינות חוצה. בסופו של דבר התברר כי פעולותיהם העיקריות היו דווקא במחנה חב"ד. מסתבר אפוא כי אנחנו עדיין בגדר "חוצה"...".

4. הגרנ"ש זצ"ל סיפר לי כי מיד עם הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע – לא הייתה לו שום התלבטות, כי ידע מיד שכ"ק אדמו"ר זי"ע הוא הרבי. כך הסיק מן העובדה ש"כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע הכניס אותו לתוך מאמריו" (כך התבטא). הוא התכוון להערות שכ"ק אדמו"ר זי"ע הוסיף בשולי מאמרי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע. כידוע, הביטוי הבולט בחסידות חב"ד מדור דור לענייניו של הרבי הנשיא הוא – אמירת מאמרי דא"ח.

אגב: ציבור חסידי חב"ד בירושלים היה מן הראשונים שראו בכ"ק אדמו"ר זי"ע את נשיא הדור השביעי, על פי שלושה שעמדו בראש העדה כאן: הגרש"י זוין זצ"ל והגרא"ח נאה זצ"ל, שהתכתבו שניהם בדברי תורה עם כ"ק אדמו"ר זי"ע עוד לפני נשיאותו והכירו בגדלותו, והגרנ"ש זצ"ל, מן הסיבה האמורה.

5. לא אחת אמר לי הגרנ"ש זצ"ל כי כשקרא בשיחותיו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע על התגלות שמימית זו או אחרת אצל אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (כגון התגלות אביו נ"ע אליו וכיו"ב), עם ציון הזמן וההזדמנות של התרחשות כזאת (כגון – בזמן תפילה) – נזכר לפעמים שהוא עצמו, או חבריו המבוגרים, נכחו במקום בשעת מעשה.

אנחנו לא ידענו כלל – אמר – שברגע זה מתרחשים מול עינינו מופעים שמימים, ובעינינו הייתה זאת תפילה רגילה כמו בכל יום... רק כעבור עשרות שנים נודע לנו שבאותם רגעים התרחשה תופעה מופלאה מבלי שנרגיש בה כלל.

המסקנה היא – המשיך ואמר – שכאשר אנו נמצאים אצל הרב בעת תפילה רגילה או הזדמנות שגרתית אחרת – ייתכן שבאותו רגע מתגלים אליו רבותינו נשיאינו הקדושים, מבלי שנחוש בכך כלל!...

דא עקא - סיים - שאנו לא נדע לעולם מה התרחש כאן, כי אין מי שיגלה זאת...

נג.

הגר"מ זובר זצ"ל

לאחר פטירת הגרנ"ש ששונקין זצ"ל, קיימתי את הוראת "עשה לך רב" עם הגה"ח רבי משה וובר זצ"ל. הגר"מ זצ"ל התגורר, עם רעייתו הרבנית מרים ע"ה, בבתי אונגריין. כל הדירות בשכונת בתי אונגריין היו דירות קטנות בנות חדר אחד, מטבח ופרוזדור. דירתו של הגר"מ זצ"ל הייתה מחולקת במחיצה שחצתה את הדירה הזעירה לשניים. בחלק אחד התגוררה משפחת וובר, ובחלק השני - משפחתו של ידידי הרה"ח ר' בנימין קליין ע"ה, לימים ממזכיריו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. רק כעבור שנים רבות מאז נישואיהם, כאשר עזבה משפחת קליין את המקום, הוסרה המחיצה והדירה חזרה להיות 'גדולה', בממדים של בתי אונגריין...

יצויין כי אחותו של הגר"מ זצ"ל, מרת הינדא ע"ה, הייתה אשתו של דודי זקני, אחיו של סבא, רבי עמרם בלוי זצ"ל; ואחיה של הרבנית מרים ע"ה היה הרה"ח ר' מנחם גרומן ע"ה, חותנו של הגה"ח ר' יקותיאל פרקש שליט"א, מו"צ חסידי חב"ד בירושלים.

אגב: בספרי "נר למשיחי" על תניא קדישא, הבאתי פירוש משמו של הגר"מ זצ"ל על קטע בפרק ג' בתניא.

נד.

ישיבת הערב

בשנת תשט"ז הוצע לי לשמש מדריך בישיבת הערב בבית הכנסת חב"ד בשכונת בית ישראל. לקחתי על עצמי את התפקיד, ולמעשה ניהלתי את ישיבת הערב ופיתחתי אותה מאד. בשנת תשי"ח כבר פתחנו סניפים נוספים בשכונת פאג"י ובשכונות נוספות בירושלים, ובאמצעות הפעילות במסגרת ישיבת הערב קירבנו נפשות רבות לדרך חב"ד ולכ"ק אדמו"ר זי"ע.

מלבד שיעורים קבועים בחסידות, היינו עורכים פעילות חסידית, התוועדויות ביומי דפגרא ועוד כהנה וכהנה, ופעלנו לשכנע נערים לעבור

ללמוד בישיבת "תורת אמת" בירושלים, ולשם כך אף הקמנו כיתת "מכינה" מיוחדת בישיבה. בין תלמידי אותה מכינה היו הרבנים (לפי סדר א"ב) חנניה יוסף אייזנבך, שמעון בקרמן, חיים שלום דייטש, מרדכי דרוק ז"ל, צבי ויגלר, מאיר מינצברג, ישראל נאה, ישראל סוסובר ז"ל, מרדכי ספרין, מאיר פריימן ז"ל, ויהודה רבינוביץ'.

מאוחר יותר, בשנת תשכ"ב, בגלל סיבות שונות, התחלנו לשלוח את הבחורים ללמוד בישיבת "תומכי תמימים" בלוד. הקבוצה הראשונה ששלחנו לישיבה בלוד מנתה שלושה בחורים – הרבנים דוד פישר ואשר סלומון שי', ולהבדיל בין חיים לחיי החיים, ר' אלעזר גלבשטיין ע"ה. לכך מתייחס כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתבו (נדפס באגרות קודש, חלק כב, אגרת ח'רמה): "ודאי יודיע ההמשך בעניני ישיה"ע, הת' שי' שנסעו ללוד, ביהכ"נ חב"די בשיכון פאגי וכו'". בין התלמידים בקבוצה הבאה שנשלחה לישיבה היו הרבנים שלמה פליישמן, מנחם פליישמן ויחיאל נויהויזר שי'.

נה.

"מבהיל!"

כאשר הקמתי את סניף ישיבת הערב בשכונת פאג"י, חיפשתי מדריך שימלא את מקומי בסניף המרכזי בשכונת בית ישראל, אך כל מי שביקשתי ממנו לקחת על עצמו את האחריות התחמק מהמשימה בתואנות שונות ומשונות.

דיווחתי על כך לכ"ק אדמו"ר זי"ע במכתב, וקיבלתי את התשובה החרیפה הבאה (המכתב נדפס באגרות קודש, חלק יח, עמוד נא): "מבהיל מ"ש שאין איש רוצה לקחת על עצמו הדרכת ישיבת הערב... ולכן הוכרח לקחתה בחזרה וכו', כי האומנם לאחרי כל התעמולה, ריבוי המכתבים וכו' גם הנ"ל אי אפשר לפעול?".

בסופו של דבר, בעקבות מכתבו של כ"ק אדמו"ר זי"ע, הסכים הגה"ח ר' מנחם וילהלם ע"ה לקחת על עצמו את המשימה, וביצע אותה בהצלחה רבה.

נז.

הפתעה לא טובה

באותו מכתב שכתבתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע, דיווחתי גם על כך שאחד הבחורים המצוינים ששלחנו ללמוד בכיתת המכינה ב"תורת אמת" עזב את הישיבה ועבר ללמוד בישיבת פוניבז'. כ"ק אדמו"ר זי"ע ראה את הדברים בצורה חמורה מאד, ראה בהנהלת הישיבה אחראית למחדל, וכתב לי על כך (חלק זה של המכתב הושמט ואינו מופיע באגרות קודש שם) :

במ"ש אודות פלוני, שיצא ממכינת תו"א [ולפלא שמשום מקום אחר לא הודיעו עד"ז], הנה ההפתעה בזה לא היציאה עצמה, שהרי רגיל הדבר בכל ישיבה שאיזה מהתלמידים יוצאים וכמה נכנסים. ומה שכן מפתיע הוא כתבו – שזה הי' בהפתעה גמורה, ותמוה הדבר, שהרי אין האדם (וגם צעירים בכלל) משתנה מן הקצה אה"ק לפתע פתאום, אלא שלוקח זמן מהסברא – מההחלטה ועד שמביאה לפועל, ובודאי שבדבר הנ"ל – יש סיבות שלוחצות עליו להחלטה כזו, ואיך זה לא שמו לב בעוד מועד – אם לסלק הסיבות באם חשובות הנה, או להוכיחו שאין בהן חשיבות.

נז.

הנהלת צא"ח

בימים ההם, בשנות היו"ד המאוחרות, אני וידידי הרה"ח ר' שמואל שניאורסון שי' (ישלה לו השי"ת רפואה שלמה וקרובה) פעלנו רבות ביחד להפצת המעיינות ולקירוב יהודים חרדים רבים לדרך החסידות ולאורו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. באישור הנהלת צעירי חב"ד בירושלים, הקמנו ועדה להפצת המעיינות, ובמסגרתה קיימנו שיעורי חסידות, התוועדויות, כנסים וחזרת דא"ח בישיבות ובבתי כנסת בכל החוגים. ב"ה, זכינו ועל ידנו התקרבו רבים-רבים לחסידות ולכ"ק אדמו"ר זי"ע.

באותה תקופה התגלעו סכסוכים פנימיים ומריבות בין חברי הנהלת צעירי חב"ד בירושלים, ולמעשה, הפעילות קרטעה וכמעט שותקה. הדברים הגיעו עד כדי כך שכ"ק אדמו"ר זי"ע בעצמו פירק את ההנהלה ומינה את הרה"ח רבי עזריאל זליג סלונים ע"ה להקים הנהלה חדשה.

הרע"ז ע"ה בחר בשלושה אנשים לחברי ההנהלה החדשה – ר' יהושפט אלפרט, ר' צבי אייזנבך ואנוכי (מאז ניהלתי את צעירי חב"ד בירושלים משך כשלושים שנה). חשתי שידידי הר"ש שניאורסון מתרעם ושומר לי טינה על כך שאני נבחרתי לחבר ההנהלה החדשה, ואילו הוא לא.

כעסו של הר"ש כלפיי כאב ללבי מאד, ודיווחתי על כך לכ"ק אדמו"ר זי"ע, שהשיב לי במכתב כך: "במ"ש בסיום מכתבו שיש לו עגמ"נ ממה שפב"פ שי' מרוגז עליו על שנכנס וכו', כבר ידועה תביעת רבנו הזקן באגה"ק שלו סוס"ב ככתוב כמים הפנים לפנים וכו'. והרי בזה אין כ"כ נפק"מ מי המתחיל בהשינוי לטוב, שבכ"א יגרום כמים הפנים מצד השני".

יצוין שבמכתב המוקלד לא הופיעה המילה "שי" אחרי המילה "שפב"פ", וכ"ק אדמו"ר זי"ע הוסיפה בכי"ק.

נח.

גדולי הדור הבא

על אותה תקופה שבה ניהלתי את צעירי חב"ד בירושלים, התבטא כ"ק אדמו"ר באוונני – בהזדמנות מאוחרת הרבה יותר – כי הפעילות הייתה בהיקף גדול. ואכן, פעלנו באופן מיוחד, בכמות ובאיכות, בהפצת המעיינות חוצה. אחת הפעולות שזכוורות לי במיוחד הייתה זו שעשיתי במטרה ליידיע ולהכיר את תורתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע לציבור בני התורה במיוחד.

רכשתי מהרה"ח ר' אברהם פריז ע"ה שבעה עותקים מההגדה של פסח שחיבר כ"ק אדמו"ר זי"ע, עליהם שילמתי מכיסי הפרטי, ושיגרתי אותם לשבעה גדולי תורה צעירים, שסברתי כי הם יהיו מנהיגי הדור הבא. השבעה היו (לפי סדר א"ב): הגאון רבי שלמה זלמן אורבעך, הגאון רבי יששכר דוב גולדשטיין, הגאון רבי ישראל משה דושינסקי, הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר, הגאון רבי עובדיה יוסף, הגאון רבי יהודה צדקה והגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי – זכר כולם לברכה. להערכתי, הייתה זו ההיכרות הקרובה והבלתי אמצעית הראשונה שלהם עם תורתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

מאוחר יותר, על פי הוראה שהתקבלה ממזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע, הרה"ח ר' עזריאל זעליג סלונים ע"ה כיסה את ההוצאה ושילם לי עבור ההגדות שרכשתי. ההוראה עברה דרך הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה, בהתכתבות הסדירה בינינו.

נט.

"דאס איז חב"ד!"

במסגרת הפעילות המשותפת שלי ושל ידידי הרה"ח ר' שמואל שניאורסון שי', ערכנו באחת השנים התוועדות חגיגית גדולה בבית הכנסת חב"ד במאה שערים, לרגל י"ב תמוז, חג הגאולה של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, והזמנו את הגה"ח רבי שאול דב זיסלין זצ"ל, שהיה אז זקן רבני אנ"ש, להתוועד. הגרש"ד זצ"ל עורר את הקהל מאד בדבריו, וזכורני שבין הדברים סיפר את הסיפור הבא:

הוא - הגרש"ד זצ"ל - היה כרוך אחרי המשפיע הגדול בישיבה בליובאוויטש, רבי שמואל גרונם אסתרמן זצ"ל. בשעת קריאת התורה נהג רבי שמואל גרונם לעמוד סמוך לבימת הקריאה, והגרש"ד זצ"ל היה עומד לידו.

בשבת פרשת בלק, כשקרא בעל הקריאה את הפסוק "וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב", לא יכול היה רבי שמואל גרונם להתאפק וקרא: "דאס איז חב"ד! [זוהי חב"ד]", ולא הוסיף מילה. רק לאחר שהסתיימה קריאת התורה, הסביר רבי שמואל גרונם לתלמידו הגרש"ד זצ"ל את כוונתו: מואב היא בחינת חכמה דקליפה, ומי שיכול להתייצב נגדה וללחום בה ולנצח זו רק שיטת חב"ד, חכמה דקדושה - כידוע ששיטת חב"ד דוגלת בעבודת ה' פנימית, וכידוע, מתוך התבוננות והשכלה אלקית - שהיא "שבט מישראל", שבט משבטיו של הבעל שם טוב הקדוש זיע"א.

ס.

מניין חב"די בפאג"י

לקראת שנת תשכ"ג החלטנו שהגיעה העת להקים מניין חב"די לכל דבר ועניין בשכונת פאג"י. עד אז, היינו מארגנים מניין מאולתר מדי פעם, כמו לאמירת תהלים בשבת מברכים לפני התפילה, אך לא מעבר לכך.

כבר בשנת תשכ"ב, בעיצומן של ההכנות, שאל אותי כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתב (הובא לעיל) על "ביהכ"נ חב"די בשיכון פאג"י".

באותה תקופה, היה זה בראשית ימיה של השכונה, אחי הגאון רבי יעקב ישעיה זצ"ל הקים תלמוד תורה בדירה קטנה בשכונה. הדירה, שהכילה חדר

וחצי בערך, נקנתה מבעליה תמורת חמשת אלפים לירות, ואני הצעתי לאחי להשתתף ברכישת הדירה בסכום של אלף לירות, ובתמורה נקבל את הזכות להקים במקום מניין חב"די ולקיים פעילות נוספת, שלא על חשבון שעות הלימודים בתלמוד התורה, כמובן.

בדיוק אז, בחודש תשרי תשכ"ג, זכיתי לשהות לראשונה אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, והתקבלתי ליחידות בקודש פנימה פעמיים – פעם אחת בעשרת ימי תשובה, ביחידות שנמשכה ארבעים וחמש דקות, ופעם נוספת לאחר חג הסוכות, למשך עשרים וחמש דקות.

באחת היחידויות דיווחתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע על התכנית לפתוח מניין חב"ד בפאג"י. כ"ק אדמו"ר זי"ע הביע קורת רוח ואמר לי כך: "בכל בית כנסת, ובמיוחד בארץ ישראל ש"עיני ה' אלוךך בה", צריך להיות כל יום שיעור תורה, ובבית כנסת ששייך לרבתינו צריך להיות גם שיעור חסידות כל יום". כ"ק אדמו"ר זי"ע הוסיף ואמר שפתיחת המניין החב"די צריכה להיות בדרכי נועם ובלי לפגוע בשכנים ובאנשים בסביבה.

בשעה טובה, בשבת פרשת לך לך תשכ"ג, התחלנו להתפלל בדירת התלמוד-תורה. אך למעשה, אחי זצ"ל, מטעמו ונימוקו, סבר שההתחייבות מצדו אינה כפי שסברתי אני. כאשר זכיתי להיות בצל קורתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע, דיווחתי על ההתפתחות והבעתי את התלבטותי האם מחובתי ומאחריותי לזמן את אחי לדין תורה, וזאת למרות החיבה ההדדית והקרבה הגדולה ששררה בינינו. כ"ק אדמו"ר זי"ע השיב לי במשפט המדהים הבא: "שניכם מתכוונים לשם שמים. אתה צריך לוותר".

בהלווייתו של אחי זצ"ל, בכיכר השבת בירושלים, כאשר התבקשתי לשאת הספד אחר מיטתו, השתמשתי בכיטוי ששמעתי באוזני מפי כ"ק אדמו"ר זי"ע ואמרתי, בין השאר, כי כ"ק אדמו"ר זי"ע העיד עליו ש"הוא מתכוון לשם שמים".

סא.

מהותו של מנהג

ללא קשר ליחידויות שלהן זכיתי, הכנסתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע באותה עת רשימה של מנהגים שהבחנתי שנהוגים בבית הכנסת ב-770, והוספתי כי ככוונתי להדפיס את רשימת המנהגים ולתלות אותה בבית הכנסת שאנו מקימים בפאג"י, כדי שהמניין אכן יתנהל בצורה חב"דית על פי כל המנהגים.

לאכזבתי ולהפתעתי, לא קיבלתי תגובה או התייחסות כלשהי מכ"ק אדמו"ר זי"ע בעניין המנהגים. היה זה דבר חריג, שכן בדרך כלל זכיתי למענה מכ"ק אדמו"ר זי"ע כמעט על כל דבר.

ביחידות השנייה שהזכרתי, העלה כ"ק אדמו"ר זי"ע לפתע את הנושא ואמר: "בעניין המנהגים שכתבת – הרי יש את לוח היום יום, הרשימות (הכוונה היא לקונטרסים שיצאו תחת השם "ליקוטי מנהגים", אותם היה כ"ק אדמו"ר זי"ע מוציא לאור לרגל חגים ומועדים שונים וכדומה; גלגולו הראשון של ספר המנהגים), ולוח כולל חב"ד".

"והמנהגים שנוהגים פה (בבית הכנסת ב-770)", הוסיף כ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר, "אינם ראיה בכלל. כשהכנתי לדפוס את המחזור, חותני הרבי אמר לי להכניס איזה פיוט (לדעתי הכוונה כנראה לפיוט "אומץ אדירי", עליו מעיר כ"ק אדמו"ר זי"ע במחזור הערה נדירה – "הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר לאמר"). אמרתי לו ששמעתי מכמה שהיו בליובאוויטש, אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, ששם לא אמרו את הפיוט הזה, וענה לי ש"אבא לא התערב בגבאות".

מכאן למדתי רבות על מקומו, מהותו ותוקפו של מנהג, ועל ההבחנה בינו לבין הנהגות שונות שלא יכולות להיכלל תחת הקטגוריה של "מנהג חב"ד", על כל המשתמע מכך, וכפי שביארתי – בתוספת מקורות רבים נוספים – בספרי "על מנהגים ומקורותיהם".

סב.

בית כנסת של קבע

לאחר תלאות ונדודים, בשנת תשכ"ח זכינו לתקוע את יתדות בית כנסת חב"ד בפאג"י ולאחר מכן לעבור למבנה של קבע. וכך הייתה השתלשלות הדברים:

בשמחת תורה באותה שנה, לפני ההתוועדות ב-770 של כ"ק אדמו"ר זי"ע, נערכה סעודת חג בביתו של ר' שמואל מלמד. בסעודה ישבו, בין שאר המסובים, גם הנגיד הרה"ח ר' אברהם פרשן ע"ה והרה"ח ר' שלמה מיידנצ'יק ע"ה, שהיה אז יושב ראש ועד כפר חב"ד.

כטוב לב המסובים במשקה, הצליח הר"ש מיידנצ'יק לחלץ מפי הר"א פרשן הבטחה לתמיכה בכפר חב"ד. הר"א פרשן הצהיר שהוא מוכן להעניק לכפר חב"ד מגרש שהיה בעלותו בפז'ה בפתח תקווה.

בהתוועדות ב-770, בין השיחות, ניגשו הר"א פרשן והר"ש מיידנצ'יק לכ"ק אדמו"ר זי"ע לומר לחיים ולהודיע לו על תרומתו של הר"א פרשן לכפר חב"ד. אך לתדהמת הנוכחים, כ"ק אדמו"ר זי"ע הגיב: "מה כפר חב"ד יעשה עם מגרש בפג'ה?... הרי יש לך (הר"א פרשן) מגרש גם בשכונת סנהדריה, ושם צריכים בית כנסת. תן להם את המגרש!".

למעשה, הר"א פרשן לא זו בלבד שהעניק לנו את המגרש לבניית בית הכנסת אלא אף בנה בעצמו את בית הכנסת. במבנה בית הכנסת, הקרוי בשם "בית חנה", שוכן גם גן ילדים חב"די (בקומת הקרקע). הבניין המפואר מתנוסס לתפארת ברחוב אוריאל 7 (אגב: הרחוב נקרא על שם הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה, לאחר שהשתדלנו לקבלת ההחלטה על שם הרחוב בעיריית ירושלים), ומהווה מרכז לתורה ולחסידות.

סג.

מוסדות הינוך חב"ד בירושלים

בשנות הכ"ף המוקדמות שימשתי "שרייבר", מורה למקצועות חול, בתלמוד תורה של חסידות בעלז ברחוב הושע בירושלים. למשך כשעה ביום הייתי מלמד את תלמידי הכיתה הגבוהה, כעשרים ילדים בגיל בר מצווה, קצת כתיבה וחשבון, על קצה המזלג.

באותה תקופה, חסידות בעלז עצמה הייתה מצומצמת יחסית, ולא היו הרבה משפחות בעלזאיות מקוריות בירושלים. אוכלוסיית הילדים שלמדו בתלמוד התורה של בעלז היו ברובם ילדים ממשפחות העולים מהונגריה, שצורת ההגייה והקריאה בבעלז הייתה המתאימה ביותר לזו שהם עצמם היו מורגלים בה בהונגריה. הילדים ההונגרים, שלא היו ממשפחות של חסידי בעלז, ניכרו בצורת הלבוש וב'קסקט' האופייני, ובאופן כללי לא הייתה להם חזות חסידית.

בסיום שנת הלימודים הורתה לי הנהלת תלמוד התורה להמשיך עם הנערים ב"זמן" הבא לכיתה ה"מכינה" בישיבה הקטנה של בעלז ברחוב אגריפס. ביום הראשון של פתיחת ה"זמן", הגעתי לישיבה, ונדהמת. הנערים ההונגרים כולם כאילו עברו מהפך; הם נראו כולם כמו בעלזער'ס טיפוסיים - עם חליפות ארוכות, גרטלעך וכובעים!...

בבת אחת קלטתי מה המשימה הבאה שלי - הקמת תלמוד תורה חב"ד בירושלים. כך, במקום לעבוד קשה על בחורי ישיבה ואברכים צעירים

ולעשות נפשות לדרך חב"ד, נקים תלמוד תורה חב"ד והילדים יתחנכו ברוח חב"ד וימשיכו באופן אוטומטי במוסדות 'שלנו'.

*

אך הדרך להגשמת החזון לא הייתה קלה כל כך.

קיבלתי את ברכת הדרך מהגה"ח רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל והרה"ח ר' זוריאל זליג סלונים ע"ה, ולקראת י"א ניסן תשכ"ב, יום מלאות שישים שנה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, יזמתי וניסחתי מכתב שעליו חתמו כל המשתתפים בהתוועדות לכבוד י"א ניסן, בו החלטנו להעניק מתנה לכ"ק אדמו"ר זי"ע: ייסוד תלמוד תורה חב"ד בירושלים.

היישום והביצוע היו קשים הרבה יותר. בחסותו של הרע"ז ע"ה, התדפקנו על דלתות, גייסנו מורים ותלמידים – אני וחברי הגה"ח ר' מנחם וילהלם ע"ה, מחותני לעתיד – עד שבשעה טובה נפתחה הכיתה הראשונה בתלמוד תורה חב"ד בירושלים. אגב: אחד התלמידים בכיתה הראשונה היה בנו בכורנו, הרה"ג הרה"ח ר' יעקב מאיר שי".

בדרך דומה הקמתי, שנים מספר מאוחר יותר, את בית הספר לבנות חב"ד בירושלים, "בית חנה".

כזכור, המוסדות הוקמו בחסות הרע"ז ע"ה, אשר עמד בראש "כולל חב"ד" והחזיק את המוסדות. עם פטירתו (סוכות תשל"ב) הורה כ"ק אדמו"ר זי"ע לפצל את מוסדות חינוך חב"ד מ"כולל חב"ד", ומינה הנהלות נפרדות לשני הגופים. להנהלת מוסדות חינוך חב"ד מינה את הרה"ח ר' יהוסף גדליה רלב"ג ע"ה – חתנו של הרע"ז ע"ה, הרה"ח ר' אברהם חנוך גליצנשטיין ע"ה, ואותי, אבלחט"א, כאשר באופן מעשי הוטלה עלי האחריות לקיומם.

סד.

הקהל אצל המלך

בחודש תשרי שנת תשל"ג זכיתי להיות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. כאשר נכנסתי ליחידות, כתבתי בפתק כי אני מקווה שגם אשתי והילדים יזכו לחוות פעם את החוויה של "להיות אצל הרבי". בימים ההם, הנסיעה לחוץ לארץ הייתה פרויקט יקר ומסובך מבחינת תקציב, התארגנות וגם הנסיעה עצמה. לא האמנתי שדבר כזה הוא אכן מציאותי. כתבתי את מה שכתבתי רק כמשאלה.

בסוף היחידות, להפתעתי הרבה, כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר לי משפט שהדהים אותי. כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר כך: "נו, שנה הבאה תהיה שנת הקהל, אז תבוא עם כל המשפחה לכאן"...

היינו אז משפחה בת שבע נפשות, ואני לא האמנתי למשמע אוזניי. כ"ק אדמו"ר זי"ע מורה לי לבוא לכאן עם כל המשפחה! אם אינני טועה, זה היה תקדים. הייתה זו הפעם הראשונה שמשפחה שלמה מארץ ישראל תיסע לרבי, עם ילדים קטנים, עם האישה, ועוד בהזמנה אישית של כ"ק אדמו"ר זי"ע!

בשנה שלאחר מכן, לתשרי שנת תשל"ד, "שנת הקהל", אכן נסענו כולנו לכ"ק אדמו"ר זי"ע. באחת ההתוועדויות דיבר כ"ק אדמו"ר זי"ע על נושא "הקהל" והשמיע 'חקירה': על מי מוטלת חובת ה"הקהל"? האם על המלך, שמקהיל את העם להשמיע להם את דבר ה', או על העם עצמו, שצריך להתקהל ולבוא לשמוע את המלך קורא בתורה?

כשנכנסנו ליחידות, אני עם כל המשפחה, אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע כך: "הרי דיברנו שיכול להיות שחובת ה"הקהל" היא על מי שבאים אליו, ולכן אשתתף בכיסוי הוצאות הנסיעה שלכם..." ואכן, מזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע כיסתה את רוב ההוצאות.

חובתי לציין שהתאכסנו, שבע נפשות, בביתו של הרה"ח ר' יהודה לייב שי' והרבנית יהודית תחי' גרונר, במשך חמישה שבועות (עדיין לא הייתה קיימת אז "הכנסת אורחים" של הר"מ ירוסלבסקי ע"ה). במשפחה שהיא עצמה מונה תשע נפשות, המשימה לא הייתה פשוטה כלל וכלל, ועד היום הנני מכיר תודה למארחי על חסדם, ישלם להם ה' כגמולם הטוב.

סה.

כתיבה על הקהל

בעת חלוקת כוס של ברכה במוצאי שבת בראשית בשנת תשמ"ח, שהייתה אף היא "שנת הקהל", ובמסגרתה חגגה משפחתנו את החודש השביעי בחצר בית חיינו - כמו בשנות הקהל קודמות, על פי דברי כ"ק אדמו"ר זי"ע אליי שהוזכרו קודם - נתן לי כ"ק אדמו"ר זי"ע בקבוק משה ואמר: "זה עבור כתיבה רצופה אודות הקהל".

לאור הוראת קודש זו, פרסמתי ב"כפר חב"ד" שורה של מאמרים ברוח "הקהל". לאחרונה, בשנת "הקהל" הנוכחית, "הקהלתי" אותם בקונטרס בשם "בדבר המלך - הקהל", בצירוף יומן נסיעתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע בשנת תשכ"ג, אותו כתבתי והגשתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע להגהה, ולאחר מכן התפרסם ב"ביטאון חב"ד".

סז.

התכתבות עם הר"א צימר ע"ה

הייתי לי הזכות להכיר מקרוב את הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה - שזכה בעשר שנותיו האחרונות להימנות על צוות מזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע, במיוחד בענייני כתיבה ותרגום, ולקירובים נפלאים מכ"ק אדמו"ר זי"ע, בכללם יחידויות ממושכות ועשירות תוכן.

הקשר שלי עם הר"א ע"ה החל בילדותי, אז הוא נמנה על ידידי אבי מורי זצ"ל והשתייך לחוג האידיאליסטי המפואר של פאג"י בירושלים, שאבי זצ"ל היה בין מנהיגיו.

כיוון שזכינו שנינו, בלי קשר בינינו, בזכות הנפלאה להתקרב לאורו הגדול של כ"ק אדמו"ר זי"ע - הצטלבו דרכינו שוב. כך התחלתי, להפתעתי, לקבל ממנו מכתבים בהם הוא סיפר לי בעיקר על המתרחש בבית חיינו. הועלתה השערה שהדבר היה על פי הוראה 'מגבוה', כפי שנרמז לאחר מכן במכתבים עצמם. ההתכתבות המסועפת בינינו נמשכה כשבע שנים, עד קרוב לפטירתו בדמי ימיו. חלק ממכתביו המאלפים של הר"א ע"ה פורסמו בחוברת "אגרות חסיד" שהו"ל לפני כשנתיים.

סז.

אגרות מלך

מאז עלותו על כס הנשיאות, נהג כ"ק אדמו"ר זי"ע לפרסם "מכתבים כלליים" המופנים "אל אחינו בני ובנות ישראל בכל מקום ומקום". מכתבים כלליים אלה התפרסמו בהזדמנויות שונות מפעם לפעם, ובאופן קבוע בפרוס כל שנה חדשה ולקראת חג הפסח.

רובם הגדול של המכתבים נכתב במקור באידיש ותורגם לשפות רבות. כמה מן המכתבים הכלליים של השנים הראשונות שנכתבו באידיש, תורגמו בשעתם ללשון הקודש – רובם על ידי הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה – אך חלקם נשארו בלתי מתורגמים.

החל משנת תשכ"ג נפלה בחלקי הזכות הגדולה והנפלאה, בעת שכ"ק אדמו"ר זי"ע הואיל להורות לי לתרגם את המכתבים הכלליים. מאז נשלח אליי ממזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע כל מכתב כללי מיד עם הופעתו, על מנת לתרגמו ולפרסמו. זכיתי והמכתבים בחלקם הגדול אף הוגהו ותוקנו ע"י כ"ק אדמו"ר זי"ע.

בשנת תשנ"ב רוכזו כל המכתבים הכלליים מכל שנות הנשיאות, ויצאו לאור בהוצאה מהודרת ויפה, בספר "אגרות מלך" – על ידי בני הרה"ג הרה"ח ר' פרץ אוריאל שי", שכתב בראש הספר מבוא נפלא ומאלף על מהות ותולדות ה"מכתבים הכלליים".

ס.ח.

בללי רש"י

בשנת תש"מ זכיתי בזכות גדולה ונפלאה, לקיים את הוראת קדשו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שקיבלתי לפני כן ולפרסם את הספר "כללי רש"י", שבו רוכזו כללים בדרכו של רש"י בפירושו על התורה, על פי שיטתו המיוחדת של כ"ק אדמו"ר זי"ע, שאותה סלל החל מראשית שנת תשכ"ה בשיחותיו הקדושות בהן הואיל לבאר קטעים שונים בפירוש רש"י על פרשיות השבוע. היה זה לאחר שפרסמתי מאמר ברבעון התורני "שמעתין" על דרכו של הרבי בפירוש רש"י, ובהמשך לזה קיבלתי את ההוראה לחבר ספר בנושא.

הכללים נלקטו ומוצו מתוך שיחות כ"ק אדמו"ר זי"ע, כפי שהבנתי אותם, הן מן הקושיות והדיונים בקטעי פירוש רש"י והן מן התירוצים וההסברים-ביאורים, שמתוכם הלכה והתבררה שיטתו הנרחבת של כ"ק אדמו"ר זי"ע בהבנת דרכו של רש"י בפירושו, והסתעפויותיה-השלכותיה של שיטה זו.

להוצאת המהדורה הראשונה של הספר זכיתי לקבל את מכתבו-הסכמתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שכתב, במילים מופלאות ורבות משמעות: "ת"ח ת"ח במיוחד על כל ששלח בקשר לכללי רש"י וכו', וחכמה (נוסף על המלאכה גדולה) יש כאן וכו' וכו', וה' יצליחו לברך בקרוב ממש על המוגמר דמהדו"ק בעגלא דידן. וכפשוט – יפה יום אחד קודם".

ס.ט.

עונג אמת

בבחורתי זכיתי להכיר את הרה"ק רבי מרדכי חיים מסלונים זצ"ל, רבם הבלתי מוכתר של חסידי סלונים לאחר השואה, ולבוא עמו בדברים מפעם לפעם בענייני עבודת ה'.

אגב: גיסי ובן דודי, ר' דוד נחמן בלוי ע"ה, למד בישיבת סלונים, וכשנקרא להתייצב לגיוס לצבא נכנס לרמ"ח זצ"ל וביקש ממנו ברכה להיפטר מחובת הגיוס. הרמ"ח זצ"ל אמר לו: "בא ואתן לך עצה. כתוב כי כל המענג את השבת מעבירים ממנו עול מלכות. ובכן, קום בשבת בבוקר השכם, התפלל כדבעי ואכול סעודת שבת, ואז יוותרו לך כשבע שעות עד תפילת מנחה אחר הצהריים. פתח גמרא ותלמד שבע שעות רצופות – זהו עונג שבת אמת. שאין עונג גדול ממנו! עשה כך, ותיפטר מחובת הגיוס לצבא".

ע.

גם "הם" יודעים

פעם, בשמחה משפחתית של אחד מצאצאיו, נפגשתי עם הגאון החסיד רבי שמואל צבי ויינר, רבם של חסידי קרלין-סטולין בירושלים. הגרש"צ, שידוע כצנוע ועניו וגדול אמת בתורה, אמר לי בזו הלשון: "אתה חושב ש"הם" (המתנגדים) לא יודעים מיהו הרבי מליובאוויטש? אספר לך סיפור".

וכך סיפר לי הגרש"צ:

כידוע לכל, ישנם מאמרי חז"ל רבים שמצוטטים רבות בספרות התורנית ובשיח התורני, כשלמעשה אין להם שום מקור בדברי חז"ל. פעם התווכח הגרש"צ עם אברך ליטאי אודות 'מאמר חז"ל' כזה. הגרש"צ טען שהמאמר לא מופיע בשום מקום בדברי חז"ל, ואילו האברך היה משוכנע שהדבר לא ייתכן, והראיה שהוא מצוטט רבות בספרים רבים.

מאוחר יותר ניגש אותו אברך אל הגרש"צ והודה לו שצדק בדבריו ואכן מאמר חז"ל שעליו התווכחו הינו חסר מקור. כששאל אותו הגרש"צ מה גרם לו לחזור בו מדעתו, ענה לו האברך: "פשוט מאד. ראיתי שהרבי מליובאוויטש מצטט את המאמר ומציין עליו בהערה "לעת עתה לא מצאתי מקומו". כעת אני בטוח שאין לו מקור"...

אכן, גם "הם" יודעים...

*

באותו עניין סיפר לי הגה"ח ר' מיכאל הלפרין שי' - סיפור ששמע מהגה"ח רבי דוב בער אליעזרוב זצ"ל, רבה של שכונת קטמון ומחבר ספר שו"ת "שאלי ציון": פעם הזדמן לגרד"ב זצ"ל להיפגש עם הגרי"ש אלישיב ע"ה, שנים רבות לפני שנעשה מנהיגה של תנועת דגל התורה. הגרד"ב זצ"ל אחז בחיקו ספר לקוטי שיחות (מכנו של הגרד"ב זצ"ל, הגה"ח ר' יעקב אליעזרוב, שמעתי שהייתה זו ההגדה של פסח של כ"ק אדמו"ר זי"ע), ופנה לגרי"ש בשאלה: "מה דעתכם על הבקאות של הרבי?". הגרי"ש ענה לו: "רק בקיאות יש פה? תראה איזו חריפות יש פה!".

עא.

ביטאון חב"ד

ביטאון חב"ד החל לצאת לאור על ידי צעירי חב"ד בארה"ק בשנת תשי"ב, כאשר כל גיליון היה נשלח לכ"ק אדמו"ר זי"ע טרם ההדפסה ועובר את הגהתו ואישורו לדפוס. מערכת הביטאון הוציאה לאור תשע עשרה גיליונות, אך את הגיליון העשרים, אותו שלחו לכ"ק אדמו"ר זי"ע לפני ההדפסה, כתמיד - לא אישר כ"ק אדמו"ר זי"ע להדפסה. גם לאחר מספר ניסיונות חוזרים של שליחת הגיליון המוכן להגהת כ"ק אדמו"ר זי"ע, לא התקבל מענה ואישור הדפסה.

מספר שנים מאוחר יותר, בעת שזכיתי לנסוע לראשונה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, בחודש תשרי תשכ"ג, ביקשו ממני אלה שעסקו בעריכת הביטאון להעלות את הנושא בפני כ"ק אדמו"ר זי"ע. כתבתי על כך בפתק שהגשתי, וביחידות אמר לי כ"ק אדמו"ר זי"ע כך: "התרגומים של השיחות (לשון הקודש) שהופיעו שם הם כאלה שצריך לשכת ולתרגם אותן מחדש, ואין פה זמן לזה. אם אתה תקבל על עצמך את עריכת הביטאון והתרגומים, אפשר להוציא אותו מחדש". כ"ק אדמו"ר זי"ע הורה לי גם לצרף למערכת את הרה"ח ר' אברהם חנוך גליצנשטיין ע"ה ואת הרה"ח ר' עדין אבן ישראל שי'.

עב.

מפי עוללים

כזכור, את חודש תשרי תשל"ד – שנת "הקהל" – זכינו לעשות, אני וכל משפחתי, אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. בהקפות בשמחת תורה, כאשר כ"ק אדמו"ר זי"ע קיבל לידי ספר תורה והחל לצעוד לכיוון הבמה עליה נערכו ההקפות, אני עמדתי עם בניי על ה'פירמידה' הסמוכה.

בני הרה"ג הרה"ח ר' פרץ אוריאל שי', שהיה אז ילד בן תשע, קרא בקול ממרומי ה'פירמידה' לעברו של כ"ק אדמו"ר זי"ע: "דערלעבט איבער א יאר" – איחול שאותו נהוג לומר למי שאוחז ספר תורה בהקפות, אך מלבד זקני החסידים, הציבור הרחב לא העז להרהיב עוז ולהפנות את הברכה לכ"ק אדמו"ר זי"ע.

הרה"ח ר' ברוך פריז ע"ה, שעמד לידנו, היסה את בני בסברו שאין זה מכובד שילד קטן יפנה כך לכ"ק אדמו"ר זי"ע. אך להפתעת כולם, כ"ק אדמו"ר זי"ע נשא את מבטו לעברנו, ואמר לר"ב ע"ה: "מה אתה רוצה ממנו? מפי עוללים!...", ופנה לכיוונו של בני והשיב על ברכתו בנוסח המקובל: "אמן, גם אתם!".

עג.

בהתוועדויות חסידים

בי"ט כסלו תשי"ד התקיימה בירושלים, במלון ורשבסקי ברחוב יפו, חתונתו של הגה"ח רבי יעקב דב כץ זצ"ל, לימים ראש ישיבת תומכי תמימים המרכזית. אני הייתי אז בחור צעיר, ונודע לי כי בחתונה יתועד המשפיע הגה"ח רבי שלמה חיים קסלמן זצ"ל. על אף שלא הוזמנתי לחתונה, ואולי אפילו לא הכרתי אף אחד מהמחותנים – נכחתי בסעודת החתונה, שהייתה התוועדות חסידית, בשל רצוני להתחכך בין החסידים ולהשתתף בהתוועדות של הגרש"ח זצ"ל.

גם הגה"ח ר' נחום טרבניק זצ"ל, בעתיד רבו של כפר חב"ד, השתתף בהתוועדות, וגם אליו התוודעתי אז לראשונה. זכורני כי הוא דיבר על הנאמר במדרש רבה על הפסוק "וייקץ יעקב משנתו" – "ממשנתו".

כחודש לאחר אותה התוועדות, השתתפתי בהתוועדות שנערכה בישיבת "תורת אמת", לרגל כ"ד טבת. בעיצומה של ההתוועדות נכנס לישיבה אחי הגאון רבי יעקב ישעיה זצ"ל, קרא לי אליו ואמר: "בא הביתה. אתה צריך להיות חתן"... הלכתי להתוועדות ללא ידיעת ההורים, ואחי נאלץ לחפש אותי כדי לקרוא לי להיפגש עם המיועדת להיות אשתי ולסגור את השידוך...

באותה התוועדות דיבר המשפיע הגה"ח רבי משה יהודה רייכמן זצ"ל על כך שכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע חי במשך שישים ושמונה שנים - בגימטריא "חיים", ואמר: "כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע נתן לנו חיים!". אוסיף משלי על כך את הכתוב בתניא (פרק מ"ד): "אני מתאוה ותאב לאור א"ס ב"ה חיי החיים האמיתיים להמשיכו בקרבי ע"י עסק התורה".

עד.

דולר לתמיד

זכיתי לעמוד בקשר טוב עם הגה"ח רבי משה הלברשטם זצ"ל, חבר בד"צ העדה החרדית. בכל פעם שנפגשנו היה הגר"מ זצ"ל חוזר בפניי בהתלהבות על כך שהוא זכה להיות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע ולקבל ממנו דולר, ואת אותו דולר היה נושא עמו לכל מקום בארנקו.

עה.

מנחש למשיח

ה"חתם סופר" מבאר את סודה הפנימי של הקטורת כך: בכתבי האריז"ל מבואר הפסוק "וידו אוחזת בעקב עשו" בכך שה"יוד" מחזיקה ומשתלטת על עקבה של הסטרא אחרא. לפי זה, מסביר ה"חתם סופר", מובנת העובדה שבקטורת "שלוש מאות ושישים ושמונה מנים היו בה": הנחש הוא סמל מובהק לסטרא אחרא, כידוע, ו"נחש" עולה בגימטרייה שלוש מאות חמישים ושמונה. הקטורת, בה יש שלוש מאות שישים ושמונה מנים, היא התרופה להכנעת הסטרא אחרא - כידוע, וכשם שאהרן הכהן עצר את המגיפה בעזרת הקטורת - וזאת על פי דברי האריז"ל הקדוש האמורים, שכתוספת "יוד" - עשרה - ניתן לשלוט בסטרא אחרא.

אוסף על כך משלי ואומר: "משיח" עולה בגימטרייה "נחש". לאמור: עד ביאת המשיח אנו עוסקים רק באתכפייא וכפיייה של הסטרא אחרא, ולשם כך יש להוסיף את ה"יוד", על מנת להכניע את הסטרא אחרא בעודה בישותה. לעומת זאת, בביאת המשיח החושך עצמו יהפוך לאור, כמבואר רבות בתניא ובחסידות, ואז הקליפה והסטרא אחרא עצמה, ה"נחש" עצמו, יהפוך לקדושה, דבר המשתקף היטב בגימטרייה הזוהה של "נחש" ו"משיח".

עו.

טיש בסטרופקוב

הורי אמי הרבנית רחל שמרל ע"ה, הרה"ח רבי יעקב מאיר הלוי בוקסבוים זצ"ל והרבנית שרה רייזל ע"ה, גרו בקאשוי שבצ'כוסלובקיה. הם נרצחו על ידי הנאצים ימ"ש, יחד עם כל בניהם ובנותיהם וחתניהם וכלותיהם ונכדיהם – כולם הי"ד.

סבי הי"ד היה מקורב לרה"ק רבי אברהם שלום זצ"ל מסטרופקוב (בנו של ה"דברי יחזקאל" משינווא זצ"ל, שהיה בנו בכורו של ה"דברי חיים" מצאנו זצ"ל) שקיים את חצרו בקאשוי.

פעם, כאשר אבי זצ"ל שימש כמזכירו של הגרי"צ דושינסקי זצ"ל, קיבל מכתב מחותנו, סבי הי"ד, בו קבל על כך שהרא"ש זצ"ל כתב מכתב לגרי"צ זצ"ל ולא קיבל מענה. את מכתבו סיים בשאלה האם אין הגרי"צ חושש מקפידא של הרא"ש זצ"ל. אצל אבי עוררה השאלה מידה מסוימת של גיחוך. בעיניו היה הגרי"צ זצ"ל גדול הדור ומה לו לחשוש מקפידתו של אדמו"ר מסוים. מה הופתע אבא כאשר עלה לביתו של הגרי"צ זצ"ל ודיווח לו על המכתב, והגרי"צ זצ"ל היה נסער מאד והחל להתהלך בחדרו אנה ואנה אחוז מחשבות. לאחר מכן פנה אל אבא ואמר לו: "כתוב נא לחותנך ומסור לו את רוב טרדותי שבגינן לא עלה בידי להשיב לאדמו"ר מסטרופקוב".

*

לאחר הסתלקות הרא"ש זצ"ל מילא את מקומו בנו הרה"ק רבי מנחם מענדל זצ"ל, שבתקופת השואה הצליח להגיע לארה"ב, שם הקים את חצרו. עם הסתלקות הרמ"מ זצ"ל (טבת תשי"ד), היה הרה"ק רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ זצ"ל, נכדו של הרא"ש זצ"ל, לאדמו"ר מסטרופקוב, והוא קבע את חצרו בעיה"ק ירושלים.

זכיתי להיות ב"טיש" הראשון של הרמ"מ זצ"ל, במעונו בשכונת גאולה. הרמ"מ זצ"ל הושיב בראש השולחן לידו את הגה"ח רבי אברהם חיים נאה זצ"ל – השניים היו בידידות גדולה והתפללו יחד במניין המאוחר בשטיבלאך במאה שערים, שם התפלפלו ביניהם בדברי הלכה כל יום ומסביבם התגודדו רבים שנהנו לשמוע את שיחם – וכיבד אותו באמירת דברי תורה. זכורני שבין דבריו הזכיר שהרמ"מ זצ"ל כיהן לפני כן ברבנות בעיר רמלה, ומשם עלה לירושלים. הגרא"ח זצ"ל הזכיר כי המתנהג בענווה זוכה לגדולה, וציין את ענוותנותו של האדמו"ר החדש, יחד עם רמז: "רמלה" רומזת ל"רם לא", שלא מתנהג בגאווה – ומשם זכה לעלות לגדולה בירושלים...

אגב: הרא"ש זצ"ל שיגר לכ"ק אדמו"ר זי"ע את ספרו "דברי יחזקאל שרגא", וכ"ק אדמו"ר זי"ע השיב לו בחיבה על ספרו.

עז.

"בך רוצה גיסי"

סיפר לי הרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה:

במסגרת השילומים של גרמניה לעם היהודי בעקבות השואה, הקציבה ממשלת גרמניה תקציב שנתי בסכום מסוים לישיבות בארה"ב שפעלו לפני השואה באירופה. ברשימת מקבלי התמיכות נכללו כעשרים ישיבות כאלה.

הוקם ועד ראשי שתפקידו היה לחלק מדי שנה את התקציבים לישיבות השונות לפי קריטריונים של גודל וכיו"ב. הועד כלל את ראשי שלוש הישיבות הגדולות ביותר, והם: הגה"ח רבי שמריה גוראריה זצ"ל, חדב"נ, שעמד בראש ישיבת תומכי תמימים, וכן ראשי הישיבות הליטאיות קלצק-לייקווד ומיר, הרבנים קוטלר וקלמנוביץ'. כמזכיר הועד שימש הר"א צימר ע"ה, שהיה מקובל על כל שלושת חברי הועד. הועד התכנס מדי שנה והחליט על החלוקה בין הישיבות.

באותו זמן הקימו בארה"ב האחים הרבנים מאלין את ישיבת "כנסת יהודה" (שאהר כך עברה לירושלים). מייסדי הישיבה טענו שזו ישיבת המשך לישיבה שקיים אביהם ז"ל בבריסק דליטא. לאור טענתם זו, דרשו מחברי הועד להכלילם בין הישיבות הזכאיות לתמיכה האמורה. כל שלושת חברי הועד דחו את בקשתם, בטענה שזו ישיבה חדשה ואינה זו שפעלה בבריסק בעבר. מובן שהסיבה האמתית לדחיית הבקשה הייתה חוסר רצונן של

הישיבות הוותיקות והגדולות לחלוק את עוגת התקציב, שעמד על סכום שנתי קבוע, עם ישיבות נוספות.

הגאון רבי נחמיה מאלין ע"ה לא התייאש ופנה אל כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתב ושטח בפניו את טענתו. כ"ק אדמו"ר זי"ע השיב לו במכתב ובו הביע את דעתו הקדושה שאכן הישיבה מהווה המשך לישיבה בכריסק וכי הצדק אכן עומד לצדם והם ראויים לזכות גם לתמיכה כספית.

הגר"נ ע"ה פנה עם מכתבו של כ"ק אדמו"ר זי"ע אל הרש"ג זצ"ל, ודיווח לו כי לדעת כ"ק אדמו"ר זי"ע מגיע להם להיכלל בין הישיבות הזכאיות לתמיכה. לאור זאת, מיד באסיפת הועד הבאה העלה הרש"ג זצ"ל את הנושא על סדר היום ודרש להעניק לישיבת "כנסת יהודה" חלק מהתקציב – בנמקו זאת בכך ש"כך רוצה גיסי". הרש"ג זצ"ל לא הרפה עד ששני חברי הועד האחרים נכנעו לדעתו והחליטו להכניס את ישיבת "כנסת יהודה" לרשימת מקבלי התמיכות (ראה מכתבו של כ"ק אדמו"ר זי"ע באגרות קודש, חלק כא, אגרת ח'מא).

ע.ה.

למה הרבי לא ישן בלילה?

סיפר לי הרה"ח ר' נחום רבינוביץ ע"ה:

במפגש עם הר"נ ע"ה, סיפר לו מר זלמן שז"ר – וכהקדמה לכך התבטא, בלשונו המליצית-ספרותית: "כל אימת שאני נזכר בדבר, ארכובותיי דא לדא נקשן" – כי באחד מביקוריו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, עוד בהיותו יושב ראש הסוכנות היהודית, פנה אליו כ"ק אדמו"ר זי"ע ושאל אותו האם יוכל לעשות עבורו "טובה אישית". שז"ר, שהיה רגיל לשוחח עם כ"ק אדמו"ר זי"ע בנושאים כלליים ועניינים ציבוריים, התרגש מאד והשיב מיד בחיוב.

"יש לי בכפר חב"ד", אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע, "מוסדות חינוך לבנים – בית הספר למלאכה והישיבה. לא רחוק מהם נמצא סמינר בית רבקה לבנות – ובגלל זה אינני ישן בלילות". כ"ק אדמו"ר זי"ע ביקש משז"ר לפעול להכשיר שטח שיהיה מרוחק לפחות כתחום שבת ממוסדות החינוך לבנים, שם ישוכן המוסד לבנות. כך נולד כפר חב"ד ב, שם שוכנים תיכון וסמינר בית רבקה.

ע.ט.

"אשרי חלקו"

בחורף תשי"ח כתבתי לכ"ק אדמו"ר זי"ע בקשת ברכה עבור מצבי הבריאותי. במכתב התשובה (נדפס באגרות קודש, חלק יח, אגרת ויתרלו) כתב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע: "ותעמוד לו בכהנ"ל זכות התעסקותו בהפצת המעינות חוצה, וכמבואר במ"א אשר החוצה מתחיל למטה מחו"ב [דמוחין כשהן לעצמון] וכן מדרגא לדרגא עד חוצה במובן הכי פשוט, ואשרי חלקו אשר החוצה שלו, הם אברכי ישיבה, אבל לאידך גיסא זהו מוסיף בהאחריות, שהרי בהשפעה מתאימה עליהם יש לעשות מכאו"א טופח ע"מ להטפיח ולמשפיע בסביבתו במשך הזמן".

פ.

"היכל שלמה"

בשנת תשי"ח הוקם "היכל שלמה" בירושלים. הגרי"ז מבריסק זצ"ל חשב, על יסוד דיבורים של מקימי הבניין, כי הכוונה היא להקים "סנהדרין", כמרכז עולמי מחייב לכלל ישראל, ויצא במאבק גדול נגדו (בדיעבד התברר שגם אם היה בין היוזמים חלום יומרני כלשהו – הוא נגוז וחלף כעבור זמן לא רב). לקראת טקס חנוכת הבית של הבניין, בל"ג בעומר תשי"ח, אף יצא כרוז חריף מאד שעליו היו חתומים גדולי התורה בירושלים, שהכריז על איסור השתתפות באירוע.

באותה תקופה פנה אלינו ד"ר מ.א. יפה, יוזם הבניין ומנהלו, בהצעה שנקיים שם "ערב חב"ד", כדרך שקיימנו רבים מהם באותן שנים, תוך התחייבות מצדו לכסות את כל ההוצאות הכרוכות בכך.

על שאלתי בנידון כתב לי כ"ק אדמו"ר זי"ע כך (מכתב מיום ז' תמוז תשי"ח):
 "במ"ש אודות השתתפות חב"ד באולם השנוי במחלוקת, ויש חשש מתגובות הצבור, אינה מובנת הסברה להשתמש באולם זה, כי מה מכריחם להכנס בספק, ובפרט בחודשים אלו אשר האוירה מתוחה ביותר".

פ.א.

מאמרים מצלצלים

ידידי וחבר נעורי הרה"ח ר' בנימין קליין ע"ה, ממזכיריו של כ"ק אדמו"ר זי"ע, העיד בפניי כי כ"ק אדמו"ר זי"ע התבטא באוזניו על המאמרים שכתבתי ב"כפר חב"ד" – בהסברת דעתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע בענייני שלמות העם והארץ והשבת מלחמה שערה נגד שונאינו – כי הם "קלינגענדיקע מאמרים" [מאמרים 'מצלצלים', או: מהדהדים].

A decorative, ornate floral frame with intricate scrollwork and leaf patterns, surrounding the central text.

שו"ת
"עלו הגיון"

פרקי דעת בעניינים
העומדים על סדר היום

עלי הגיון

התכתבות שניהלתי עם שני שלוחים חשובים בנושא דעתם הקדושה של רבותינו הקדושים בעניין היחס לציונות ומדינת ישראל. להלן מכתביהם של הפונים שליט"א ותשובותיי, חלק משו"ת "פרקי דעת"

מכתבו של הרב י.ג.

זה מכמה שנים שאלו אותי כמה מהשלוחים שיחיו, ובכלל בעלי בתים, על שיטה מסודרת להבין שיטת רבינו בכל סוגיית המדינה וציונות וכו'. ובפרט שההתנגדות של השלוחים לציונות ולשירת התקווה, בד בבד עם השיחה התמידית שלהם להגנת המדינה וכו', מעוררת שאלות בקרב אנשי הקהילה שלהם, ובכלל רואה אני בלכול בעניין זה אצל הרבה מאנ"ש שי'.

ומצורף בזה טיוטא שכתבתי . . . ואבקש מאת כת"ר שליט"א אם יכול לקרוא את הדברים ולתקן טעויות, ואיפה צריך תיקון וכו', ואם הקו הוא נכון בכלל ובפרט.

.

במענה לשאלתו בעניין ארץ ישראל וציונות וכו', להבין שיטת רבינו בכל זה - דמצד אחד דיבר נגד ציונות, ולאידך, דיבר על הניסים הגדולים ותמך בהגנת המדינה ותמך לכאורה בכמה עניינים בממשלה, וגם אמר שמלחמת ששת הימים הייתה התקיעה בשופר גדול, וגם להבין הסתירה עם שיטות רבותינו כ"ק אדנ"ע ואדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שהתקופו הציונות במאד מאד.

דומה שהכל יובהר על ידי כמה הקדמות ויסודות, ובדך ממילא הכול על מקומו יבוא בשלום. ואם שגיתי כו' :

א. קדושת ארץ ישראל מאז ולתמיד היא דבר שלא השתנה ולא ישתנה. והזכות הגדולה לגור בארץ ישראל לא קיימא לשאלה כלל. ולדעת הרמב"ן הרי זו מצוות עשה מן התורה, וגם לדעת הרמב"ם הרי זו זכות גדולה ודבר נפלא ונעלה. וידוע מה שכתב רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי על חרפת בני ישראל שלא עולים לארץ ישראל והוא עצמו מסר נפשו לעלות וכתב "אני בסוף מערב ולבי במזרח". וגדולי ישראל השתוקקו וכמה מהם עלו לארץ ישראל, וידוע רצון הבעל שם טוב ואדמו"ר הזקן, ורבותינו בנו יישובים בחברון וכו' וכו'. כי יישוב ארץ ישראל ותמיכת בני ארץ ישראל היא דבר גדול ונעלה, והיא היא חלומנו בשוב השם את שיבת ציון, ובכל יום מבקשים ותחזינה עינינו כו', וכל זה לא קשור לפני או לאחרי תש"ח ולממשלה יהודית וכו'. אלא זהו מצד עצם גדר ארץ ישראל בתור מקום קדוש והמקום שבחר השם ונתן לבני ישראל נחלת עולם וקדושה שנייה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא. ודבר זה ברור ומוסכם מכל הפוסקים.

ב. בדורנו זה, בתש"ח, התווסף עוד חידוש, לטובה: העובדה שהשם נתן לבני ישראל האפשריות המיוחדת על ידי זה שניתנה להם בעלות פוליטית וצבאית על ארץ ישראל כדי שבני ישראל יוכלו לעלות לשם בלי שום מניעות ועיכובים ויוכלו לעבוד השם במנוחה ושמחה והרחבה וכו' – הרי זה אפשריות גדולה והצלחה טובה, והיה קשור עם נסים גדולים, כידוע ומפורסם, הן הסכמת האו"ם והן מלחמת השחרור, וכמובן מלחמת סיני וששת הימים ויום הכיפורים וכו', למרות כל האבדות, הי"ד.

ובפרט לאחרי המלחמה השנייה דהשואה, שרבו שארי הפליטה וניתן להם מקום יישוב ופליטה וכו', ובני ישראל יכולים להגן על עצמם מפני שונאיהם ולא לסמוך על אחרים חסד לאומים חטאת וכו', הרי זה דבר גדול וטובה גדולה ועל זה מברכים ומשבחים להשם.

שמעתי מר' לייבל פויזנר שלאחר הקמת המדינה בתש"ח שמע שיחה בין רבינו ואביו הר"ש פויזנר מפיטסבורג. פויזנר שאל מה צריך להיות היחס למדינה החדשה ואיך לדבר על זה עם הבעלי בתים בפיטסבורג. אמר רבינו שזו ברכה שיהודים ינהלו חיים עביר בני ישראל עצמאית, וזה אפילו בניו יורק ולאוו דווקא בארץ ישראל. והיינו לא מצד מלכות וארץ ישראל אלא מצד שהיהודים יכולים להציל אחיהם ויש בזה שבח גדול להשי"ת על הנס הכרוך בזה. פשוט, שיהודים יכולים לנהל את חייהם מבלי להיות משועבדים לאנטישמיים, ואין לערב בזה כל עניין אחר.

- ואף שאמרו חז"ל (כתובות קיא, ב) שהקדוש ברוך הוא השביע לבני ישראל שלא יעלו בחומה, הנה כמה תשובות בדבר:

א. לאחר השנאה הנוראה של אנגליה ומה שעוללו לשארית הפליטה וכו', ובכלל במשך המלחמה לא הניחו ליהודים להיכנס לארץ ישראל, והאו"ם הסכים להקמת מדינה בארץ ישראל, אין זה "יעלו בחומה", כי היה בהסכמת האו"ם, וממילא אין זה מרידה ברוב האומות, שהסכימו לכך בהצבעה בתש"ז.

ב. לאחר שאומות העולם עברו על שבועתם לא להציק עם ישראל יותר מדי, שהרי התעללו בעמנו באכזריות סדיסטית שלא שיערה איש, אולי גם בטלה השבועה של צד היהודים שאסור לעלות בחומה - שהרי כלל הוא בהלכה שאם צד אחד לא מכבד ההסכם הנה זה מבטל החוזה משני הצדדים.

ג. אפילו אם באמת העלייה בחומה הייתה אסורה מכל וכל, ולמרות הכול היה אסור לקבוע מדינה, הרי יש מציאות של לכתחילה ובדיעבד. כלומר, אפילו אם לכתחילה אסור ליצור מדינה על פי תורה, הנה בדיעבד הרי יש כאן ממשלה האחראית על חיי מיליוני יהודים, וממילא מוכרח לעזור להם להגן עליהם בגשמיות וכן להשפיע עליהם ברוחניות להיטיב מצב בני ישראל הגרים שם ברוחניות, ולכן בדיעבד מוכרח לעזור לבניית וחיזוק המדינה. וכן הוא על פי הלכה ברורה, שיש לעזור לקיבוץ יהודים שמנהיגיהם עלו בחומה, דאפילו אם עברו על איסור השבועה, פשוט שמחוייבים להצילם ולעזרם לאחר המעשה ולא להפקירם, ח"ו, להשבעים זאבים שמסביבם.

משל למה הדבר דומה, לילד שלא שמע בקול הוריו ובקול מחנכיו וקפץ מהחלון רח"ל, ברור שיש להגביהו ולנקותו ולרפאותו וכו' ולעזור להוריו לקחתו לבית הרפואה ולרפאותו, אפילו אם בשעת מעשה לא מתחרט על מעשיו. או משל למי שרח"ל נישא לאשת איש למרות כל האזהרות ומוליד ממזר. הרי מן התורה מוכרח להציל חיי ממזר וגם לעזור לאביו להציל הממזר מסכנת נפשות, והעומד על דם ממזר זה עובר על איסור חמור וכו'.

וייתכן שלאחרי תש"ז תש"ח, הנה אפילו אם הלחי והארגון אשמים בכל ההתגרות, הנה בפועל במצב הפרעות של הערבים מוכרח להציל וכבר אין כאן יעלו בחומה.

ג. כל דבר ודבר בעולם הוא הכנה למשיח ולגאולה. ולא רק כל מצווה ומצווה וכל עבודה ועבודה במשך כל הדורות שכל כולם הם הכנה למשיח וגאולה, כמבור בתניא פרק ל"ז באריכות, אלא כבר אמר ר' יוחנן בסנהדרין לא איברי עלמא אלא למשיחא, ואם כן זוהי תכלית כל בריאת העולם. ואמונת בני ישראל היא שכל העולם כולו הולך לכיוון ביאת המשיח. וכמובן הרי זה כל מאורע ומאורע, ובפרט מאורע עיקרי, כמו בניית ארץ ישראל. וזהו חלק מהשתלשלות העולם מזמן בריאתו, שהולך לקראת השלמת הכוונה דדירה בתחתונים.

אמנם אין זה שיך לאתחלתא דגאולה, כלומר, התחלת הגאולה בפועל על פי הלכה. וגם העניין שהשם תוקע בשופר גדול להכין את בני ישראל לביאת המשיח הוא דבר גדול ומעורר וכו' והוא הכנה לגאולה, אבל אין זה עדיין מצב הגאולה בפועל. זה עדיין חלק מהגלות וההכנה למשיח. וכידוע מהשיחות של תשכ"ז ותשכ"ח, שגם מלחמת העולם הראשונה הייתה תקיעת שופר מאת השם, אבל כמובן זה היה גלות וחושך כפול ומכופל, ולא נגיד שכל הרציחות דמלחמת העולם הראשונה היו אתחלתא דגאולה! להיפך, הם היו חלק מייסורי הגלות בתור הכנה למשיח, על דרך חבלי לידה שהם לפני והכנה ללידה. ולא נגיד לאישה לא לצעוק כיוון שנולד לה ילד, דאמנם היא יודעת שזו הכנה ללידה, אבל עדיין יש כאן ייסורים גדולים כי זה לפני הלידה.

אפילו ברגע חורבן המר איתא במדרש שאז נולד מושיען של ישראל והתחילה הגאולה, וח"ו לומר שחורבן בית המקדש השני הוא הוא גילוי הגאולה על פי הלכה. זהו חורבן ולא גאולה! אלא שאמונתנו היא שכל ירידה היא צורך עלייה, ולכן סוף סוף בתוך החושך טמון האור ויתגלה בעתיד ואז יאמרו אודך הוי' כי אנפת בי גו'. משל למה הדבר דומה, למי שירקוד וישתה לחיים בתשעה באב, כי אז נולד משיח וממילא הרי זו שמחת הגאולה! דאף שאומרים נחם בגלל הולדת משיח, אבל בכל זאת עדיים נמצאים בגלות מר ותשעה באב הוא לא יום שמחה ומצפים לגילוי המשיח בפועל, שאז ייהפכו ימים אלו לשמחה ולמועדים טובים.

וכן בענייננו, בנוגע לארץ ישראל: כמובן שכל המאורעות דתש"ח מובילים לגאולה, והכל הוא חלק מתהליך ההכנה לגאולה, אבל זהו עניין של הכנה והכשרה, בתור חלק מהתפתחות העולם ואין לזה עניין לערב עם התחלת הגאולה כפשוטה. היו נסים גדולים ותקיעה בשופר גדול כדי לעורר את לב בני ישראל ולהשפיע עליהם לעשות תשובה ולהכין עצמם לגאולה, אבל עדיין אין כאן התחלת הגאולה על ידי משיח צדקנו.

ד. כל זה הוא אפילו אם בניית הארץ הייתה ממש על פי הלכה, שגם אז הרי זה דבר גדול אבל לא חלק מגילוי המשיח. בעניין זה מתוסף עוד דבר: אלה שבנו את מדינת ישראל החליטו שזו תהיה מדינה בלי התחשבות עם התורה והשולחן ערוך. ואדרבה. חלק מהתכנית היה ליצור 'עם חדש', שחדור עם לאומיות וציונות אבל לא יהדות ודת ישראל. וכידוע שהעבירו אלפי ילדי ישראל על דתם, ילדי טהרן, תימן, וזו פאותיהם ושלחום לקיבוצים והאכילום נבלות וכו'. והמדינה עצמה תמכה בשמירה על בתי עבודה זרה של הנוצרים וכו' וקבעו חוקים של חילול שבת וניתוחי מתים, עניינים היפך ההלכה, וקבעו כל הסיסמם של חינוך ממלכתי היפך תורת ישראל, והתירו גידול חזירים, ומיסיונרים, ועוד ועוד ל"ע, הרי שהמתנה שהקדוש ברוך הוא נתן לבני ישראל, לקחו המתנה והשתמשו במתנה זו כדי למרוד בו.

משל למה הדבר דומה, שאני מכניס אותך לביתי ואני נותן אותך רשות לאכול אצלי ולישון אצלי ולנוח אצלי, ואתה לוקח חייל מזוין וזורק אותי מהבית שלי! הרי כמובן שעצם העניין שאני נתתי לך מתנה הוא דבר גדול, ואחרים הרואים זה יגידו שזהו דבר גדול, אבל יש כאן גם בכייה והתאוננות על הבחירה שלך להיות כפוי טובה במידה אכזרית.

וידוע דברי רבינו שיום העצמאות ריחק הגאולה, כי המרידה הזו בקדוש ברוך הוא הייתה נוראה ואיומה וממילא רק ריחקה הגאולה. וממילא להגיד שמעשי עבירות ומרידה נגד השם הם חלק מהתגלות המשיח – הוא דבר מופרך. והתחלת הגאולה היא כשהקדוש ברוך הוא מתחיל לגלות בפועל ממש את הגאולה ואינו קשור עם הנס של ששת הימים או אנטבה או תש"ח וכו'.

ולכך הייתה ההתנגדות של רבותינו לציונות – כי ראשי הציונים היה חלק מעבודתם בציונות ולאומיות לסלק עול התורה מאחינו בני ישראל, כמבואר באריכות במכתב אדנ"ע שנדפס בקונטרס ומעין. וידוע דברי אדמו"ר מהר"ש שאמר שאם ארגון ביל"ו היה מוסיף "באור השם", גם הוא היה עולה. כלומר, המלחמה לא הייתה נגד יישוב ארץ ישראל שהיא מצווה גדולה, ובכל אופן מעשה טוב וחסוב, אלא נגד התנועה שהובילה את הקריאה הזו, שכל התנועה מעיקרה ומצד מייסדיה הייתה מלחמה נגד השם ונגד תורתו, מושתת על היסוד דככל הגויים בית ישראל.

והתנגדות זו לתכנית הציונים ליצור עם חדש, ככל הגויים בית ישראל, נשארה בתוקפה עד היום הזה, והוא חלק מהמלחמה נגד מיהו יהודי, לשנות הזהות היהודית ההלכתית לזהות יהודית מודרנית שאינה מיוסדת בשולחן ערוך רח"ל.

ה. כלל גדול בתורתנו "יתמו חטאים ולא חוטאים". וגם כופרים שבעבר נאמר עליהם מורידין ולא מעלין הרי בדורנו הם בחינת תינוקות שנשבו וחל עליהם פסק הרמב"ם הלכות ממרים שיש למשכם באהבה לתורה. ובפרט על פי תורת הבעל שם טוב, שבכל יהודי יש חלק אלוהי ממעל והוא קדוש מרחם בקדושה הכי נעלית. ובפרט על פי פסק דין התניא פרק ל"ב שמצוות אהבת ישראל היא גם לרשע גמור. ובקיצור – כל ההדגשה של תורת החסידות, ובפרט תורת חב"ד, על הניצוץ החבוי בכל יהודי, אפילו זה שרחוק בתכלית. וממילא, כל ההתנגדות להנהגה של הציונים היא לשיטה ודרך החיים אבל לא התנגדות ח"ו ליהודי בתור יהודי. ותמיד רוצים לקרב אותו ולמשכו לקדושה ולגלות בו הנשמה. זוהי התנגדות לציונות ולא לציונים בתור יהודים קדושים, בני אברהם יצחק ויעקב. ויתמו חטאים ולא חוטאים.

ומכאן הקירוב של רבינו לכמה מראשי הציונים וכו', כיוון שהוא ראה בהם את הנשמה היהודית והשתדל להבעיר נשמה זו עד שתאיר באור גדול ויקר ויעלה את נשמותיהם מרדת שחת. ולא הייתה זו הסכמה ח"ו לדרכם בחיים ולשיטתם בחיים ולשיטות שלהם, כי אם, אך ורק ראייה פנימית לתוך נשמותיהם הנמצאות בשביה בתוך הגוף ונפש הבהמית שלהם והדעות החיצוניות הכוזבות מא-ל-זר אשר בקרבך.

ו. הממשלה הציונית היא האחראית על כל תושבי ארץ ישראל ועל חינוך כל הילדים וכו'. ולכן כל דבר שאפשר לעשות כדי להכניס קצת יהדות בחברי ושרי הממשלה וכל מחליטי ההחלטות הרי זה צורך השעה, כי על ידי זה גורמים שבפועל ממש תהיה יותר יהדות אצל כל תושבי ארץ ישראל וכל ילדי ארץ ישראל. ולהתרחק מהם ולהגיד לא מהם ולא מהמונם, הרי בפועל ממש נגרם מזה שלילה לכל תושבי הארץ המרוחקים מהיהדות וכו'. ולכן עשה רבינו כל מה שהיה יכול לעמוד בקשר עם הממשלה וכל שריה וחבריה וחברי הכנסת ואני הצבא ואנשי החינוך וכו' ולנצל כל הזדמנות לקרבם לתורה ולמצוות ולהשפיע עליהם שינצלו השפעתם לחיזוק הדם בארץ הקודש, וכידוע עד כמה פעל על ידי הנשיא זלמן שזר וכיוצא ב.

ואף שאסור להתחבר לרשעים וכו', הנה בנוסף להנ"ל על תינוקות שנשבו, הנה אפילו אם תמצי לומר ששזר וחבריו לא היו בגדר זה, הנה כאשר על ידי ההתחברות לרשעים הוא מציל אלפי ילדי ישראל מהתבוללות וניכור מוחלט מהתורה ועל ידי הפירוד מהרשעים הוא גורם בעקיפין שאלפי ילדי ישראל יהיו הפקר וינתקו כליל ממורשת אבותם, הרי פיקוח נפש דמיליוני בני ישראל דוחה הכול. ואם לפיקוח נפש כפשוטו מותר, כל שכן לפיקוח נפש רוחני שמביאו לעולם הבא.

ז. בנוגע לביטחון המדינה, הרי פשוט שעל ידי חיזוק ביטחונה מגנים על מיליוני יהודים, שהיא מצווה רבה דפיקוח נפש ולא תעמוד על דם רעך וכו'. ומכאן האיסור החזרת שטחים שהיא מצד פיקוח נפש ולא מצד תמיכה בציונות. ואדרבה – ראשי הציונים שרצו ככל הגויים בית ישראל מוכנים להתפשר ולהחזיר שטחים מארץ ישראל לאויבינו כדי להיראות טוב בעיני העמים, ודווקא רבינו, שהתנגד לציונות וככל הגויים בית ישראל ואמר שעם לבדד ישכון והגויים יכבדו אותנו דווקא כשאנחנו יהודים גאים ובגויים לא יתחשב, אמר שאסור להחזיר שטחים כי זו פוליטיקה שמכניסה בסכנה חיי בני ישראל. וכמובן מצד כל זה יש חיוב לתמוך בצבא ישראל ולהגן עליו וכו'.

תשובתי

נהניתי מאד לקבל הדברים שכתבת בנושא יחס חב"ד, ובמיוחד כ"ק אדמו"ר זי"ע, לציונות ומדינת ישראל. הדברים ספוגים רוח חסידית ומושקע בתוכם כשרון רב, ידע וחתירה אל האמת.

אתכבד להרחיב מעט את הדיבור בנושא הכללי, שיש בו בלבול רב ואי-הבנה אצל רבים וטובים, והוא – ההבדל בין תש"ח לתשכ"ז.

נפתח בדבריו המפורסמים של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: לא מרצוננו גלינו מארץ ישראל ולא בכוחותינו נשוב לארץ ישראל. אבינו מלכנו הוא הגלנו מארצנו ושלחנו בגלות, והוא ית' יוליכנו וכו' וכו'.

דברי קודש אלה הם לכשעצמם מהווים בסיס להתנגדות רבוה"ק לתנועה הציונית, שנאבקה למען הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. כלומר: הגלות וגם הגאולה העתידה הן "בחיק הבורא", הסיבות, גם לזו וגם לזו, הן רוחניות אלוקיות בלבד (ובכלל זה התנהגותנו והפלותינו וכיו"ב), ממילא מובן ופשוט שכל נסיון שלנו "להיגאל" ב"כוחותינו" הרי הוא כמו הסיפור בתורה הקדושה (במדבר, י"ד, מ'–מ"ד) על נסיון דומה שהתורה קובעת עליו: "כי אין ה' בקרבכם", כיוון שזה נגד רצונו ית' ומהווה מרידה בה' ר"ל.

סיבה נוספת, ועיקרית גם היא, להתנגדות רבוה"ק להקמת המדינה היא כיוון שהרעיון הציוני היסודי הוא הרעיון של "ככל העמים בית ישראל". מייסדי התנועה הציונית סברו כי הרדיפות נגד העם היהודי נובעות בגלל היותו עם לא נורמלי: אין לו מדינה, אין לו שפה מדוברת, וכל החיים שלו הם מסביב לדת. לפיכך יש להתאמץ שהעם יהיה "נורמלי": מדינה משלו, עם משלו, שפה משלו ו"תרבות" שאינה קשורה בדת. תנאי חשוב ל"נורמליות" הוא שאומות העולם יקבלו את המדינה היהודית כמוכרת ב"משפט העמים".

מבחינה זו – ארץ ישראל אינה מטרה לעצמה אלא מהווה שטח מתאים (מכמה סיבות, ובראשן – סיבה היסטורית) להקמת מדינה יהודית. כלומר: ארץ ישראל אינה אלא טפלה למטרה העיקרית. לכן, כידוע, היו דיונים רציניים בקונגרס הציוני על אפשרות הקמת המדינה במקומות אחרים (כגון: אוגנדה).

התנועה הציונית עשתה מאמצים עצומים להשגת רשות ממדינות העולם להקים מדינה, המאמצים הצליחו וביום 29 בנובמבר 1947 (י"ז כסלו תש"ח) החליטה עצרת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות: יהודית וערבית. השטח שהוקצב למדינה היהודית היה קטן ולא כלל את ירושלים, חברון, שכם, בית לחם וכל הערים שהיו שייכות לעם ישראל בזמן בית המקדש.

ההחלטה האמורה של האו"ם התקבלה בשמחה עצומה בחוגים הציוניים (כולל הדתיים שבהם) והנוער יצא לריקודים בחוצות העיר. מבחינת הרעיון הציוני לא היה פגם כלשהו בעובדה שחלקה הגדול של ארץ ישראל לא נכלל בתחומי המדינה היהודית העתידה לקום.

הערבים מצדם לא קיבלו את תכנית החלוקה וטענו שכל הארץ שייכת להם, ואין ליהודים כל זכות בה, ויצאו למלחמה נגד היהודים.

ביום ה' אייר תש"ח הוכרז בתל אביב על הקמת המדינה היהודית. בכך הוגשם סוף-סוף למעשה הרעיון הציוני.

המדינה החדשה קמה על בסיס מוצהר של התנתקות משלטון הדת. המדינה הוכרזה כ"מדינה דמוקרטית". כידוע, היהדות אינה מכירה בדמוקרטיה (שלטון העם) מלבד בתחומים מצומצמים ביותר.

השינוי שחל בתש"ח בארץ ישראל – יש בו חיוב מסוים, והוא – האפשרות שניתנה לראשונה ליהודים כולם לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה, בלי ההגבלות שהיו עד אז. הצד השלילי הוא בעצם קיומה של מדינה הרואה עצמה "דמוקרטית" ומנותקת מן הדת (היו לזה גם השלכות חמורות מאד בהעברת המוני ילדים יהודים על דתם).

המתכונן ייוכח שיש צד שלילי נוסף בהקמת המדינה היהודית לפי החלטת האו"ם:

כאמור, מבחינת הרעיון הציוני אין חשיבות למקומה של המדינה היהודית, ובלבד שתקום מדינה יהודית "נורמלית", כדי שהעם היהודי יהיה נורמלי. העובדה שהמדינה הוקמה בארץ ישראל נובעת משיקולים טקטיים שונים, בהם, כמובן, השיקול ההיסטורי. לצורך זה הודגש שארץ ישראל היא "המולדת" של העם היהודי, ולכן פותחת "מגילת העצמאות" במילים: "בארץ ישראל קם העם היהודי" – דבר שהוא שקר גמור, ויש בו כפירה, ר"ל, שהרי לפני כן היו יציאת מצרים ומתן תורה – במדבר סיני (וגם אם יוסבר שהכוונה היא לברית בין הבתרים עם אברהם אבינו – הרי קשה מאד להגדיר את הברית הזאת כ"יצירת עם").

מסיבה זאת לא ראתה התנועה הציונית כל פגם בכך שרוב שטחי ארץ ישראל, ובהם הערים הקדושות ביותר, לא נכללו בתחום המדינה היהודית. לא הושמעה כלל כל שאיפה להרחבת השליטה היהודית על כל ארץ ישראל. גם ב"מגילת העצמאות" אין זכר לכך שכל ארץ ישראל שייכת לנו.

השמחה הגדולה על הקמת המדינה, שמחה הנמשכת עד היום בקביעת יום ה' אייר ליום חג כאחד מחגי ישראל (ואמירת הלל כחוגי הציונות הדתית) – אומרת באופן מוצהר וחד-משמעי: ויתור על שלמות הארץ, והסכמה ברורה בלב שלם שיש מקום וצידוק לטענת הערבים שארץ ישראל שייכת ל"עם הפלשטיני", אלא שכיוון שגם לנו יש זכויות בארץ עליהם להתחשב בכך ולהרשות גם את קיומה של מדינה יהודית יחד עם מתן זכויות שוות לערבים היושבים בה.

הערבים מצדם לא היו מוכנים – ולא מוכנים עד היום – להשלים עם כך שיש ליהודים זכות בארץ ישראל. הם חוזרים ומשמיעים כל העת ללא הרף את הטענה: "לסטים אתם". הם לא מסתירים את שאיפתם לגרש את היהודים (ובמיוחד אלה שעלו לארץ במהלך השנים האחרונות) מן הארץ, ואף להשמיד אותם ר"ל, היה לא תהיה. לכן לא חדלו, עוד לפני קום המדינה ובמיוחד לאחר הקמת המדינה, להתנפל על יישובי יהודים ולשפוך דם יהודי. כך נפלו אלפי קרבנות יהודים הי"ד.

מובן ופשוט שחובה עלינו להגן על עצמנו ולצאת בנשק נגד הזוממים לכלותינו. ואכן – ב"ה, בחסדי שמים – היו נסים גדולים שהביאו להצלחות גדולות לצבא היהודי ולסיכול מזימתם השטנית של האויבים.

לפי זה מובן ופשוט שלאחר שהוקמה המדינה היהודית, גם אם לא היה זה מלכתחילה הדבר הרצוי, כמפורט לעיל – אין כל ספק וספק ספיקא שיש לשמור על חיי היהודים תושבי ארץ הקודש ולהלחם נגד הזוממים לכלותם ולגרשם ר"ל.

ידועה ההגדרה היפה: ההכרה במדינת ישראל היא "דה פקטו" אם כי לא "דה יורה", במצב הנוכחי מדובר במציאות עובדתית וקיימת שיש לשמור עליה ואף לפתח אותה ולטפח אותה בכל התחומים. יחד עם זה מובן שיש לעשות הכול, בכל הדרכים האפשריות, להיטיב מצב הדת, וביטול, או מינוס והפחתת, חוקים אנטי-דתיים, דווקא לצורך קיומו של העם היהודי בארץ הקודש!

בשנת תשכ"ז חל מפנה עצום בתולדותיה של מדינת ישראל:

כהמשך להתנפלויות הערבים על יהודי ארץ הקודש, במזימה לכלות ולהשמיד, ר"ל, הייתה בתחילת קיץ תשכ"ז התנפלות מאורגנת של כל הצבאות של המדינות הערביות על מנת לכבוש את מדינת ישראל. מדובר בצבא מצרים, סוריה, ירדן, עירק ולבנון – צבאות מאומנים ומחומשים בנשק חדיש.

הקדוש ברוך הוא, שומר עמו ישראל, נתן את הכוח לצבא היהודי, לא רק להדוף את ההתקפות הרצחניות, אלא גם – תוך כדי המלחמה – להתקדם ולכבוש את כל שטחי ארץ ישראל וחצי האי סיני ורמת הגולן ולהשתלט עליהם בלי תכנון מוקדם.

היה כאן תהליך הפוך מתהליך הקמת המדינה:

- א. לא היה זה בהסכמת אומות העולם, כי אם בניגוד לדעתם.
  - ב. חזרה שליטה יהודית על כל שטחי ארץ ישראל, בניגוד לכוונות ולתכניות של ראשי המדינה, שלא ציפו כלל לזה ואף לא היו מעוניינים בכך, אלא שכך התגלגלו הדברים תוך כדי הלחימה, על פי ההשגחה העליונה.
  - ג. לא היה בזה כל ביטוי לשאיפה להיות "ככל העמים", שכן מבחינה זו לא היוו השטחים המשוחררים כל חיזוק לרעיון זה, כי אם ההיפך.
  - ד. הנסים הגלויים שהיו במלחמת ששת הימים, של מעטים מול רבים ועצומים, היו גדולים מאד והביאו להתעוררות עצומה בקרב כל העם היהודי, הן בארץ והן בתפוצות.
  - ה. נוצרה לראשונה בהיסטוריה (מאז חורבן הבית) גישה חופשית ובטוחה של כל יהודי לכל המקומות הקדושים בארץ הקודש (הכותל המערבי, מערת המכפלה, קבר רחל, קבר יוסף הצדיק, קבר שמואל הנביא, קבר שמעון הצדיק, הר הזיתים). ואכן, מיליוני יהודים החלו מאז ועד היום לנהור למקומות הקדושים ולהתעורר בתשובה.
- יצוין במיוחד מבצע תפילין על יד הכותל המערבי, המתקיים מאז, שבמסגרתו הניחו כבר מאות מיליוני יהודים תפילין, מהם בפעם הראשונה בחייהם.

מכל האמור לעיל מתברר שקיים הבדל תהומי בין האירועים של תש"ח לבין האירוע של תשכ"ז.

כללית: בשנת תש"ח – הגשימה התנועה הציונית את הרעיון של "ככל העמים בית ישראל" על ידי הקמת מדינה בשלטון יהודי, בחלק קטן מאד של ארץ ישראל, ובלי רוב המקומות הקדושים, בהצהרה ברורה על היותה "דמוקרטית" ו"נורמלית" עם שוויון זכויות לכל הדתות. בשנת תשכ"ז – העניק הקדוש ברוך הוא לעם ישראל, ברוב חסדו ובנסים עצומים וגלויים, את רוב שטחי ארץ ישראל, על מקומותיה הקדושים, ובאופן "בלתי נורמלי" ו"בלתי דמוקרטי" לחלוטין.

השלטון הציוני, הן ה"ימני" והן ה"שמאלני", ראה ורואה בשטחים ששחררו נטל כבד ולא נכס, כיוון שהחזקתו בידי יהודים היא לצנינים בעיני אומות העולם, שהם "ברוב חסדם" (חסד לאומים חטאת) "הואילו" לאפשר שלטון יהודי על חלק מהארץ, כאשר בד בבד הם טוענים שגם לערבים יש, כביכול, זכות שלהם בשטחים בארץ ישראל, עקרון של "שתי מדינות לשני עמים", ר"ל.

כ"ק אדמו"ר הזקן כותב שכיוון שהגלות החלה, כידוע, מחטא המרגלים, שעליו נאמר "וימאסו ארץ חמדה" (תהלים, קו, כד), לכן הדרך לביטול הגלות, וממילא להבאת הגאולה, היא באהבת ארץ הקודש שהקדוש ברוך הוא הנחיל לעם ישראל.

האיסור להחזיר שטח כלשהו בארץ ישראל לגויים, אפילו תמורת "שלום", הוא איסור חמור ביותר, שכן דרישתם לקבל שטחים מארץ ישראל מנומקת בטענה שהארץ שייכת להם וממילא כל ויתור של היענות לדרישות מתפרש כהסכמה (אפילו בדיעבד) עם כך, בניגוד לכתוב בתורה שארץ ישראל שייכת רק לעם ישראל.

נוסף לכך קיים הטעם של פיקוח נפש והעמדה בסכנה את חייהם של יהודי ארץ הקודש, שהרי הנסיון הראה שכלשטח שהם מקבלים מקרב את כלי הנשק הקטלניים ליישובי היהודים.

אסור גם להיכנס אתם למשא ומתן בנושא זה – הן לפי הטעם של פיקוח נפש, שכן זה עצמו מגביר אצלם את הרצון לפגוע ביהודים, וכל שכן לפי הטעם העיקרי של קדושת ארץ ישראל ושייכותה לעם ישראל על פי התורה, משום שכל נכונות למשא ומתן מהווה, ר"ל, הסכמה לאפשרות שארץ ישראל שייכת גם לגויים.

כמה הערות לדברים שכתבת:

באשר לנימוק השני מדוע לא חלה בענייננו השבועה של "אל תעלו בחומה" (כי הצד השני הפר את השבועה) – מסופקני אם אפשר לקבוע מדעתנו דבר זה.

באשר להסבר על התחברות לרשעים וכו' – קירוב יהודים לריבוננו של עולם אינו "התחברות" כלל וכלל. האם כאשר רופא מטפל בחולה הוא מתחבר אתו?

ועוד אוסיף: כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר לא פעם שהמדינה היא גלות ככל הגלויות (פתח דבר לקונטרס חג השבועות תש"ט) ועוד.

הנני מאחל לך הצלחה רבה בעבודת הקודש

מכתב נוסף של הרב י.ג.

רוב ת"ח ת"ח על הערותיו והארותיו, ובמיוחד על התגובות החמות וההדים מכת"ר שליט"א.

עדיין יש לי כמה שאלות:

לא הבנתי אל נכון אם לדעת רבותינו היה כאן איסור עלייה בחומה, או בסגנון אחר, אם החלוצים והציונים היו יהודים יראי שמים ורצו לבנות ממשלה משלהם לא בתור גאולה ולא בתור תחליף לדת ח"ו, האם יש בזה איסור? האם זה נקרא "לא בכוחותינו נצא מהגלות", כי אין זה בתור גאולה רק בתור יישוב ארץ ישראל ומקום בטוח לבני ישראל בזמן הגלות?

גם לא נתברר לי אל נכון החילוק החריף בין מכתב אדנ"ע המיוחד בחריפותו נגד כל העניין, ובין הא לדוגמא שרבינו שלח כמדומה עשרת אלפים דולר לראש הממשלה יצחק רבין כמדומה בתשל"ו ליישוב הארץ. כלומר, האם כל החילוק הוא לכתחילה ובדיעבד, או שהשואה באמת שינתה את ההשקפה שצריך מדינה משלנו, או משהו אחר? או, ותורה היא וללמוד אני צריך וימחול לי כת"ר על החוצפה, האם ייתכן לומר שההיסטוריה כביכול הוכיחה שדעת גדולי התורה לא הייתה מדויקת ולכן שינה רבינו קצת ההשקפה שהמדינה היא ברכה מן השמים ולא קללה?

בסגנון פשוט: נראה לי כמעט ברור שעם כל ההסתייגות, היה לרבינו איזה רגש חיבה לזה שיש ממשלה יהודית בארץ הקודש והם שומרים על עם ישראל. האם אני טועה? האם הוא ראה את המדינה באמת בתור טרגדיה? האם רצה באמת לכתחילה שהבריטים או הערבים ישלטו בארץ ישראל, כשיטת סאטמר?

וימחול לי כת"ר אם אוסיף עוד שאלה חוצפנית: האם ייתכן שכמה מאנשי חב"ד בארץ ישראל הושפעו בכירור השיטות בזה לא רק מרבינו אלא גם מהיישוב הישן, העדה החרדית, סאטמר וכו', ואם כן יש כאן ערבוב שמן למנורה ושמן למנחות? כלומר, אם נעשה בירור מקיף מהי שיטת רבינו על המדינה מבלי לערב שום שיקולים ושיטות אחרות, אפילו לא מהחרדים לדבר השם, מה תהיה התוצאה מזה? מה יהיו החילוקים בין רבינו ושאר החרדים הקנאים לדבר השם נוסח הרב זוננפלד, הר"ע בלוי, הרב מברייסק, המונקאטשער וכו', הן מלפני קום המדינה והן לאחרי?

בעניין החזרת שטחים: במחילת כבוד תורתו, לפענ"ד הנקודה היא אחרת: אם באמת מסירת שטחים הייתה מועילה להצלת נפשות, אולי היה

חיוב להחזיר שטחים, מצד פיקוח נפש שדוחה כל התורה כולה. ואין זו שעת השמד או ערקתא דמסאני, כי החזרת השטחים אינה כרוכה בהעברה על דת ישראל או אפילו העברה על מצווה, כי אם הצהרה שלתועלת שלום ומניעת שפיכות דמים מוותרים על הממשלה היהודית במקומות אלו. ואף שהערכים יפרשו זה כהודאה מצד היהודים שארץ ישראל אינה מתנת אלוקים אליהם, ייתכן שעדיין יש חיוב להחזיר, כי אולי אין זה גדר שעת השמד.

ויש לי ראייה לדבר: מכתב רבינו לרבי אייזיק שווי ז"ל, לערך תשל"ח, נדפס בלקו"ש, ושם כתב שאם היו המומחים הצבאיים אומרים שעל ידי החזרת שטחים יהיה שלום, חייבים להחזיר על פי שולחן ערוך. וכמדומה לי שבתשעים ותשעה אחוז מהשיחות ההתנגדות היא אך ורק מטעמי פיקוח נפש. ורק פעם אחת, בשיחה עם משה קצב, 'י שבט תשנ"ב, דיבר רבינו על לא תחנם ועל חילול השם.

אם כך, מה התועלת מהרש"י הראשון? ברור מללו של רבינו במכתב לגאולה כהן ולמר שזר מתשכ"ט, נדפסו באג"ק, בסגנון הפסוק כח מעשיו הגיד לעמו, שיהודים לעצמם צריכים לדעת שאין הם לסטים, כי זו מתנת השם אליהם. וזה העיקר, שבני ישראל לא יפסידו המורל שלהם על ידי זה שיאמינו לערבים שהם לסטים. ולדאבוננו רואים שזה החורבן הכי גדול, מהסופרים בעיתונות הישראלית והפרופסורים בארצות הברית שבאמת מאמינים שלסטים אתם.

כלומר, נניח שזה פיקוח נפש להחזיר שטחים. אבל סוף סוף שואל היהודי: האם לנצח נלחם נגד עם חף מפשע, ונכבוש אותם ונשעבד אותם ונגזול מהם החירות, בגלל החירות והמנוחה שלנו? אתמהה. הלב היהודי הנאור לא סובל זה! ולזה צריך הרש"י הראשון, להחדיר בקרב העם כח מעשיו הגיד לעמו.

עוד הפעם אודה מאד לכת"ר על הזמן ועל ההשקעה בבירור העניין בשבילי, ואסיים בכבוד ובברכה חמה.

תשובתי

קיבלתי מכתבך, וההתנצלויות שבו מיותרות לחלוטין, כי על כגון דא נאמר: "מיני ומינך" וכו', ורצוי וחשוב ומועיל להעלות הרהורים ושאלות וספקות, על מנת ללבן במשותף את הנושא לטובת הרבים.

אענה על ראשון ראשון:

א. לשאלתך בקטע הראשון:

ברור שרבוה"ק וכל גדולי ישראל עודדו עלייה לארה"ק ויישובה, וידועים דברי כ"ק אדמו"ר הזקן באגרותיו הק' על: חיזוק ישיבת א"י, וממילא אין בכגון דא (כמו עליית החסידים בשנת תקל"ז) שמץ של איסור "אל תעלו בחומה" ח"ו.

אך לא מובנת כלל האפשרות התיאורטית שיראי שמים יקימו ממשלה – האם הכוונה שהיו נלחמים בנשק עם השלטון התורכי או הבריטי או שהיו משיגים בדרכי נועם שהשלטונות הגויים ינטשו מרצונם ובטוב לבם את השלטון לכבודם? – האפשרות הראשונה היא ממש "עליה בחומה" ו"בכוחותינו" והיא מופרכת לחלוטין. האפשרות השנייה היא, כמובן ופשוט, בלתי מציאותית כלל והיפותטית ביותר, ואין כל טעם לדון בקס"ד כזו. עם זאת, אין ספק שאם מדובר במצב שהמדינה הייתה מתנהלת על פי חוקי התורה, הרי זה מצב ראוי ומשמח, ואין כל פגם בכך, ואדרבה, אבל אם לצפות לישועה – מוטב לצפות לישועה על ידי המשיח ולא לאפשרות המזרה הנ"ל.

ב. לא מובנת הסתירה בין מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע לכך שכ"ק אדמו"ר זי"ע שלח כסף לראש הממשלה השמאלני ליישוב הארץ. הרי הממשלה היא שבדרך כלל בונה את הארץ!

כבר צוין לעיל כי דעת רבוה"ק היא שחובה לחזק את יישוב ארץ ישראל, וראה גם בספר "ביאורים בהלכות בית הבחירה", שיחה ב, הערה 35: "רבותינו מסרו נפשם (ההדגשה במקור!) על חיזוק א"י".

ג. אינני רואה כל סיבה, גם בשכל האנושי הכי פשוט, לומר כי חל שינוי בדעת רבוה"ק בעניין הציונות והמדינה. ראינו ושמענו דברים חריפים ביותר של כ"ק אדמו"ר זי"ע בנושא, בהזדמנויות רבות, ואפילו באזני ראשי המדינה. ידוע שמר שזר אמר שבנושא זה כ"ק אדמו"ר זי"ע "גרוע" (מבחינתו) יותר מאשר חותנו...

ובאמת, המציאות לעיני בשר מוכיחה כי לא חלה הטבה, ולהיפך, בענייני הדת בארה"ק. התמיכה הממשלתית במוסדות הדת היא מכספי משלם המסים, אשר ארבעים אחוזים מהם הם שומרי מצוות או לפחות מסורתיים (והרי גם המוסדות המוסלמיים והנוצריים מקבלים תמיכה לא פחות מאשר, להבדיל, מוסדות הדת היהודיים).

לרבינו היה אכן, כדברייך, רגש חיבה לממשלה היהודית בארץ ישראל, ואין ספק שזה עדיף מאשר שלטון נוכרי. השלילה הייתה בשאיפה ובמעשים

להגיע לכך כאשר ארץ ישראל הייתה בשליטה גויית, ומה שגרוע יותר – שהסיבה לכך הייתה בשביל להקים כאן "עם חדש", "ככל הגויים".

ד. יש הבדל עצום בין שיטת סאטמר ונטורי קרתא בהתייחסות למדינה לאחר שהוקמה, שזה עניין של "בדיעבד" (דה פקטו) והאלטרנטיבה היא שעם ישראל יחזיר אותה לשלטון גויים, דבר שנשלל בתכלית.

לשיטת סאטמר ונטו"ק – כיוון שהורתה ולידתה של המדינה לא בקדושה, הרי זה עניין של "סטרא אחרא", רחמנא לצלן, ואסור לשתף פעולה אתם גם בדיעבד. מסיבה זו הם שוללים, כידוע, את ההשתתפות בבחירות לכנסת ולא לקבל מהם תמיכה וכו', ואין זו דעת רבוה"ק (הבחירות הראשונות היו בשנת תש"ט וכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע הורה להשתתף בהן) וכן גדולי ישראל האמתיים כמו כ"ק הרה"ק מוהר"א מבעלז זצוק"ל, הגאון האדיר שר התורה מטשעביץ זצוק"ל, ועוד ועוד.

ה. כל מי שזכה להתקרב לאורו הגדול של כ"ק אדמו"ר זי"ע, גם מן החוגים החרדיים ביותר בארה"ק (ויש ת"ל מאות ואלפים מהם כ"י), לא הביאו אתם שום דעה קדומה, כי אם ידעו והבינו והאמינו כי "אין לנו אלא דברי בן עמרם" ומשה אמת ותורתו אמת. דעתו הקדושה בכל נושא ברורה ומפורשת, ובכלל זה בנושא הנידון, וכל מי ששייך לחב"ד מבטל עצמו לגמרי לרצון כ"ק אדמו"ר זי"ע. מובן שאלה שאתה מתכוון אליהם – כל השקפותיהם ודעותיהם הן רק על פי דעתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר היא ברורה לחלוטין ואין בה כל ספקות (לולא הפרעות מתוכנו, "ממך ייצאו", היו מצליחים להביא את כל הציבור החרדי או רובו לחב"ד). מן הסיבה האמורה הם גם נאמנים לרעיון שלמות הארץ ושלמות העם, גם כאשר אחרים הנתונים להשפעות זרות עזבו את הנאמנות הזאת ותולים בוקי סריקי ח"ו בדעת קדשו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

ו. דעתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע בעניין איסור החזרת שטחים ברורה לכל מי שלומד אותה, בשיחותיו ואגרותיו הקדושות, בלי דעה קדומה, והיא: אמנם יש גם עניין של פיקוח נפש בהחזרת שטחים, כפי שכ"ק אדמו"ר זי"ע חזה מראש וכפי שרואה זאת עתה כל בר דעת, אך לא זה היסוד העיקרי של האיסור.

את הטיעון שלך שמעתי מפי בעלי אינטרס פוליטי מובהק, ובמחילה מכבודך, "זכית" לכוון לדעתם המוטעית, וכדלהלן:

1. מכתבו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שאתה מזכיר הוא בתקופת הסכם "קעמפ דייויד" על החזרת סיני ובא במענה לטענה שסיני

אינה ארץ ישראל ולכן מותר להחזירה (את זה טען גם מנחם בגין שהוא שחתם על ההסכם), ועל כך השיב הרבי שלגבי פיקוח נפש אין הבדל בין סיני לארץ ישראל, ורק אם יפתרו את הנ"ל אז וכו'.

2. את המושג "שלמות הארץ" לא המצאתי אני, והוא מוזכר במכתבי ושיחות כ"ק אדמו"ר זי"ע יחד עם "שלמות העם" ו"שלמות התורה".

3. את "רש"י, בראשית, א, א" לא אני המצאתי... הרבי הוא שחזר והזכיר זאת עשרות פעמים.

4. חבל שהתרשמותך הכללית מן השיחות היא שתשעים ותשעה אחוז מהן הן על פיקוח נפש. כמו בכל כגון דא – מיותרת כל התרשמות, כי "ניתי ספר וניחזי", כל שיחות הקודש בנושא זה, או רובן, באו ת"ל בדפוס בספרים, ובמיוחד בספר הנפלא "קראתי ואין עונה", שני כרכים המכילים יותר מאלף עמודים, שנערך על ידי שני אברכים חסידיים רציניים (ולבקשתם מתפרסם בראש הספר מבוא שכתבתי). הוא נא לפתוח ספר זה וללמוד היטב את השיחות והמכתבים מראש ועד סופם ותדע לנכון ובדיוק את דעתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

אמנם הנושא של פיקוח נפש תופס מקום נכבד מאד, כי במציאות אכן יש פיקוח נפש בהחזרת שטחים, וכיום הכול מודים בכך! – אבל בשיחות רבות מאד (אולי מאות!) מדבר הרבי על כך שהקדוש ברוך הוא נתן לנו את ארץ ישראל מתנה והיא שייכת לנו וכו' וכו'.

גם "רש"י הראשון" מוזכר בפירוש בשלושים ואחת שיחות, מתוך מאות שיחות שמוזכר בהן עניין ארץ ישראל. נוסף לכך התפרסמו לאחרונה מכתבים ושיחות קודש ולא מוזכר בהם כלל פיקוח נפש (אציין כאן לשיחת י"ג תמוז תשכ"ט – שם מוסבר כי הנושא הביטחוני אינו אלא לבוש טבעי לרצון הקדוש ברוך הוא של שלמות הארץ כדי להקל עלינו להסביר את הדברים, ולמכתב מכ"ח סיוון תשכ"ז למר אברהם הרצפלד).

5. מגוחך מאד, במחילה מכבודך, ההסבר שהזכרת עניין זה באה רק כדי לחזק את המורל וכדי שלא יהיו נקיפות מצפון על כיבוש עם חף מפשע רק כדי שתהיה לנו מנוחה. נוסף לכך שההסבר לכשעצמו מוזר – הרי גם כאשר מדובר בפיקוח נפש אין צורך לשום אדם נורמלי בהסבר נוסף. הכלל של "הבא להורגך השכם להורגו" הוא כלל פשוט לפי כל היגיון אנושי.

6. ההסבר האמור מוזר ומגוחך עוד יותר: וכי תעלה על דעתך שכל הזעקות של כ"ק אדמו"ר זי"ע בנושא ארץ ישראל (ואפילו אם היה זה פעם אחת בלבד!) הן רק כדי לשמור על המורל?!?

7. כל ההתנחלויות והיישובים שהוקמו בשטחים ששחררו במלחמת ששת הימים וכ"ק אדמו"ר זי"ע עודד את התופעה, כידוע, כולל חברון וירושלים העתיקה, אינם מוסיפים מאומה מבחינת פיקוח נפש, ואדרבה. מבחינה זו, די שיהיו מחנות ובסיסי צה"ל.

8. מבחינת פיקוח נפש יש להחזיר לערבים גם ערים ושכונות בתוך תחומי מדינת ישראל שלפני מלחמת ששת הימים והם דורשים אותן בקול רם ומצהירים שימשיכו להילחם בנו עד שהכול יעבור לידיהם. לידיעתך: הערים יפו, לוד, רמלה ועכו, רוב מערב ירושלים (ארבע עשרה שכונות) וחלקים מטבריה וצפת ועוד – היו מיושבים בערבים.

9. מבחינת פיקוח נפש – הסטטיסטיקה אומרת שבהפלות יזומות, תאונות דרכים, עישון סיגריות ועוד, יש יותר קרבנות מאשר במלחמת הטרור. מדוע עדיף פיקוח נפש זה מפיקוח נפש זה?

10. כידוע, כ"ק אדמו"ר זי"ע הביע דעתו הק' כמה וכמה פעמים שלא רק שאסור להחזיר לגויים אף שעל אלא שאף אסור להיכנס בכלל למשא ומתן אתם (ואפילו על אוטונומיה!). אם אתה צודק בכך שסיבת האיסור היא רק פיקוח נפש, וממילא, כלשונך, "אם באמת מסירת שטחים הייתה מועילה להצלת נפשות אולי היה חיוב להחזיר שטחים... הצהרה שבשביל שלום ומניעת שפיכות דמים מוותרים על הממשלה היהודית במקומות אלה" – אם כך למה אסור לנהל משא ומתן? הרי בלי משא ומתן אין שום אפשרות להגיע לאפשרות של מניעת שפיכות דמים על ידי החזרת שטחים!

האיסור של ניהול משא ומתן בכלל, אפילו לשם נסיון ובדיקה, יכול להיות רק אם אנו סבורים שאין כלל וכלל מקום להחזרת שטח כלשהו ואפילו תמורת שלום וכו', כי אסור לנו לוותר על מתנה של הקדוש ברוך הוא (אנו רואים אכן שהן ה"ימניים" והן ה"שמאלנים" מצהירים השכם והערב על נכונותם להחזרת שטחים על ידי משא ומתן וכו' – האם הדבר תואם את דעתו הקדושה של הרבי בנידון?!).

כבוד רב ובברכת הצלחה בעבודת הקודש

מכתבו של הרב י.ג.

לפני זמן מה שוחחתי עם אברך רציני מחסידי סאטמר בויליאמסבורג, וסיפר לי שהוא לומד ליקוטי שיחות והתבטא שברור לו שהרבי לא היה ציוני כלל וכלל אבל מצד שני הוא לא מבין מהי כן שיטתו. ניסיתי קצת להסביר לו, ואז ראיתי שגם לי חסר ידע בנושא. התחלתי לעבור על המכתבים והשיחות של כ"ק אדמו"ר זי"ע בנושא זה, קראתי בהתעניינות המכתבים של הרה"ח אוריאל צימר ז"ל שנדפסו ב"אגרות חסיד", גם קראתי כמה כתבות ומאמרים של כבודו בנושא זה שמצאתי בגליוני כפר חב"ד משתמ"ה ששפכו אור על הנושא.

אחר כך קראתי את החוברת "יהדות התורה והמדינה" מאת הרה"ח אוריאל צימר ופשוט הבנתי יותר טוב הרבה מהאגרות של הרבי בנושא זה. אמנם לא מוזכר בה כלל אודות שלמות הארץ, כי היא יצאה לאור בשנת תשי"ט, אבל מצאתי מה שכבודו פרסם בביטאון פרדס חב"ד וזה 'השלים' את שהיה חסר.

בכל מקרה ברצוני לשאול: בחוברת הנ"ל מוסבר שבאם ישנו איזה שהוא סוג של הכרה במדינת ישראל הרי זה לכל היותר "דה פקטו" ותו לא. ולכאורה, האם זה מתאים עם השיטה שהחיוב "לא תחנם" חל על כל השטחים המשוחחרים ועם ההלכה של פיקוח נפש שלזה יש צורך במוסד שמגן על בני ישראל, שעל פי זה היחס למדינה או לממשלה לכאורה (בתחום זה) צריך להיות באופן של "דה יורה" (כלי יחס לציונות כמובן)? האם זה נכון לשיטת כ"ק אדמו"ר זי"ע?

דרך אגב, פורסם לאחרונה שבשעתו, הן בשנות הלמ"ד והן בשנות המ"ם, הייתה הוראה ברורה ממזכירות הרבי לצא"ח בניו יורק ולאילו שהיו האחראים על טנקי המבצעים מדי יום ראשון במנהטן שאין להן לחנות הטנקים ולעשות מבצע תפילין בצעדה השנתית למען מדינת ישראל, כדי שלא יקשרו בשום אופן את חב"ד עם הצעדה, אבל יכולים לעשות מבצעים עם משתתפי הכינוס במרחק כמה רחובות ליד תחנות הרכבת הסמוכות.

ועוד שלח לי חבר מרשימת הר' צבי פוגלמן ע"ה בה סיפר בין השאר: בשנת תש"ט קיבל כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ אזרחות ארצות הברית, ועשו מזה שטורעם גדול, הביאו את השופט ל-770 ועשו תמונות וכו'. ואמר אז כ"ק אד"ש: הטעם שכ"ק מו"ח אדמו"ר בחר דווקא עכשיו להיות אזרח ארצות הברית זהו בשביל "להוציא מלבן" (של הציונים). מאחר שעכשיו הוקמה המדינה, ער האט זיך איינגעקערט ספעציעל ער זאל ווערן יעצט א אזרח".

ע"כ. מעניין הוא שהיה זה דווקא אדמו"ר זי"ע שהשתדל ופעל את קבלת האזרחות עבור כ"ק חמיו.

אבקש מכבודו, בכבוד ובהערצה, אם יוכל להאיר עיניי.

תשובתי - הפניה למאמר ששלחתי ליו.ג.

על מכתבך ניתן לומר "שאלת חכם - חצי תשובה", ואולי תשובה מלאה. אני מצרף לך כאן רשימה נרחבת על הנושא שכתבתי בעקבות מכתב נוסף שקיבלתי בשם כמה שלוחים המתחבטים בשאלה שהעלית במכתבך. אני מקווה שהדברים יספקו אותך.

בברכת הצלחה בכל ענייניך בכלל ובפרט

מכתב נוסף של הרב י.ג.

נפגשתי עם כמה מאנ"ש והשלוחים, וכולם הביעו דעה שיש צורך אחת ולתמיד להביא עמדת כ"ק אדמו"ר זי"ע בנדון זה באופן ברור, מרוכז ומסודר ושיכלול כל הקצוות של המטבע. רשימת כת"ר מהווה יסוד להבנת העניינים הקשורים עם נידון זה, אבל היא מרוכזת בעיקר בנושא שלמות הארץ. חושבני שכדאי יהיה להרחיב את הרשימה ולשלב בתוכה גם הנושא של "מיהו יהודי", כך שתהיה רשימה כוללת, מקיפה ומשלמה יותר, וכך גם יתקבל יותר בקרב אנ"ש. הרבה מצעירי אנ"ש יודעים אודות מאבקו הק' של הרבי על מיהו יהודי אבל לאו דווקא תופסים שבעיה זו נעוצה ברעיון הציוני והקמת מדינת ישראל.

בנוסף, היו לי כמה שאלות בקשר עם כמה פרטים המובאים ברשימה:

א. האם כת"ר יכול לבאר זה שהמציאות העובדתית שישנו "שלטון יהודי" אינו מהווה העצמאות המיוחלת אלא הוא נשאר חלק מהגלות (ראיתי שהרבי נתן דוגמא כמה פעמים שהוא על דרך "ועד ארבע ארצות"), שהרי בהקמת המדינה, כפי שכתבתם, "הוגשם סוף סוף למעשה הרעיון הציוני", שמזה יכול להשתמע שכן הצליחו הציונים בשאיפתם להיגאל בכוחותיהם הם.

ב. ברשימתכם מובא: "השינוי שחל בתש"ח בארץ ישראל – יש בו חיוב מסוים, והוא – האפשרות שניתנה לראשונה ליהודים כולם לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה, בלי ההגבלות שהיו עד אז". האם יכול כת"ר לפרט יותר נקודה זו?

ג. שם מבואר: "בשנת תשכ"ז העניק הקדוש ברוך הוא לעם ישראל, ברוב חסדו ובנסים עצומים וגלויים, את רוב שטחי ארץ ישראל", ושכל זה היה בלי תכנון מוקדם, וממשיך לבאר שאסור להחזיר שטח כלשהו ולא רק מטעם פיקוח נפש. האין זה אומר שעצם מציאות קיום "שלטון יהודי" בזמננו הוא דבר רצוי למעלה ובבחינת "דה יורה" למטה (לולא הקמתה באופן דמוקרטי ומנותק מן הדת)?

ד. בספר השיחות של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע משנת תש"ח (עמ' 162), מסעודת יום ב' דראש השנה (לפני 29 בנובמבר), משבח אדמו"ר נ"ע את היהודים בארץ הקודש המוסרים נפשם עבור אחינו בני ישראל בארץ הקודש, שעבודתם טובה, ומברך אותם שיצליחו למרות שהם צריכים תיקון בקיום המצוות ויש לקרבם לקיום המצוות, אבל יש לברך אותם על הדברים הטובים שעושים. וכן בסעודת ליל שביעי של פסח (עמ' 216) אומר שהם עושים הרצון של מעלה, הגם שבעניינים אחרים הרי הם חסר, אבל בעניין

זה שהם עושים הרי הם צודקים. ולכאורה, הרי היא היא הפעילות שסוף סוף הביאה להקמת השלטון היהודי בארץ הקודש!

אם כי ברור לכל בר דעת שאין כל זה שייך לציונות וכו', אבל סוף סוף נשאלת השאלה: מה נשתנה אז?

ה. האם לדעת אדמו"ר מהור"צ והרבי זי"ע 'הג' שבועות חלו בשנת תש"ח?

ו. ברשימה מובא: "הם לא מסתירים את שאיפתם לגרש את היהודים (ובייחוד אלה שעלו לארץ במהלך השנים האחרונות)". לאיזו תקופה הכוונה ב"שנים האחרונות"?

על ידי ביאור השאלות הנ"ל, תהיה לנו תמונה שלמה וברורה יותר בנושא מסובך זה. וכאמור, אין זו שאלת יחיד אלא הרבה שואלים את עצמם או אחרים מהי העמדה ומהו היחס כלפי מדינת ישראל, ואם יוכל כ"ר להרחיב את הנושא, הדבר הכרחי וחיוני.

תשובתי

אענה על ראשון ראשון, נקודות בלבד, ותן לחכם ויחכם עוד.

בעניין "מיהו יהודי" – הצדק המלא אתך, שהגזירה האיומה קשורה קשר הדוק עם הרעיון הציוני. הרי הרעיון הציוני הבסיסי הוא: "ככל הגויים בית ישראל", היינו שהלאומיות של העם היהודי אינה קשורה לדת, כמו שיכול להיות, למשל, צרפתי מוסלמי או נוצרי (או אפילו, להבדיל, יהודי מבחינת הדת) וייחשב בכל זאת כצרפתי לפי התפיסה המקובלת בעולם, וכך גם בעמים אחרים. לכן עמד השלטון הציוני על כך שתתבטל הדרישה שרק מי שהתגייר כהלכה יוכר כיהודי (גם הדתיים הלאומיים היו שותפים לגזירה זו). כיום, בעקבות החוק האומלל, נפרץ כל גדר ובעזרת תעודה כלשהי יכול כל גוי להירשם כיהודי.

אגב: לפי ההגדרה בחוק מיהו יהודי, ניתן להבין גם מה נקראת "מדינה יהודית" לפי משמעות החוק.

לשאלה א – העובדה שהציונים הצליחו להשיג את שאיפתם למדינה יהודית בחלק קטן מארץ הקודש – אינה מהווה כלל וכלל הוכחה שאכן הצליחו להיגאל בכוחות עצמם, שהרי לא הייתה כאן גאולה, לא מינה ולא מקצתה, ואפילו לא חלק קטן מזה ואפילו לא אתחלתא דגאולה כפי שהדתיים לאומיים טוענים. כך ישנה, למשל, אפשרות תיאורטית שערכי

"ישראל" יהיה אפילו ראש ממשלה! בקצרה: השאיפה הציונית הושגה כבר בתש"ח, אך אין לזה קשר לגאולה (מובן שמה שכתבתי "להיגאל" – לא התכוונתי למושג "גאולה" במשמעותה האמתית כי אם מבחינתם).

לשאלה ב – החיוב שבהקמת המדינה הוא בפתיחת שערי הארץ ליהודים. להבהרת העניין עלי לחזור אחורנית בהיסטוריה:

עד מלחמת העולם הראשונה (תרע"ד-תרע"ח) שלטו התורכים (האימפריה העות'מנית) כמעט על כל המזרח התיכון. במלחמת העולם הראשונה כבשו האנגלים את ארץ ישראל, ו"חבר הלאומים" (גלגול קודם של "האומות המאוחדות") העניק לבריטניה מנדט לשליטה על הארץ, כדי להכין אותה למסור לשלטון היהודים.

באותה תקופה ניתנה "הצהרת בלפור", כתוצאה מהשתדלות הציונים, שבמסגרתה הצהירה ממשלת "הוד מלכותה" (בריטניה) שארץ ישראל תשמש "בית לאומי" לעם היהודי. כפי הנראה, לא חשבו הבריטים לרגע לקיים את ההצהרה, ולפי המשוער באו בעידודם "פרעות תר"פ", כאשר מיד לאחר כניסת הבריטים לארץ התעוררו הערבים, תושבי הארץ, להילחם עם היהודים ועם הכוונה לכונן בארץ ישראל מדינה יהודית. הערבים טבחו ביהודים והמשטרה הבריטית כמעט לא נקפה אצבע להצלתם, דבר ששימש עידוד לערבים (אגב: כאותו שלב לא דרשו הערבים הקמת מדינה פלשתינית עצמאית כי אם סיפוח ארץ ישראל ל"סוריה רבתי").

אחרי פרעות תר"פ הגיעו פרעות תרפ"ט ופרעות תרצ"ו (תרצ"ו-תרצ"ט). עוד לפני כן פרסמו הבריטים "ספר לבן", שנועד, כביכול, להרגיע את הערבים ולהשקיט אותם. "הספר הלבן" כלל נסיגה מ"הצהרת בלפור", איסור מכירת קרקעות ליהודים ברוב חלקי הארץ (כדי למנוע התיישבות יהודית שתרגיז את הערבים) ועל הכול – איסור כניסה לארץ ישראל ליהודים (למעט מכסה זעירה של מספר "סרטיפיקטים", רישיונות עלייה לארץ).

גזירת האיסור על יהודים לעלות לארץ הייתה אכזרית מאד, ובמיוחד אחרי עליית היטלר לשלטון וכיבוש מדינות אירופה על ידו, כאשר בד בבד החלו הגזירות הנוראות על היהודים, ובמיוחד תושבי מזרח אירופה, ובהמשך לכך פרצה מלחמת העולם השנייה והחלה השואה הנוראה. מאות אלפי יהודים התדפקו על שערי ארץ ישראל כדי להימלט אליה מן התופת, והבריטים מנעו את עלייתם באכזריות. כך נספו המוני יהודים בשואה, הי"ד.

גם אחרי סיום מלחמת העולם השנייה, כאשר התרכזו מאות אלפי יהודים במחנות פליטים על אדמת גרמניה ובמדינות אחרות, ורובם ביקשו לעלות לארץ ישראל ולא הורשו. כידוע, במחנות הפליטים מתו ל"ע עוד הרבה יהודים משארית הפליטה, בגלל תנאי המחיה שם. היו ניסיונות של עלייה "בלתי לגלית" ("העפלה") שבחלקם הצליחו ובחלקם עלו בקרבנות כתוצאה מפתיחה באש על ידי הבריטים.

מובן שהמצב האיום קומם את היהודים וכך נוסדו ארגוני המחתרות, להילחם גם בערבים וגם בבריטים. השלטון הבריטי נהג ביד קשה כלפי אלה שנקראו בפיו "טרוריסטים", והכניס רבים לכלא או שהוגלו לקניה, וחלק מהם אף נידון לתלייה ר"ל והוצאו להורג על ידי הבריטים. בד בבד, עודדו הבריטים את הערבים להילחם ביהודים.

בסופו של דבר הודיעו הבריטים על עזיבתם את הארץ, ובאור"ם הוחלט על חלוקת הארץ לשתי מדינות.

ביום ה' אייר תש"ח עזבו הבריטים את הארץ וההנהגה הציונית הכריזה על הקמת מדינת ישראל על חלק מן הארץ. באותו יום פלשו הצבאות של שבע המדינות הערביות השכנות לארץ ישראל וכיחד עם הערבים המקומיים נלחמו נגד הצבא היהודים שהוקם בינתיים.

ההכרזה הראשונה של מדינת ישראל הייתה על ביטול "הספר הלבן" ופתיחת שערי ארץ ישראל לכל יהודי העולם. כך הגיעו מאות אלפים מפליטי השואה לארץ ישראל. היה בכך גם צד שלילי ביחס ליהודי מדינות ערב – תימן, עירק, מרוקו ועוד – שגם הם הועלו לארץ, רוכזו במחנות והועברו על דתם על ידי הציונים.

לשאלה ג – הבהרתי כי קיים הבדל עצום בין השתדלות ומאמצים להקמת שלטון יהודי בארץ ישראל ובין האיסור החמור של ויתור מצד יהודים (וכל שכן בשם העם היהודי כולו) כל כל שטח שהקדוש ברוך הוא נתן לנו (וכל שכן בנסיים גלויים).

במילים אחרות: ארץ ישראל בשלמותה שייכת לעם ישראל, אבל מפני חטאינו גלינו מארצנו ועלינו לשאוף ולצפות שהיא תחזור לעם ישראל בגאולה השלמה שהקדוש ברוך הוא יגאלנו בקרוב. אין לנו שום עניין לפעול בכוח, או אפילו בהשתדלות אצל הגויים, שתהיה לנו שליטה בארץ ישראל לפני הגאולה ולפני אתחלתא דגאולה, אבל מאידך אסור לנו לבעוט ח"ו במתנה שהקדוש ברוך הוא נתן לנו וברוב חסדו העניק לנו, עוד לפני הגאולה, ולוותר על איזה שטח ממנה. מובן שעלינו גם להגן על הארץ ועל

תושביה מפני אויבים הזוממים להשמידנו או לגרשנו מן הארץ שזכינו לעלות אליה ולהתיישב בה. אך כל זה הוא עניין של בדיעבד (דה פקטו) ולא לכתחילה (דה יורה).

לשאלה ד – התשובה נמצאת בתשובה לשאלה ב.

לשאלה ה – השבועה של "אל תעלו בחומה" היא השלילה של "בכוחותינו נשוב אליה", והוא, כמובן, עניין של לכתחילה, אבל לא בדיעבד, כאשר המצב הגיע לידי כך בהשגחה פרטית של מסבב כל הסיבות.

לשאלה ו – יש להניח שהערבים זוממים לגרש את כל היהודים מארץ הקודש היל"ת (ואף להשמידם כליל, כמו הנאצים, ר"ל), אך בגלוי הם טוענים כי את צאצאי המשפחות שהגיעו לארץ ישראל לפני מאות שנים (בעיקר מן העדות הספרדיות הוותיקות) הם מוכנים "ברוב חסדם" להשאיר כאן תחת שלטונם. מובן שאין כל חשיבות וכל משקל לטיעונים כגון אלה, אפילו בשכל הגיוני פשוט.

.

לסיום, הנני מעריך מאד את רצונך האמיתי ללמוד לעומקה את הסוגיה הלא ברורה כל כך לכולם, ומתוך הערכה זו התפנית להשיב על כל שאלותיך, הנוגעות לנו כדי שחסידי יידעו גם איך לחשוב.

בכבוד רב ובברכת הצלחה בעבודת הקודש

